T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

TÜRKİYE'DE KORUMACI DIŞ TİCARET POLİTİKALARI VE SEÇİLİ SEKTÖRLERDE ETKİLERİ

NİL SİREL ÖZTÜRK
1188206253

DANIŞMAN
PROF. DR. AHMET ATAKİŞİ

EDİRNE - 2023

Tezin Adı: Türkiye'de Korumacı Dış Ticaret Politikaları ve Seçili Sektörlerde Etkileri
Hazırlayan: Nil SİREL ÖZTÜRK

ÖZET

Ülkeler arasında yapılan mal ile hizmet ticaretiyle ilgili işlemler, ekonomi bilimi açısından yoğun biçimde tartışılan konulardan biri olmuştur. Liberalleşmeyle birlikte dış ticaretin serbestleşmesi savunulurken, bazı dönemlerde korumacılığın yükselişe geçerek, devletlerin kontrollerini sıklaştırması gerektiği üzerine tezlerin de literatürde tartışıldığı görülmektedir.

Merkantilist dönemden, serbestleşmeye doğru sanayi devrimlerinin de etkisiyle görülen politika değişikliklerinin, konjonktürel dalgalanmalar, çeşitli savaşlar ve salgınlar çerçevesinde değişim gösterdiği tespiti bu noktada önem arz etmektedir. Bu bağlamda, farklı devletlerinin ülke çıkarları doğrultusunda şekillenen politik yaklaşımlar ile dış ticaret anlayışlarındaki farklılaşmanın, Dünya'nın içinde bulunduğu siyasi, sosyal ve ekonomik durumlara göre de değişim gösterdiğini bilmekteyiz.

Çalışmamızda; kısaca dünya ticaretindeki değişim sürecine değinilerek, Türkiye'nin özellikle Gümrük Birliği üyeliği sonrasında uygulamaya konulan kurallar kapsamında, üçüncü ülkelere uyguladığı tarife dışı korumacılık politikalarının; tekstil, ayakkabı, mobilya, parça ve lastik sektörlerindeki menşe ülke saptırıcı etkisi, Farkların Farkı yöntemiyle ölçülerek, edinilen ampirik bulgular, bilimsel çerçevede sorgulanarak tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Korumacılık, Tarife Dışı Önlemler, FAF yöntemi, Menşe Ülke, Üçüncü ülke

Name of Thesis: Türkiye'de Korumacı Dış Ticaret Politikaları ve Seçili Sektörlerde Etkileri

Prepared by: Nil SİREL ÖZTÜRK

ABSTRACT

Transactions related to the trade of goods and services between countries have been one of the issues that have been intensively discussed in terms of economics. Whether foreign trade should be liberalized or, on the contrary, controlled by states by making it more protectionist, creates long debates in the literature and it seems to continue to do so.

If we take it from the mercantilist period, we think that it should not be an overstatement to say that these policy changes changed within the framework of cyclical fluctuations. We observe that the political approaches of the states of the world, the economic situation of the world, war, embargo or famine, etc., apply different foreign trade policies compared to the very normal times of the countries.

In our study; starting by briefly mentioning the historical period, especially after the Customs Union membership, the non-tariff protectionism policies applied to third countries within the scope of the rules brought by the Customs Union; Empirical findings were evaluated by trying to measure the country of origin deflecting effect in the textile, footwear, furniture, parts and rubber sectors using the Difference of Differences method.

Key Words: Protectionism, Non-Tariff Measures, Diff in diff method, country of origin, third country

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**
ABSTRACT ..... **ii**
İÇİNDEKİLER ..... **iii**
ÖNSÖZ ..... **v**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **vi**
GRAFİKLER LİSTESİ ..... **vii**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **viii**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **ix**
EK LİSTESİ ..... **x**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM **4**
1. SERBEST TİCARET ANLAYIŞININ TARİHSEL GELİŞİMİ **4**
1.1. Merkantilizm 4
1.2. Fizyokrasi 7
1.3. Liberal Ekonomi ile Klasik İktisatta Dış Ticaret Anlayışı 8

İKİNCİ BÖLÜM **13**
2. KORUMACILIK POLİTİKALARI **13**
2.1. Klasik Korumacılık Yöntemleri 13
2.2. Yeni Korumacılık Yöntemleri 14
2.3. Korumacılık ve Serbest Ticaretin Karşılaştırılması 21

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM **23**
3. TÜRKİYE'DE KORUMACI POLİTİKALAR **23**
3.1. Türkiye'de İthalat Rejimi ve İlgili Uygulamaları 24
3.2. Türkiye'de İhracat Rejimi ve İlgili Uygulamaları 26
3.3. Türkiye'nin Gümrük Birliği Süreci 26
3.4. Gümrük Birliğinin Türkiye Üzerine Etkileri 29

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 36

4. TÜRKİYE'DEKİ KORUMACI DIŞ TİCARET POLİTİKALARININ SEÇİLİ SEKTÖRLERDEKİ ANALİZİ 36

4.1. Model 36

4.2. Veri Seti ve Bulgular 39

4.3. Ampirik Bulgular 44

SONUÇLAR 69

KAYNAKÇA 73

EKLER 80

ÖNSÖZ

Çalışmam sırasında bana destek veren danışman hocam Prof. Dr. Ahmet Atakişi başta olmak üzere, desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. Sadi Uzunoğlu, Prof. Dr. E. Recep Erbay, Doç. Dr. Emre Atılgan ve Dr. E. Üstün Geyik hocalarıma da teşekkür ederim.

Sevgili eşim Emrah Öztürk'e; bu zorlu süreçte yanımda olduğu, yükümü hafifletmek adına gösterdiği anlayışa, desteğe ve bana olan sonsuz inancı için gerçekten minnettarım.

Canım kızım Kayra'm ve canım oğlum Alp Arda'ma... bu yolculukta sizden çaldığım zamanlar için özür dilerim. Son derece olgun davranarak bana gösterdiğiniz anlayış için sizlere de şükran doluyum.

Bu çalışmamı, vefatından sonra bile bana yol gösteren canım Babam A. Cumhur Sirel' e ithaf ediyorum.

Nil SİREL ÖZTÜRK

OCAK,2023

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AET	:Avrupa Ekonomik Topluluğu
AT	:Avrupa Topluluğu
EMY	:Ek Mali Yükümlülük
EV	:Ek Vergi
FAF	:Farkların Arasındaki Farklar Yöntemi
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması, (General Agreement on Tariffs and Trade)
GV	:Gümrük Vergisi
GTİP	:Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu
GYÜ	:Gelişme Yolundaki Ülkeler
IMF	:Uluslararası Para Fonu
İGV	:İlave Gümrük Vergisi
KDV	:Katma Değer Vergisi
OKK	:Ortaklık Konsey Kararı
ÖTV	:Özel Tüketim Vergisi
STA	:Serbest Ticaret Anlaşması
SWOT	:Güçlü (Strengths) zayıf (Weaknesses) fırsat (Opportunities) ve tehditleri (Threats) saptamak için kullanılan stratejik bir tekniktir.
WB	:Dünya Bankası
WTO	:Dünya Ticaret Örgütü

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. İngiltere'nin Gayrisafi Yurt İçi Hasıla (1270-2016)..... 9
Grafik 2. İmalat Sanayii Sektörlerinde İthalat- Toplam Arz Oranları 43
Grafik 3. Türkiye'nin AB'den 5402 Pozisyonu İçin İthalat Değerleri 44
Grafik 4: Türkiye'nin 5402 Pozisyonu İçin En Çok İthalat Yaptığı 5 Ülke 45
Grafik 5: Türkiye'nin 5402 Pozisyon İçin AB (28) 'ye Yaptığı İhracat Değerleri..... 45
Grafik 6. Türkiye'nin 5402 Pozisyonu İçin En Çok İhracat Yaptığı 5 Ülke 46
Grafik 7: Türkiye'nin AB (28)'den 6403 Pozisyonu İçin Gerçekleştirdiği İthalat Değerleri 51
Grafik 8: Türkiye'nin 6403 Pozisyonu İçin En Çok İthalat Yaptığı 5 Ülke 51
Grafik 9: Türkiye'nin AB (28)'ye 6403 Pozisyonu İçin Gerçekleştirdiği İhracat Değerleri . 52
Grafik 10: Türkiye'nin 6403 Pozisyonu İçin En Çok İhracat Yaptığı 5 Ülke 52
Grafik 11: Türkiye'nin AB'den 8302 Pozisyonu İçin İthalat Değerleri 55
Grafik 12: Türkiye'nin 8302 Pozisyonu İçin En Çok İthalat Yaptığı 5 Ülke 55
Grafik 13: Türkiye'nin 8302 Pozisyonu için AB (28)'ye İhracat Değerleri 56
Grafik 14: Türkiye'nin 8302 Pozisyonu İçin En çok İhracat Yaptığı 5 Ülke 56
Grafik 15: Türkiye'nin AB'den 4011 Pozisyonu İçin İthalat Değerleri 59
Grafik 16: Türkiye'nin 4011 Pozisyonu İçin En Çok İthalat Yaptığı 5 Ülke 60
Grafik 17: Türkiye'nin AB'ye Yaptığı 4011 Pozisyonu İçin İhracat Değerleri 60
Grafik 18: Türkiye'nin 4011 Pozisyonu İçin En Çok İhracat Yaptığı 5 Ülke 61
Grafik 19: Türkiye'nin AB'den 9401 Pozisyonu İçin İthalat Değerleri 64
Grafik 20: Türkiye'nin 9401 Pozisyonu İçin En Çok İthalat Yaptığı 5 Ülke Değerleri 64
Grafik 21: Türkiye'nin AB'ye 9401 Pozisyonu İçin İhracat Değerleri 65
Grafik 22: Türkiye'nin 9401 Pozisyonu İçin En Çok İhracat Yaptığı 5 Ülke 65

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Temel Tarım Ürünleri için Tercihli Ticaret Uygulamaları 28
Tablo 2. İşlenmiş Tarım Ürünleri için Tercihli Ticaret Uygulamaları..... 29
Tablo 3. Gümrük Birliğinin Etkileri 29
Tablo 4. Ocak 2002- Mart 2022 Arası Uygulanan Damping Tarihleri ve Oranları (5402 pozisyonu için)..... 47
Tablo 5: Malezya – AB Regresyon Analiz Sonucu (5402 pozisyonu için) 48
Tablo 6: Çin Halk Cumhuriyeti – AB Regresyon Analiz Sonucu (5402 pozisyonu için) 48
Tablo 7: Endonezya – AB Regresyon Analiz Sonucu (5402 pozisyonu için) 48
Tablo 8: Vietnam – AB Regresyon Analiz Sonucu (5402 pozisyonu için) 48
Tablo 9. Ocak 2004- Nisan 2022 Arası Uygulanan Damping Tarihleri ve Oranları (6403 pozisyonu için)..... 53
Tablo 10: Vietnam – AB Regresyon Analiz Sonucu (6403 pozisyonu için) 53
Tablo 11: Endonezya – AB Regresyon Analiz Sonucu (6403 pozisyonu için) 54
Tablo 12: Çin Halk Cumhuriyeti– AB Regresyon Analiz Sonucu (6403 pozisyonu için) 54
Tablo 13. Ocak 2002- Haziran 2022 Arası Uygulanan Damping Tarihleri ve Oranları (8302 pozisyonu için)..... 57
Tablo 14: Çin Halk Cumhuriyeti– AB Regresyon Analiz Sonucu (8302 pozisyonu için) 58
Tablo 15: Endonezya – AB Regresyon Analiz Sonucu (8302 pozisyonu için) 58
Tablo 16: Malezya – AB Regresyon Analiz Sonucu (8302 pozisyonu için) 58
Tablo 17. Ocak 2002- Haziran 2022 Arası Uygulanan Damping Tarihleri ve Oranları (4011 pozisyonu için)..... 62
Tablo 18: Çin Halk Cumhuriyeti – AB Regresyon Analiz Sonucu (4011 pozisyonu için) ... 62
Tablo 19: Hindistan – AB Regresyon Analiz Sonucu (4011 pozisyonu için) 62
Tablo 20: Tayland – AB Regresyon Analiz Sonucu (4011 pozisyonu için)..... 63
Tablo 21. Ocak 2002- Haziran 2022 Arası Uygulanan Damping Tarihleri ve Oranları (9401 pozisyonu için)..... 66
Tablo 22: Çin– AB Regresyon Analiz Sonucu (9401 pozisyonu için) 67
Tablo 23: Endonezya – AB Regresyon Analiz Sonucu (9401 pozisyonu için) 67
Tablo 24: Vietnam – AB Regresyon Analiz Sonucu (9401 pozisyonu için) 67

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. A ve B gruplarının uygulama öncesi ve sonrası çıktıları 37
Şekil 2. β0, β1, β2 ve β3 terimleri 38
Şekil 3. 12 Haneli GTİP Kodunun Açılımı 40
Şekil 4. Aynı Fasılda Bulunan Fakat Farklı Alt Pozisyondaki Ürünlerin Vergilendirme Farkını Gösterir Mevzuat Ekran Görüntüsü 41

EK LİSTESİ

EK 1. 4458 sayılı Gümrük Kanun, Madde 15 80
EK 2. Gümrük Yönetmeliği, Madde 32 (7/10/2009 sayılı 27369 Mükerrer Resmî Gazete) 82
EK 3. G.Y.Ü ülke listesi 85

GİRİŞ

Neoliberal ekonomi anlayışı, bir anlamda klasik liberalizmin "görünmez elini" bu kez görünür eller ve kurallar eşliğinde ortaya koyan, verimli ve üretken piyasanın uzun vadede dengeye geleceği iddiasını savunan ekonomik ve politik bir sistemdir. 19. Yüzyılda uygulamada önündeki engelleri aşan, serbestlik yanlısı bu ekonomi yaklaşımıyla yaratılan rekabet anlayışının, uygarlığın gelişimine de ciddi katkılar yaratacağına dair güçlü bir inanç vardı. 1929 Büyük Buhrandan sonra yaşanan yüksek işsizlik ve yoksulluk sorunlara çözüm getiremeyen neoliberal ekonomi yaklaşım ve politikaları sorgulanmaya başlanacaktı. Krizin derinleştiği dönemlerde güçlenecek Keynesyen anlayışla birlikte, ekonomideki sorunların çözümüne dönük devlet müdahalesi ise bu dönemde belki de en etkili araç olarak sunulacaktı. İkinci Dünya savaşının ekonomi problemlerine bir set çektiği düşünülse de 1970'lerde yaşanmaya başlayan ekonomik krizlerin faturası da bu kez devasa bütçe açıklarına yol açan müdahaleci devlet uygulamalarına kesilmiştir.

1950'li yılların başından itibaren Chicago Üniversitesi Ekonomi bölümü başkanı olan Milton Friedman, ilk etkili kitabı olarak anılan ve çoğunlukla F.Hayek'in (1944) "Kölelik Yolu" eserinden de etkilenerek kaleme aldığı, "Kapitalizm ve Özgürlük" adlı eserinde üç temel öneride bulunmuştur. Temelde "deregülasyon, özelleştirme ve kesintiler" olarak özetleyebileceğimiz bu öneriler çerçevesinden bakıldığında, ekonomi dünyasında bulunan devlet kontrolünün ortadan kalkması veya mümkün olduğunca azaltılması tavsiye edilir. Diğer yanda, serbest ticaretin ülkeler arasında kolaylıkla sağlanması, küreselleşmenin her alanda kendini göstermesi, devlet harcamalarının düşürülmesi ve tasarruf tedbirlerinin alınması da gerekli görülür. Özel sektörün daha aktif ekonomiye katılarak söz sahibi olması ve vergileri düşürme gibi uygulamalarla da aslında, Neoliberal zemine dayalı ekonomi anlayışının yeniden gündeme getirildiğini görmekteyiz. II. Dünya Savaşı sonrasında, kurulan kuruluşların (Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi) uluslararası ticaretin şekillenmesinden, ülkelere borç para verilmesinin kurallarına kadar uzanan "yapısal reform" adı altında uygulanacak neoliberal politikaların yerleşmesinde aracı olmuşlardır. Avrupa Birliği, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve serbest piyasa

ekonomisine entegre olan çoğu ülkenin Gümrük Birliği başta olmaz üzere, oluşturulan çeşitli ekonomik birliklerle veya ülkelerin birbirleriyle imzaladıkları Serbest Ticaret Anlaşması (STA) ile de ticari faaliyetlerin hacmini genişletmişlerdir.

1950'lerde temelleri atılmaya başlanan, 1970'lerde ise açıkça ifade edilen neoliberal temelli globalleşme söylemleri, 1980'lerde ABD'de Ronald Reagan'ın Başkan olduğu dönemde zirveye ulaşmıştır. Aynı dönemde ise İngiltere'de Margaret Thatcer'in iktidara gelmiştir. Bu ikiliyle birlikte böylelikle neoliberal ekonomi modeli daha geniş bir uygulama alanı bulmaya başlamıştır. 1989 Berlin Duvarının yıkılışı ve 1991'de Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla birlikte bu kez Willimson'un (1989) Washinton uzlaşısı adı altında öngördüğü neoliberal rekabetçi yaklaşımlar ile serbestleşmenin, 2000'li yıllar da Post-Washington güncellemesiyle sürdürülmesi sağlanmıştır. İlerleyen süreçte Doğu Avrupa'da yaşanılan çıkar mücadelelerinin, 2022 yılı başında şiddetlenen Rusya-Ukrayna savaşıyla birlikte zirveye çıktığı ve serbest ticaret uygulamalarının da ambargo ve yasaklamalarla birlikte yeniden sekteye uğradığı görülmektedir.

Dünya genelinde ticaretin serbestleşmesi için adımlar atılsa da ülkeler kendi makro ekonomik verilerini irdeleyerek bazı sektörlerde korumacı politikalarına devam edebilmektedir. Herhangi bir ülkenin uluslararası ticaret politikalarını belirlerken öncelik verdiği sektörleri, uygulanacak korumacılık politikalarının etkilerini iyi analiz etmesi elzemdir. Dolayısıyla ilgili politikaların uygulamaya girdikten sonraki etki alanlarının sürekli gözlemlenmesi de gereklidir.

Türkiye açısından ise durum ilgi çekici bir hal almaktadır çünkü Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ortak olma yolunda atılan adımlar sonucu, 1 Ocak 1996'dan itibaren Gümrük Birliği üyeliği gerçekleşmiş ve uygulanan dış ticaret politikalarında Avrupa Birliği ile hareket etmesi sağlanmıştır.

Bu çalışmada, Türkiye'de uygulanan korumacı dış ticaret politikalarının seçilen sektörler üzerine etkisinin, Gümrük Birliği üyeliği sonrası, üçüncü ülkeler ile Avrupa Birliği ülkeleri arasında ticaret saptırıcı bir etki yaratıp yaratmadığının

Farkların Farkı yöntemi ile analiz edilerek ekonomi literatürüne katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

Tekstil, ayakkabı, mobilya, parça ve kauçuk sektörleri tez içerisinde araştırılmıştır. Bu sektörlerin seçilme sebebi söz konusu ürünlerin Türkiye'de üretilmesinin yanı sıra hem ithalatçı hem de ihracatçı konumunun bulunmasıdır. Ayrıca Türkiye'de söz konusu ürünler için; Avrupa Birliği'ne üye ülkelerden yapılacak ithalatta herhangi bir korumacı politika bulunmamakla birlikte, üçüncü ülkelere karşı bazı korumacı politikaların olduğu bilinmektedir.

Araştırmanın birinci bölümde, serbest ticaret anlayışının tarihsel gelişimi aktarılmaya çalışılmıştır. Dış ticaret teorilerinin dönemlere göre yaklaşımları, kitaplarda geniş yer bulması sebebiyle sadece ilgili döneme ait bakış açısını anlamak adına çok detayına girmeden aktarılmıştır.

İkinci bölümde ise geçmişten bugüne kadar korumacılık politikalarını ve bunların ne anlama geldiği irdelenerek konuyu ele alış biçimi ifade edilmiştir.

Üçüncü bölümde ise Türkiye açısından geçmişten bugüne kadar yürürlükte olan ihracat ve ithalat rejimi uygulamalarını ve Gümrük Birliği sürecini gözden geçirerek, Gümrük Birliği üyeliğinin Türkiye'ye etkileri üzerine değinen literatüre yer verilmiştir.

Dördüncü ve son bölümde ise seçilen sektörlerin, Gümrük Birliği üyeliği sonrasında Türkiye'nin üçüncü ülkelere uyguladığı tarife dışı engeller ile Gümrük Birliğine üye ülkelerle yaptığı ticarette değer açısından bir değişim yaşanıp yaşanmadığı, kısaca, ticarette menşe saptırıcı etki olup olmadığı, farkların farkı yöntemi kullanılarak edinilen ampirik bulgularla tartışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SERBEST TİCARET ANLAYIŞININ TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. Merkantilizm

Merkantilizmin esası devlet kontrolüdür ve devletin kontrolündeki ekonomi politikası devlet ile ekonominin birlikte büyümesini aynı zamanda güçlenmesini sağlayacak temel bir araç olarak görülmüştür. Merkantilizm, Orta çağ (1450- 1750) ve Fizyokrasi arasındaki dönemde ortaya çıkan iktisadi düşüncelerin bütünüdür(Savaş; 1997:138).

Orta çağ döneminde kemikleşmiş bir yapıya sahip olarak oluşan bilgi birikimi bulunmaktadır. Bu bilgi hem iktisadi hem sosyal hem de ilmi alanda değişmelere sebep olmuştur. Kilisenin sert bakış açısı ve feodal düzenin katı kurallarına rağmen, Batı Avrupa toplum hayatında meydana gelmeye başlayan değişmeleri durdurmaya yeterli olmamıştır. Bu sert kuralların etkinliğini kaybetmesi ve bilimsel keşiflerin artması ile bir araya geldiğinde, ideolojik değişimler de kaçınılmaz olmuştur. Bu değişmeler, ilk aşama çağdaş kapitalizm sayılan ticari kapitalizmin ve onun öğretisi olan Merkantilizmin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Aydemir vd.; 2006:137).

Merkantilist bakışın başlıca özellikleri; külçe altın, gümüş ve her türlü mücevheratın servetin özü olduğu inancı bulunmaktadır. Altın ve gümüş girişini arttıracak şekilde dış ticaretin düzenlenmesi; ucuz hammadde ithalatının teşvik edilerek sanayinin desteklenmesi bu sistemde ön planda tutulur. Ayrıca hammadde dışındaki tüm mallara getirilen korumacı gümrük vergileri; bitmiş ürün ihracatının teşvik edilmesi ve nüfus artışına ile ücretlerin düşük tutulması bu dönemdeki başlıca uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır (Blaug,2014:13).

Merkantilist düşünürlere bakıldığında; bir ülkenin zenginlik unsurlarını belirtirken, o ülkenin topraklarının, evlerinin, tüketilebilir mallarını da ekleseler de sonuç yine bütün zenginliğin altın ve gümüşün fazla olup olmamasına dayandırıldığı net bir şekilde gözükmektedir.

William Petty, İngiltere'deki mülklerin değerini tespit etmeye çalışmış ve paranın, toplam mülklerin değerinin %3 olduğunu tespit ederek, 1662 yılında yayımladığı "Vergiler ve Katkılar İncelemesi" isimli çalışmasında; altın ve gümüş miktarının olması gerektiği kadar yani dış ticareti finanse edebilecek kadar olması gerektiğini savunmuştur. Bu miktarında belirli bir ölçü ve gerekli oran şartı olduğunu, daha az ya da daha fazlasının ticareti olumsuz etkilediği yönünde görüş ortaya koysa da, genel anlamda lehte dış ticaret politikalarını savunan Petty, ülke zenginliğini toplam altın ve gümüş miktarı ile ölçen görüşün önüne geçememiştir (Petty, 1662:16-22).

Ancak, 1630'ların başında Thomas Mun, miktar ve değer arasındaki ilişkiyi belirleyerek, altın ve gümüşün girişinin yurt içi fiyatları artırdığını ve ucuz alım satımın ülkenin dış ticaret dengesini tersine çevirebileceğini fark etmiştir (Mun, 1630:24).

18. yüzyıla gelindiğinde çok erken fark edilen bu argüman; Cantillon ve Hume tarafından tekrar incelenerek; "doğal sikke dağılımı" ortaya çıkarılarak farklı ülkelerdeki yurtiçi fiyat düzeylerini ihracatı ithalatla eşitleyecek biçimde oluşturma eğilimi taşıdığını, herhangi bir ülkeden ilave altın çıkarılmasın o ülkedeki fiyat düzeyini diğer ülkelere göre yükseldiği; bunun sonucunda ortaya çıkan ithalat fazlasının sikke akışıyla finanse edilmesi gerektiği; bu durum altının yöneldiği ülkede aynı tepkiye neden olduğundan ve bu süreç ticaret yapan tüm ülkeler açısından ithalat ve ihracat arasında yeni altın miktarına tekabül eden yeni bir denge kurana dek devam ettiği şeklinde görüş sunarak merkantilist ilkelerin aksini iddia etmişlerdir (Blaug,2014:16).

Merkantilist dönemin genel ilkeleri; yukarıda az da olsa belirtilen ve kendi içinde kendi yanlışlarını tespit eden akımın öncüleri sayılacak düşünürler de bulunmaktadır. Ancak yine de değişmemiş ve bir ülkenin refahını altın ve gümüş mevcudu (para) ile ölçtükleri, dış ticaretten sağlanacak kazanç/kayıpları da altın-gümüş giriş ve çıkışları cinsinden ölçmeye devam edenler de yoğunluktadır (balance-of-trade dogma). Dış ticaret, toplamı sıfır olan bir oyun olarak kabul edildiği (zero-sum game) ve ticaret fazlası veren ülkenin kazançları, açık veren ülkenin kayıplarıyla özdeş olacağından, dünya ölçeğinde, bir kazanç veya kayıptan söz edilemediğini kabul etmişlerdir.

Ayrıca "Dilenci Komşu Politikası Komşuyu Zarara Sokma Politikası"nın tarihi her ne kadar komşudan dilenme teriminin tam kökeni bilinmese de 16. ve 18. Yüzyıl arasında Avrupa'da hüküm süren Merkantilizm, Adam Smith tarafından eleştirdiğinde bu hususa atıfta bulunmuştur. Smith'e göre, ulusların ekonomik kazancı en üst düzeye çıkarmak için tüm komşularına dilenci olması gerekmektedir. Smith buna ticari merhametçilik de demektedir. Smith, serbest ticaretten elde edilen kazanımların uzun vadede, tüccarlar tarafından uygulanması istenen korumacı politikalardan elde edilebilecek kısa vadeli kazanımlarından daha fazla geleceğine inanmıştır. Smith'ten sonra ekonomistler; ülkelerin birbirlerine karşı tarifeleri yükselterek misilleme yapmak sureti ile ticari savaşları tetikleyebileceklerini gösteren araştırmalar yaparak, sonuçları ile bu inançları pekiştirmişleridir (Atakişi,2020:89).

Komşu dilenci politikası (veya komşuyu fakirleştirme politikası) kısaca; uluslararası ticarette, o ülkenin komşularına veya ticaret ortaklarına zarar verirken dilenci politikasını uygulayan ülkeye fayda sağlayan bir ekonomik politikadır. Genel özellik itibariyle, komşulara veya ticaret yapılan ortaklarına dikte edilen bir tür ticaret engeli şeklini ya da ticaret ortaklarına karşı yerel paranın devalüasyona uğrayarak ticari rekabet avantajı elde etme şeklini alır. Komşu dilenci politikalarının arkasındaki fikir, ithalatı azaltarak ve ihracatı artırarak iç ekonominin korunmasıdır.

1.2. Fizyokrasi

Adam Smith'e atfedilen aslında ilk kez fizyokratlardan Vincet de Gourney'in (1712-1759) dile getirdiği; "laissez fare; laissez passer" yani "bırakınız yapsınlar; bırakınız geçsinler" söylemiyle, liberal sistemin temelleri 18. Yüzyılda atılmıştır.

Fizyokrasi yaklaşımının bilinen kurucularından en ünlüsü Dr. Quesnay'dır. Dr. Quesnay aslında bir tıp doktorudur, doğum uzmanı cerrah olarak ün kazanmıştır. Dr. Quesnay bireycilik olgusunu ortaya atarak; herkesin kendisi için çalıştığına inanarak aslında başkası için çalışmasını düzenli toplumun sırrı olarak nitelendirmiştir. Ona göre "ilahi yaratan" her şeyi mükemmel bir sitem içinde yani "doğal düzen" sahip bir biçimde yaratmıştır. Zaten var olan doğal düzen içinde işleyen bir sistemde devletin ekonomik yaşamı düzenlemesi hem gereksiz hem de yararsız bir eylem teşkil etmektedir. Doğal düzen içerinde hali hazırda var olan "doğal hukuk" ise düzeni bozan yasaları da bertaraf ederek ortadan kaldıracaktır (Savaş,2005:23-24).

Dr. Quesnay'ın "Ekonomik Tablo" (1758) isimli çalışması genel denge modelinin öncülerinden kabul edilerek, makro açıdan ekonomik dengenin ne anlama geldiğini açıklamak üzerine hazırlanmış ve toplumsal incelemelerde ilave edilerek bir çözümlemeye ulaşılmak istenmiştir.

Bu çalışmaya göre üretimde tek verimli alan tarımdır çünkü tüketilenden daha fazla üretime yol açarak "net hasıla" ortaya çıkarmaktadır. Ticaret ve sanayi ise kısırdır çünkü net hasıla oluşturmazlar. Ayrıca gelir dağılımı açısından ise yine "net hasıla" üzerinden toplumu 3 sınıfa ayırır;

- Çiftçiler (verimli sınıf)
- Toprak sahipleri
- Sanayici ve Tüccarlar (kısır sınıf)

Üretim ve zenginlik konusunda ilk ciddi araştırmaların fizyokratlar döneminde gerçekleştirildiği kabul edilmektedir. Fizyokratlar zenginliği; çiftçilik, balıkçılık ve

madencilik gibi doğal olarak bulunan kaynaklardan ve doğanın yardımıyla üretilen mallardan oluşacağını ileri sürmüşlerdir. Dış ticaretin de tarım ürünleri üzerinden olması gerektiğini savunmuşlardır. Bazı kaynaklarda fizyokratların tarıma verdikleri önem yüzünden "Tarımsal sistem" olarak da adlandırılmışlardır.

Vergilendirme sistemi açısından ele alındığında ise "Tek Vergi" sisteminin olması gerektiği ve bu verginin de sadece arazi sahiplerinden tedarik edilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Buna gerekçe olarak toprak sahipleri sadece bir toprağa sahip oldukları için elde ettikleri geliri herhangi bir tarımsal üretime katılmadan elde ediyorlar. Fakat üretken olarak değerlendirilen sınıflardan vergi alınırsa net ürün miktarında azalma olacağı ortaya atılmıştır.

Fizyokratlar döneminde toprak sahiplerinin statüsü konusunda da net bir bakış açısı bulunmamaktadır. Dr. Quesnay ilk başlarda toprak sahiplerini doğrudan doğruya üretim ve hammadde ile ilgilenmedikleri için verimsiz fakat daha sonraki dönemlerde ise "kısmen" üretken olarak kabul etmiştir.

Fizyokrasi dönemi varlığını ancak birkaç yıl sürdürebilmiştir. Bunun nedeni ortaya çıktığı dönemde Fransa'nın yaşadığı çalkantılı olaylardır. Fakat liberalizmin temelleri olarak nitelendirildiği ve kısacık dönemine rağmen iktisat kuramına ve felsefesine büyük katkılarda bulunmuştur.

1.3. Liberal Ekonomi ile Klasik İktisatta Dış Ticaret Anlayışı

İlk ticari ilişkilerin ilkel toplum döneminde takas şeklinde gerçekleşmesinden sonra, paranın bulunması ile kolaylaşarak hızını artırma şansını elde etmiştir. Hatta ticaret sadece belirli bir ülkenin içinde değil, diğer ülkeler ile de etkileşeme girerek uluslararası alanda da gerçekleşmeye başlamıştır (Kuşat,2015:40).

1763 yılında James Watt tarafından icat edilen buhar makinesi sanayi devriminin başlamasını sağlamıştır. Buhar makineleri sade kömür madenlerinde değil aynı

zamanda tekstil atölyelerinde de kullanılmıştır. Sonrasında ise buharlı gemi ve tren kullanılmıştır. Yine o dönemde çelik üretimi bulunmuş bu buluşla birlikte makine üretimi daha da artmıştır. Bu sayede toplu üretim artmış ve fabrikalar ortaya çıkmıştır (Ayar, 2017:2).

18.yüzyılın ikinci yarısı, Su ve buhar enerjili makinelerin üretimde kullanılmaya başlandığı dönemdir. İngiltere'de ortaya çıkan ve Avrupa'dan da dünyaya yayılan sanayi devrimin temelinde; su ve buhar gücünün daha verimli bir şekilde kullanılmasının yarattığı etki olmuştur. Bu sayede; üretimde insan emeği yerine makine gücü kullanılır olmuş ve üretim fabrikalara taşınmıştır (Gabaçlı vd,2017:151).

Grafik 1. İngiltere'nin Gayrisafi Yurt İçi Hasıla (1270-2016)

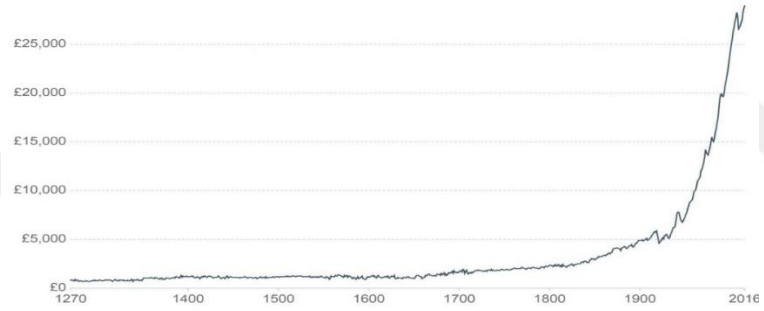

Kaynak: https://ourworldindata.org/economic-growth

Yukarıdaki grafikte İngiltere'nin I. Sanayi devrimi sürecince; 1760-1830 Gayrisafi Yurt içi hasıla artışı açıkça görüldüğü üzere İngiltere'de üretim miktarlarının arttırarak, oluşan üretim fazlasının satılması için gerekli olan "pazar" sorununu ortaya çıkarmıştır. Oluşan bu üretim fazlasının eritilmesi yani ürünlerin iç ve dış pazarda satılması durumunu ortaya çıkartıyordu ve dış pazarlara ulaşmak için merkantilist dönemin politikalarıyla pek mümkün olacağı gözükmüyordu. İlk sanayi devrimi etkisiyle merkantilist dış ticaret anlayışı, yerini klasik dış ticaret anlayışına bırakmıştır (Kösekahyaoğlu,2012:5).

Klasik ekonominin liberal ticaret anlayışı, Adam Smith' in "Ulusların Zenginliği" adlı kitabında değinilen piyasa mekanizmasının bir görünmez el

özelliğiyle tüm ekonomileri dengede tutacağı inancı ve fizyokratların "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" görüşüyle pekişmiştir (Kuşat,2015:40).

Klasik iktisat; 1776'dan 19. yüzyıl ortalarına kadar iktisat dünyasına hâkim olan, Adam Smith, David Ricardo, Thomas Malthus, Robert Torrens, Jean- Baptiste-Say, Frederic Bastiat, Nassau Senior, John Stuart Mill ve John Elliot Cairnes gibi önemli iktisatçıların temsilcisi olduğu görüştür.

Merkantilist döneme tepki olarak Adam Smith'in "Ulusların Zenginliği" adlı eseri ile vücut bulmuştur. Meşhur kitabın 6 bölümünden bir tanesi sadece Merkantilizme eleştiri olarak ayrılmıştır.

Adam Smith'in klasik Liberalizme yön veren temel görüşleri arasında; tüm bireylerin "homo economicus" olduğu, devletin kişilerin bireysel girişim hakkını engellemesinin önemli olduğu, bireylerin çıkarlarının toplamda toplumun çıkarına hizmet ettiği, ekonomik hayatta düzen sağlayan bir "görünmez el" kavramının var olduğu kabul edilmektedir. Görünmez el diye tabir ettiği kavramın aslında fiyat mekanizması olduğu, tüm sistem eninde sonunda dengeye geleceğinden devletin herhangi bir alanda müdahalesinin gerekli olmadığı savunulmaktadır. Dünya serveti sabit olmadığından, dış ticaretin iş bölümü ve uzmanlaşmayı desteklemesi neden ile kaynaklı olarak kaynakların etkin kullanımının da söz konusu olacağı, ticaret yapan her iki ülkenin de refahının artacağı ve toplamı sıfır olan bir oyundan ziyade kazan-kazan ilkesine dayalı bir faydanın yaratılacağı ifade edilmektedir (Seyidioğlu,2007s:16).

Adam Smith "Mutlak Üstünlük" teorisi ile serbest ticarette uzmanlaşmanın yararlarını açıklar. Bu teoride; bir ülke karşı ülkeye göre hangi ürünü daha ucuza üretiyorsa, ihracatta bu ürün üzerine yoğunlaşmalı ve üretim maliyeti yüksek ürünü de ithal etmelidir. Burada belirtilen maliyet sadece emek maliyetidir. Çünkü klasik iktisatçılarda değer görüşü, emek değer teorisine dayanır. Emek-Değer teorisinde bir malın maliyeti, o malın üretiminde harcanan emek miktarı kadardır. Eğer üretimde emek fazla ise o ürün yüksek maliyetli, emek düşük ise düşük maliyetli olacaktır.

Mutlak Üstünlükler teorisi temel alınarak ve yaklaşık 40 yıl sonra David Ricardo tarafından geliştirilen "Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi" ortaya çıkmıştır. Ricardo'ya göre; bir malın hangi ülkede daha ucuz maliyete sahip olduğunun önemi yoktur. Önemli olan üretimdeki üstünlük derecesidir. Bir ülke diğerine göre hangi malın üretiminde daha yüksek oranda bir üstünlük sağlıyorsa o mallarda uzmanlaşmalıdır. Fakat bu teoriye getirilen en önemli eleştiri talep faktörünü dikkate almamış oluşudur.

"Karşılıklı Talep Teorisi" ise J.S. Mill ve A. Marshall tarafından geliştirilen ve dış ticarette talep yönünden ortaya atılan ilk teoridir. İki ülkeli kurulan modelde eğer ülkelerden birinin, diğerinin malına karşı talebinin şiddetinin ne derece olacağı bilinir ise; ticarette denge fiyatları belirlenebilir. Ayrıca teoride yer verilen "önemsiz olmanın önemi" yani karşılıklı ticaret yapan iki ülkeden birinin nüfusu, dolayısıyla talebi diğerine göre küçük ise denge dış ticaret haddi küçük olanın lehine oluşur. Çünkü küçük olan ülke büyük bir taleple karşı karşıyadır.

Faktör Donatımı (Hecksher-Ohlin) teorisi ise, bir ülke hangi üretim faktörlerine zengin olarak sahipse, o faktörü yoğun biçimde gerektiren mallarda karşılaştırmalı üstünlük elde eder, yani o malları daha ucuza üretir ve dolaysıyla o alanda uzmanlaşır. Eğer bir ülkede emek faktörü daha yoğun ise, emek yoğun mallar, eğer sermaye daha yoğun ise, sermaye yoğun mallar üretimi yapmak daha rasyonel olacaktır (Seyidoğlu,2007:16-64).

Bu bölümde özetlemeye çalıştığımız dış ticaretin tarihsel gelişimi, ilerleyen bölümlerde korumacılık politikaları özelinde irdelenecektir. Dış ticaret politikalarının uygulanmasında, keskin çizgilerden ziyade birbirinden etkilenen ve eleştiri noktalarından türetilen politikalar olduğu açıktır.

Merkantilistlerin ağır korumacı politikalarına karşın, klasik yaklaşımı benimseyenler tarafından dış ticaret serbestliğini savunmaktadır. Fakat teoride olduğu gibi uygulamada farklı koşullar ile karşılaşmamız mümkündür. Kriz, savaş ve ulusal

çıkarlar devreye girdiğinde, ambargoya varan ticari yaptırımlar söz konusu olabilmektedir.

Tezimizin yazıldığı dönemde yaşanan, 24 Şubat 2022 tarihinde başlayıp henüz sonlanmamış Rusya-Ukrayna savaşını bu duruma örnek olarak gösterebiliriz. Rusya birçok ürün bakımından hammadde üreticisi olmasına rağmen ABD ve Avrupa Birliği üyesi birçok ülkeden hem mal hem de para piyasasındaki hareketleri ile ilgili ciddi ambargolara maruz kalmıştır. Buna karşılık, Ukrayna ürünlerine ilişkin hem uygulanan bariyerler kaldırılmış hem de nakliyesi için olağanüstü çaba gösterilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KORUMACILIK POLİTİKALARI

2.1. Klasik Korumacılık Yöntemleri

Klasik korumacılık yöntemlerini sıralamak gerekirse; gümrük vergileri, kotalar (miktar kısıtlamaları), ithalat yasakları ve dış ticaret devlet eliyle yapılması yöntemleri başlıca olanlarıdır. Bu uygulamaların detaylarının ve özelikle Türkiye açısından uygulanmasındaki yasal çerçeve aşağıdaki gibi izah edilebilir.

Gümrük Tarifeleri: Gümrük vergileri, dış ticaretin ilk ortaya çıktığı günden beri uygulanan en eski ve en bilinen yöntemdir. Gümrük tarifeleri ise ithalat esnasında hangi üründen ne kadar vergi alınacağını gösteren cetveller olarak tanımlanabilir. Mevcut uygulama ihracat vergileri yok denecek kadar azdır ama ihraç eşyasından vergi alınmayacağı anlamına gelmez. Uygulanacak veri türleri üç başlık altında adlandırılabilir. Advolerem vergiler, spesifik vergiler ve ikisinin karışımdan oluşan karma vergiler. Advolerem vergiler ithal edilen eşyanın değeri üzerinden yüzde ile hesaplanan, spesifik vergiler adet, ağırlık gibi eşyanın temel niteliği üzerinden tahsil edilen vergilerdir. Eğer bir eşya için hem temel nitelikleri üzerinden hem de değeri üzerinden aynı anda vergilendiriyorsa karma vergi uygulanmış olur. Tüm bu detayları görebileceğiniz ve devletlerin genel mutabakatının yanı sıra devletlerin kendi dış ticaret politikalarına ilişkin uygulamaları görebileceğiniz cetvelin adı tarife cetveli olarak adlandırılmaktadır (Seyidioğlu,2007:135-137).

Gümrük tarifleri hem iç üreticiyi dış rekabetten korurken, hem de devlete gelir sağlayan bir sistemdir.

Kota: Korumacı politikalarda benimsenen diğer yaygın yöntemlerden biri de kotalardır. Kota, bir ürüne ilişkin, miktar ya da değeri üzerinden ithalat

sınırlandırmasında bulunulmasıdır. Bu kota işlemi ihracat ya da ithalat için olabilir (Seyidioğlu,2007:122).

İthalat kotaları; serbest ticaret şartlarında bir devletin mevcut ithalatı belirli bir seviyenin altına indirmek için uyguladığı koruma yönetimidir. İthalat kotaları yerli üreticiyi, tarım sektörünü, ödemeler dengesini koruma için olabilir. Kotaların etkisi gümrük tarifelerine daha net ve keskindir.

Ayrıca daha çok ABD'de yaygın olan "*Gönüllü ihracat kısıtlaması*" olarak bilinen, ihracatçı ülkenin kendi isteği ile bir ülkeye gerçekleştirdiği ihracata konu ürünlerin miktarında ya da değerinde kısıtlamaya gitmesidir (Gerber, 2005:122).

İthalat Yasakları: Bazen yerli sanayinin korunması, toplum sağlığını etkileyecek ürünlerin halk arasında kullanılmaması, lüks tüketim malzemelerinin kullanılması kısıtlanması, kıt olan döviz kaynaklarının kontrollü harcanması için bazı ürünlere ithalat yasaklamaları getirebilir. Bu yöntem bebek endüstrileri dış rekabetten korumada en keskin ve doğrudan yoludur.

Devlet Eliyle Dış Ticaret Yapılması: Bu sistemde gerek ihracat gerekse ithalat devlet eliyle yani devletin kurduğu ofis ve özel örgütler marifetiyle yapılır. Özel sektörün dış ticaret işlemleri yapmasına izin verilmez. Devletler; serbest piyasa koşullarında ihracat yapmak, kıtlık rantını kamuya mal etmek, iktisadi kalkınma planlarının gerçekleşmesi kolaylaştırmak ve pazarlık gücünü arttırarak dış ticaret hadlerini lehte değiştirmek gibi amaçları gerçekleştirmek için hareket ederler (Seyidioğlu ,2007:122-124).

2.2. Yeni Korumacılık Yöntemleri

Klasik korumacılık yöntemleri, özellikle de yüksek tarifler, GATT görüşmelerinde ortadan kaldırıldı. Fakat tarifelerdeki korumacılık ne kadar kaldırıldıysa da tarife dışı korumacılık uygulamaları "yeni korumacılık" tanımını

yarattı. Başka bir deyişle tarife dışı engeller ve diğer kısıtlamalar devreye girerek; ihracat yardımları, kredi teminatları, belirli sektörlere verilen vergi teşvikleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tarihsel açıdan değerlendirecek olursak, GATT anlaşması 1947 yılında 23 ülke tarafından imzalanarak 1948 yılında yürürlüğe girerek ve ticaretin serbestleşmesi anlamında atılan en önemli anlaşma özelliği ile ön plana çıkar. Ticarette korumacılık politikalarının bırakılması yönünde önemli adımlar atarak 1947 -1979 yılları arasında yedi adet gümrük tarife indirimi görüşmesi yapılmıştır (Uysal, 1996:1).

Uruguay Raundu sonucunda; geçici bir konumda bulunan GATT' ortadan kalmış yerine Bretton Woods kurumlarının Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (WB) ile üçüncü ayağını oluşturacak Dünya Ticaret Örgütünün kurulması (WTO) kurulmuştur (Doğan, 2002:4).

Gelinen noktada ise sanayileşmiş ülkelerin geleneksel korumacılıktan farklı olarak ortaya koyduğu veya koydurduğu; gönüllü ihracat kısıtlamaları, düzenli piyasa anlaşmalar, çevre ve sağlıkla ilgili standartlar, anti-damping önlemleri, tekstil anlaşmaları, kur politikaları, yerli ihalelere katılım kısıtlamaları, sübvansiyonlar, bürokratik zorluklar, izinlere bağlanan ürünlerde izin verilme sürelerin uzunluğu ve yüksek maliyetler gibi iç pazarı dış pazardan koruyan tarife dışı önlemler önümüzü gelmektedir (Nelson, 1987:15).

Yeni korumacılık politikalarının ortaya çıkış nedenleri irdelendiğinde ise; ülke ekonomisi açısından stratejik öneme sahip oldukları düşünülen, tarım, çelik, tekstil ve otomotiv gibi sektörlerin korunması, enerji gibi alanlarda ithalata bağımlı olan ülkelerin ihracat yaparak , enflasyon, işsizlik ve cari açık açısından yaşadıkları yapısal sorunların ortaya çıkması, ülkelerin istihdam oranlarını yüksek tutmak istemeleri ve böylece toplum içinde belirli grupların gelir seviyelerini yüksek tutmak istemeleri, gelişmekte olan endüstrilerini korumak istemeleri karşımıza çıkmaktadır (Vitale,2020:149).

Kısaca bakıldığında, yeni korumacılık geleneksel korumacılıktan farklı olarak; fiyat destekleri, sanayi politika, teknik standartlar, devlet satın almaları, gibi geleneksel korumacılıktan farklı bir çerçevede yürütülmekte ve maliye politikası etkin bir şekilde kullanılmaya başlanarak pazar yapısında değişiklik olmasına neden olmuştur.

Yukarıda belirttiğimiz yeni korumacılık yöntemlerini inceleyecek olursak;

1) Tarife Dışı Engeller

Tarife dışı engeller, gümrük tarifeleri dışında, uluslararası mal ve hizmet alımlarını etkileten her türlü politika ve uygulamalar olarak tanımlanabilir. Bu alanda karşımıza çıkan en yaygın uygulama, ürünlere getirilen standartlardır.

Tarife dışı engeller eğer dış ticaretin sınırlandırması amacı ile uygulanıyorsa "doğrudan", eğer başka bir ekonomi politikasını gerçekleştirmek için araç olarak kullanılıyorsa "dolaylı" olarak adlandırılır.

Uygulanan bu tarife dışı engeller daha çok yerli üretim dış pazar ile rekabetin desteklenmesi, üretim miktarlarının arttırılması ve istihdam seviyesinin korunması amaçlanmaktadır (Greenaway,2013:58).

2) Sübvansiyon

Sübvansiyon, hükümetler tarafından firmalara ödenen doğrudan ya da dolaylı para yardımı olarak tanımlanabilir. (Yakıcı, 1992:2) Başka bir değişle, kamunun belirli sektörlere üretimi teşvik etmek amacıyla verdiği parasal destekler, teşvikler olarak kabul görmüştür.

Şekil olarak sübvansiyonlar düşük faizli kredi, nakit destekler, vergi indirimleri ve/veya muafiyetleri veya diğer hizmet destekleri olarak karşımıza çıkmaktadır (UNCTAD, 2004: 6- 7).

İki tür sübvansiyon ülkeler tarafından kullanılmaktadır. İhracat sübvansiyonları ve üretim sübvansiyonları olarak uygulamada karşımıza çıkmaktadır:

Tanım olarak; ihracat sübvansiyonları, devletlerin ihracat ürünlerine ilişkin her bir birim için firmalara yaptığı ödemedir. Bu ödemeler doğrudan ya da dolaylı olabilir. Başka bir değişle, doğrudan para ödemesi ya da vergi indirimi ya da teşvik ödemesi gibi yollardan sağlanabilir, İhracat sübvansiyonları bir nevi damping ödemesi olarak kabul edilir. Uluslararası anlaşmalarda yasaklanmış olsa da gizli ya da açık bir şekilde hükümetler tarafından uygulanmaktadır. Ülkeler ihracat sübvansiyonlarını uygulasa da ithalatçı ülkelerde kendilerini korumak için o ülkelerden ithalat edilecek ürünlere anti-damping vergisi koyarak kendi iç üreticisi ve fiyat düzeyini koruyucu uygulamalar getirirler (İncekara, 1995: 9).

Günümüzde Türkiye açısından bakıldığında Çin'den gelen bir ürün kaleminde anti-damping vergisi uygulanmaktadır. 14/06/1989 tarihinde kabul edilen 3577 sayılı İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi hakkında kanun birinci maddesinde belirtildiği üzere;

Amaç ve kapsam

Madde 1 – (*Değişik: 21/7/1999- 4412/1 md.*) *Bu Kanun, ithalatta haksız rekabet hallerinde dampinge veya sübvansiyona konu olan ithalatın sebep olduğu zarara karşı bir üretim dalının korunması amacıyla yapılacak işlemlere, alınacak önlemlere, gerekli ilke ve uygulama kararlarını verecek bir Kurul oluşturulmasına ve bunun görevlerine ilişkin usul ve esasları kapsar.*

Ülkemizdeki yerli üreticiyi korumak için izlenecek usul ve esaslar belirtilmiştir. Bu esaslar çerçevesince etkilenecek yerel sektörleri korumaya yönelik uygulamalar devreye sokulmuştur. Bu uygulamalar ve etkileri tezimizin ilerleyen bölümlerinde detaylı incelenecektir.

Üretim sübvansiyonları ise üretim birim başına devlet bütçesi tarafından yapılan doğrudan ve dolaysız ödemelerdir. Üretim sübvansiyonları sadece yerli

üretimin arttırılması yönünde etki yapmakta, tüketicilerin ödediği fiyatta değişiklik olmadığı için toplam talebi etkilememektedir. Sübvansiyon uygulaması, tarife uygulamasına göre tüketicinin refah seviyesini daha az etkilemektedir (Ekinci,1997:28).

3) İhracat Kotası

Kota uygulaması, miktar, parça veya ağırlık üzerinde olabileceği gibi, birim fiyat yani değer üzerinde uygulanabilmektedir. İhraç kotası, ithalatçı ülkelerin uyguladığı kotalara karşılık olarak veya iç piyasada üretimi etkileyen kıt kaynakların dışarıya satılmasını engellemek için uygulanabilir. Gıda maddeleri için uygulanması yaygındır. Kısıtlanan ürünün yabancı pazarlarda fiyatlarının yükselmesine ve yurt içi piyasa da düşmesine neden olur (Focuseconomics, 2018).

En tipik örneği ABD 'de görülmektedir. ABD'de anayasasında ihracat vergisi uygulaması yasaktır. Fakat tarım ürünlerinin üretimi düşük olduğu dönemlerde ABD hükümeti ihracata kota koyarak bir nevi ihracat vergisi uygulaması gibi ihracat miktarının kısıtlar.

4) Gönüllü İhracat Kısıtlaması

İthalatçı ya da ihracatçı arasında resmi ya da gayri resmi anlaşma olup, ihracatçının firmanın belirli bir süre için ithalatçının piyasasına belirli bir malın ihracatını sınırlandırmayı kabul ettiği durumlardır (Lindert vd. (1992):160).

Gönüllü ihracat kısıtlamaları, eşdeğer bir kota uygulaması ile aynı etkiye sahiptir. Bunun örneklerini ABD ile Japonya arasında, ABD piyasasına fazlaca giren Japon otomotivleri için, Japonya'nın uyguladığı gönüllü ihracat kısıtlaması örnek gösterilebilir.

5) İthal Lisansları

Ülke yönetimleri tarafından gerekli görülen herhangi bir sektörde ithalat yapmak bir izine ya da şarta bağlanabilir. İthalatın bir izine bağlanması ithal lisansı olarak adlandırılır. Lisans zorunluluğu bir anlamda miktar kısıtlaması gibi işlev

görmektedir. Bu uygulamada GATT anlaşmalarına göre aykırılık göstermektedir. GATT anlaşmalarında lisans, izin ve şartların genel bir uygulama bütünlüğü göstermesi gerekliliği ilgili maddelerinde açıkça belirtilmiş olup, ayrıca yapılan değişikliklerinde ülkeler tarafından GATT'a bildirilmesi zorunlu hale gelmiştir (Göktepe,2015:445- 454).

6) Damping (Uluslararası fiyat farklılaşması)

Damping ihracatçı firmanın dış piyasada iç pazara nazaran düşük fiyatla ürün satması ile uygulanan fiyat farklılaştırmasıdır. Başka bir deyişle, aynı ürünün yurtiçine göre yurtdışına daha ucuz satılmasıdır.

Münferit Damping; Firmaların aşırı üretim nedeniyle geçici stok fazlasının oluşması gibi durumlar olabilir. Üreticinin aşırı üretim nedeniyle oluşan stokları eritmek amacıyla dış pazara yönelmesi sonucunda, uluslararası piyasaya daha düşük fiyatlarla sunulursa, söz konusu ihracat dampinge yol açar. Bu durum sadece stoklar eriyinceye kadar uygulanabilecek bir yöntemdir.

Yıkıcı Damping; güçlü ve büyük firmaların uluslararası piyasaya hâkim olmak istemesi sonucunda, söz konusu piyasada bulunan rakiplerini ortadan kaldırmak için fiyatlarını önce onların finanse edemeyeceği kadar düşük düzeylere indirmekte, daha sonra rakipler endüstriden çıkışını takiben fiyatlarını aşırı şekilde yükseltmektedirler. Bu davranış yıkıcı (predatory) damping olarak tanımlanmaktadır.

Sürekli Damping; Firmalar mallarını dış piyasalarda sürekli olarak iç piyasadan daha düşük fiyatlarla satabilmektedirler. İç Piyasada güçlü olan firmalar kar maksimizasyonu planlayarak dış piyasaya sürekli olarak dampingli ürün satmaktadırlar (Yılmaz,2021:66-68).

7) Anti-Damping ve Telafi Edici Vergi

Anti-damping vergisi, dampinge uğramış ürünlerin ithalatından zarar gören yerel sektörü korumak için uyguladığı tarife dışı vergidir.

GATT kurallarına göre bir ülkenin dampingli ürünlerin ithalatından gördüğü zararı karşılamak için anti-damping vergisi koymaya hakkı vardır. Ayrıca Avrupa Birliği ortak kuralları açısından da "topluluk menfaati" ne zarar verme eylemi olarak hukuksal zemin oluşturulmuştur. Türkiye'de ise 14/06/1989 tarihinde kabul edilen 3577 sayılı İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi hakkında kanun kapsamında hem Avrupa Birliği hem de GATT' ın ilgili hükümleri kapsamınca anti-damping ve telafi edici vergi koyma hususunda kurulların belirlenmesi, damping marjının belirlenmesi, uygulanacak vergilerin süresinin ne kadar olduğu hususlarının çerçevesi çizilmiş ve uygulanacak idari tedbirler hüküm altına alınmıştır (WTO,2021).

Telafi edici vergi ise belirli bir ithal malının, ihracatçı ülke hükümetlerinin sağladığı sübvansiyonlar sonucu düşük fiyattan satıldığını ve bu nedenle yerli üretici zarara uğramışsa ilgili ürünlerin ithalatına telafi edici vergi koyarak zararı telafi etmek için tarife dışı vergi koyabilir.

Türkiye de ki uygulama açısından ise *"Dâhilde işleme rejimi kapsamında yurt dışından Türkiye' ye geçici olarak ithal edilen sanayi ürünlerinin A.TR Dolaşım Belgesi, tarım ürünlerinin ve işlenmiş tarım ürünlerinin, EUR.1 Dolaşım Sertifikası, EURO-MED dolaşım Sertifikası veya fatura beyanı eşliğinde, Avrupa Topluluğuna, Serbest Ticaret Anlaşması imzalanan ülkelere ve Pan Avrupa – Akdeniz Menşe Kümülâsyonuna üye ülkelere ihracatında, işlem görmüş ürünün elde edilmesinde kullanılan, Üçüncü Ülke Menşeli hammadde, yardımcı madde, yarı mamul ile değiştirilmiş eşyaya ilişkin vergiye Telafi Edici Vergi denir. İhracat esansında ödenen ithalat vergisidir."* (DTM, Dahilde İşleme Rejimi Hakkında Genelge (2008/2)

8) İdari ve Teknik Engeller

Ürünler, ürünlerin yapıldığı materyaller, ürünlerin üretiliş ve elde ediliş prosesleri bakımından amaçlarına uyguluğu ile ilgili özellik ve gerekliliklere *standart* denmektedir. Uyulması zorunlu standartlara *teknik* düzenleme denmektedir (ISO,2021).

Ticarete konu olan ürünlerin üretim esnasında teknik düzenlemelere uygun olup olmadığı devlet otoriteleri tarafından ithalat öncesinde veya ithalat aşamasında kontrol edilmekte uygun olmayanların ithalatçı ülkeye girmelerine izin verilmemektedir. Uyulması zorunlu olmayan standartlar da yönlendirici olmaları bakımından üretim ve ticaret yapan kesimler üzerinde etkilidir. Endüstriyel ürün ve endüstriyel ham maddelerle ilgili teknik düzenlemelerin amacı, çoğunlukla tüketim ve kullanım güvenliği, çevrenin korunması ve piyasanın ve tüketicilerin doğru bilgilendirilmesidir (EU Commission, 2015).

Hayvan sağlığı, bitki sağlığı ve insan sağlığı açısından yapılan düzenlemelerin derecesi de teknik engeller olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.3. Korumacılık ve Serbest Ticaretin Karşılaştırılması

Merkantalist öğretide tanımlanan değerli madenlere endeksli servetin dünya üzerinde sabit olduğu, uluslararası ticaretin sadece ihracat yapanın yararına olacağını ileri sürerken, sanayi devrimiyle ortaya çıkan kitlesel üretim ile üretilen malların uluslararası piyasada el değiştirmesi ihtiyacı karşılayamamıştır.18. yüzyılın son çeyreğinden itibaren klasik iktisat hızla gelişmeye başlamıştır.

Klasik ekonomik teorileri aslında Fizyokratların ilkesi olan “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler...” serbest ticaret varsayımına dayanır. Korumacı politikaları benimseyenler ile liberal yaklaşımı benimseyenler arasında tartışmalar günümüzde halen daha devam etmekte olup, serbest ticaret politikasını uygulama yöntemleri değişiklik göstererek varlığını korumaya devam etmiştir.

Serbest ticaret politikası, 1960’lardan sonra tekrar gündeme gelmiş, ihracata yönelik sanayileşme stratejisinin en önemli aracıdır. İhracat için üretime ağırlık vererek ve üretilmiş olan ürünlerin ihracatını kolaylaştırmak için teşvik tedbirlerini kapsayan bir dış ekonomi politikasıdır (Karluk,1995 :210).

Genel olarak irdelendiğinde hem korumacılık politikalarını hem de serbest ticaret politikalarını savunanlar; yeni gelişen endüstrilerin korunması gerekliliğinde aynı görüşte olduklarıdır. Ayrıldıkları nokta ise, serbest ticaret politikasını savunanlar için, korumacılık politikaları, serbest ticarete geçmek için sadece bir araç olurken, korumacı politikaları savunanlar için bu politikalar zaten amacın kendisini ifade etmektedir. Günümüzde üretim ekonomisini benimsemiş ve yüksek teknoloji ihraç eden gelişmiş ülkeler ve üretim tekniği açısından daha geride kabul edilen gelişmekte olan ülkeler arasındaki ticaret yaklaşımlarının nasıl şekilleneceği de tartışmalara konu oluşturmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE'DE KORUMACI POLİTİKALAR

İlk iki bölümde tarihsel süreci ve kronolojik olarak teoriyi de çok detaylarına girmeden aktarmaya çalıştık. Yukarıdaki bilgilerin daha detaylı anlatımlarını ders kitaplarında veya ilgili döneme ilişkin derinlemesine yapılmış analizleri de içeren kitaplarda bulabiliriz.

Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarından başlayan korumacılık politikalarına ilişkin ayrıntılara çalışmamızda yer verilmemiştir. Fakat İthalat rejimi ve ihracat rejiminin korumacılık açısından ana hatları ile bu bölümde yer verilmiştir.

Teorik düzlemde ciddi tartışmalara konu olan ve güncelliğini her dönemde koruyan serbest ve korumacı dış ticaret politikalarının ülke ekonomileri üzerindeki etkilerinin, farklı analiz yöntemleriyle sıklıkla irdelendiği bilinmektedir. Türkiye'nin mevcut Gümrük Birliği üyeliğinin, ülkenin tüm dış ticaret uygulamaları açısından belirleyici faktör olduğu da bir gerçektir. Bu kapsamda, tezimizin ana sorusu; "Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği Anlaşmasını kabul etmiş (1996) Türkiye'nin günümüz şartları altında uyguladığı korumacı politikalarının, Birliğe üye ülkeler ve Üçüncü ülkeler (yani AB üyesi olmayan ülkeler) açısından dış ticareti saptırıcı etkileri taşıyıp/taşımadığıdır".

Tezimizde belirlediğimiz "ana sorunun" cevabını araştırmaya geçemeden önce, Türkiye'nin ithalat rejimi geçmiş uygulamaları, ihracat rejimindeki gösterdiği değişiklikler, Gümrük Birliği'ne girme sürecini ve literatürde bu konuda yapılmış bilimsel araştırmaları aktarmanın, çalışmamızın anlaşılması açısından önemli olduğu kanısındayız.

3.1. Türkiye'de İthalat Rejimi ve İlgili Uygulamaları

Genel olarak bakıldığında Türkiye'nin ithalat politikaları dönemlerine göre farklılıklar göstermiş, 1929 yıllarında Osmanlı Devleti'nin gelen tavizlerden dolayı serbest olan ithalat politikası, 1950'lilere kadar kontrollü bir hal almıştır. 1950-1954 arası liberal politikalar hayat bulurken, 1954 yılından sonra hem miktar hem de değer açısından sınırlamalar konularak korumacılık politikaları açısından sert tedbirler yürürlüğe girmiştir. 24 Ocak 1980 'e kadar mevcut politikalarda herhangi bir değişiklik görülmemiştir (Ekinci,1997: 221).

1980 sonrası özellikle 24 Ocak kararları ile birlikte, Türkiye ekonomisi ihracata yönelik üretim yapan sanayileşme ile dışa açık bir ekonomi modeli benimsemiştir. Sanayinin yanı sıra tarım sektöründe ihracata yönelmesi gerekliliği açıkça vurgulanmış ve önemli gelişmeler yaşanmıştır (Serin, 1998:324).

29 Aralık 1983 kararları kapsamında ithalatın serbestleşmesine yönelik atılmış en büyük adımdır. Döviz piyasasında serbestleşmesi aynı zamanda ihracat ve ithalat rejiminin serbestleşmesi manasına gelmektedir (Kazgan, 1988:349). Hükümetin aldığı bu kararlar ile başta ithalat rejimi baştan aşağı değişmiş, en önemli korumacılık politikası olan kotalar tamamen kaldırılmıştır. Buna göre ithalatta kotalar yerine yeni listeler dönemi başlamış; ithali yasak mallar, ithali serbest mallar, ithali izne tabi mallar ile "fon ödemek suretiyle" ithal edilecek mallardan oluşan ürün grupları ticaret hayatına girmiştir. 1981 yılından sonra ithali yasak malların sayısı da azaltılmıştır (Ongun, 1998:489).

1980 yılı itibariyle ithalatta serbestleşme olsa da gümrük vergisi, belediye hissesi, Damga Remi, ulaştırma ve alt yapılar resmi, toplu konut fonu varlığını sürdürmüştür. Ayrıca destekleme ve fiyat istikrar fonu, maden fonu, kaynak kullanım destekleme fonu ile katma değer vergisi de yürürlükte kalmıştır.

Avrupa Topluluğu (AT) ve GATT gibi kurumlar tarafından eleştirilen ve hesaplamalarda karışıklığa neden olan yukarıda belirtilen vergiler kaldırılmış ve tek vergi sistemine geçişin adımları atılmıştır (Ekinci,1997: 224-225).

1 Ocak 1993 itibariyle ithalatta, gümrük vergisi ve toplu konut fonu kesintisi dışındaki tüm vergi ve resimler kaldırılmış ve yeni kabul edilen ithalat rejimiyle AB çıkışlı mallara %2-15 puanlık tercih marjı tanınmıştır (Ongun, 1998:492).

1996 yılında ise Türkiye'nin Gümrük Birliğine girmesi ile birlikte günümüze kadar süreçte değişiklik gösterse de günümüzde ithalatta alınan en yaygın vergiler (ürün ayırımına ve detaylarına girilmeden); Avrupa Birliği menşeli mallarda katma değer vergisi, tarım payı, kaynak kullanım destekleme fonu, özel tüketim vergisi, 3. ülkelerde ise diğer vergilere ilave olarak, ilave gümrük vergisi, ek mali yükümlülük vergisi, toplu konut gibi vergiler uygulanmaktadır (www.ticaret.gov.tr).

İthalat rejim kararı gereği vergilendirmelerde milat olarak Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne ortak olması sayılabilir. 1980'lerden itibaren sert korumacı politikalardan vergi indirimi, kotaların kaldırılması yolu izlenmiş olsa da esas değişim 1996 yılından sonra gerçekleşmiştir.

İthalat rejim kararları kapsamındaki uygulamalar bakıldığında Gümrük Vergileri, İthalatta gözetim ve koruma önlemleri, seçili ülkeler menşeli malların ithalatında gözetim ve koruma önlemleri, belirli tekstil ürünlerinin ithalatında gözetim ve koruma önlemleri uygulamaları, anti damping ve telafi edici vergi uygulamaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Gümrük Birliğinin mevzuatımıza kattığı bir başka konu ise dış ticaretin standart hale getirilmesi olmuştur. Bu standartların yasal dayanağı ise 01.02.1996 tarih ve 27541 mükerrer sayılı resmî gazetede yayınlanan "Dış Ticarette teknik düzenlemeler ve standardizasyon'' tebliği olmuştur (www.resmigazete.gov.tr 'den derlenmiştir).

3.2. Türkiye'de İhracat Rejimi ve İlgili Uygulamaları

Türkiye ihracat rejimi kapsamında araştırma yapması ve meslek kuruluşu olarak kurulan ihracatçı birliklerine belirli kotalar kapsamında ihracat gerçekleştirmesi 1937 yılında yapılmıştır. 24 Ocak 1980 kararlarından sonra ihracat önemli bir rol almıştır ve ihracat politikaları oluşturulmaya başlanmıştır.

6 Ocak 1996 tarih ve 22515 sayılı resmî gazetede yayınlanan 95/7623 numaralı İhracat rejim kararı bugün de yapılan ihracat uygulamalarının temel dayanağı olmuştur. Söz konusu karar da ürünler, ihracatı yasak veya ihracatı ön izne bağlı olarak ayrılmıştır. Günümüzde ise bu iki ayırıma ilave olarak ihracatı kayda bağlı mallar listesi de eklenmiştir. Söz konusu kararın 3. maddesinde ihraç ürünlerin kısıtlama ya da kota koymaya yetkiyi devlet elinde tutmuştur (www.resmigazete.gov.tr).

İhracatta yönelik korumacı politikalar tezimiz 2. bölümünde anlatılmıştır. Günümüzde ihracatta kota uygulamaları izne bağlı mallar veya miktar kısıtlamaları üzerinden yapılmaktadır. Çok yakın bir tarihte yaşadığımız Covid-19 salgını döneminde bunun örnekleri görülmüş, Türkiye'de maske ihracatı bir dönem yasaklamış, daha sonra izne ve şarta bağlı olarak kısıtlı miktar için müsaade etmiş ve ihraç edilecek miktara karşılık devlet malzeme ofisine belirli bir adette bedelsiz maske temin edilmesini şart koşmuştur.

Tezimizin yazıldığı döneme denk gelen bir başka ihracat kısıtlaması ise Türkiye'de iç piyasaya da yaşanan talebe bağlı fiyat yükselmesinin önüne geçmek için, yonga levha, MDF, bazı yaş sebze meyvelerde ihracat ya tamamen kısıtlanmış ya da belirli miktarlarda izne bağlanarak müsaade edilmiştir.

3.3. Türkiye'nin Gümrük Birliği Süreci

Türkiye, 1959 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) 'na ortaklık için başvurmuş, 1963 yılında Ankara anlaşması ile Türkiye ve AET arasında ortaklık yaratan anlaşma imzalanmıştır (Balkır,2016: 88).

Ankara Antlaşması kapsamında hazırlık, geçiş ve son dönem olarak 3 dönem öngörülmüştür. Dönemlerine göre ayırmak gerekirse hazırlık dönem, (1964-1970), geçiş dönemi (1973-1995), son dönem (1996 ekonomik entegrasyona kadar) olarak ayrılmaktadır. Avrupa Birliği ile Türkiye arasında 1973 yılında ek protokol imzalayarak gümrük vergilerinin karşılıklı olarak kaldırılması amaçlanmıştır. Söz konusu protokol kapsamı olan sanayi malları için; Türkiye, Avrupa Birliği menşeli ürünlerden kademeli olarak vergileri kaldırmışken, Avrupa Birliği ise Türk menşeli mallar üzerinde olan vergileri hemen kaldırmıştır (Bozkurt,1992).

1995 yılında Gümrük Birliği Kararı kabul edilmiş olup buna göre Türkiye, Avrupa Birliği menşeli sanayi mallarına uygulanan gümrük vergilerini kaldırmıştır. Karar, 1 Ocak 1996'da yürürlüğe girmiştir (https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab).

Gümrük Birliği en genel ifadeyle, Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ticarette mevcut gümrük vergileri, diğer eş etkili vergiler ve miktar kısıtlamalarıyla, her türlü eş etkili tedbirin kaldırıldığı ve ayrıca, birlik dışında kalan üçüncü ülkelere yönelik olarak da ortak gümrük tarifesinin uygulandığı bir ekonomik entegrasyon çeşidi olarak tanımlanmaktadır (www.ticaret.gov.tr).

Fakat; Türkiye ile Avrupa Birliği ile olan Gümrük Birliği anlaşması sadece ekonomik entegrasyon modeli olarak algılanmamalıdır. Çünkü rekabet normları, teknik mevzuatın uyumlulaştırılması, tekellerin kaldırılması ve fikri mülkiyetin korunması gibi ek bazı konuları da içererek hukuksal zeminde piyasaları bütünleştirerek Türkiye'yi AB normlarına çekmeyi amaçlamaktadır (Çetinkaya,2019:28).

Kapsam olarak ise tarım ürünleri Gümrük Birliği dışında bırakılmış bu karşılık olarak sanayi ürünlerini ve işlenmiş tarım ürünlerini vergilerden arındırmak sureti ile birlik oluşturulmuştur. Özellik olarak işlenmiş tarım ürünlerinde gümrük vergileri hesaplanırken, tarım payı ve sanayi payı ayrı hesaplanır. Sadece sanayi payı vergi muafiyetine tabi tutulmaktadır. Bu kapsamda, sanayi ürünleri itibarıyla üçüncü ülkeler

için Gümrük Birliği öncesinde %16 seviyesinde olan ortalama koruma oranı, 2011 yılı İthalat Rejimi kapsamında %4,2 seviyesine gerilemiştir. Bu çerçevede, 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (OKK) uyarınca, Gümrük Birliği'nin düzgün işleyişini sağlamak ve ortak ticaret politikasını uygulamak üzere, ithalat ve ihracata ilişkin ortak kurallar, kotaların yönetimi, dampingli veya sübvansiyonlu ithalat karşı koruma, tekstil ithalatına ilişkin otonom düzenlemeler, dâhilde ve hariçte işleme rejimleri AB ile uyumlu hale getirilmiştir (https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab).

Sanayi mallarında bütünleşme daha kolay olurken, tarım ürünleri açsından aynı şekilde gelişmemiştir.

Tarım ürünlerine ilişkin olan işleyiş aşağıdaki tablolarda detaylandırılmıştır.

Tablo 1. Temel Tarım Ürünleri için Tercihli Ticaret Uygulamaları

TARİH	DAYANAK	İÇERİK	SONUÇ
12 Eylül 1963	Ankara Anlaşması	Ham tütün, kuru üzüm, kuru incir ve fındık	Tarife kontenjanları belirlenmiştir AB ile aramızdaki mevcut tercihli rejimin zeminini oluşturmuştur.
1970	Katma Protokol, 1/73 sayılı OKK, 1/77 sayılı OKK ve 1/80 sayılı OKK	-	Ülkemiz menşeli birçok tarım ürününde kademeli gümrük vergisi muafiyeti
1993		Bazı peynirler, şarap, balıkçılık ürünleri, vs.	Türkiye ise ilk kez 1993 yılında ithalat rejimi çerçevesinde çok sınırlı ürün grubunda AB'ye tercihli bir uygulama tanımıştır.
1997	1/98 sayılı Türkiye-AT Ortaklık Konseyi Kararı	Tüm tarım ürünleri	Topluluğa ülkemizden yapılan tüm tarım ürünleri ithalatında advalorem gümrük vergileri tamamen kaldırılmıştır. 1/98 sayılı OKK ile ülkemiz tarafından AB'ye ilk kez ticari nitelikte tavizler tanınmıştır.
2006	2/2006 sayılı Türkiye-AT Ortaklık Konseyi Kararı	1/98 sayılı OKK'nın I ve II sayılı Protokollerinin Ekleri yeniden düzenlenmiştir	AB'nin 1 Mayıs 2004 tarihinde gerçekleştirdiği genişlemesi nedeniyle 8 yeni üye ülke ile ülkemiz arasında mevcut Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) fesih edilmiş olup, anılan STA'larda tarım ürünleri bakımından tesis edilen tavizlerin Türkiye ile Topluluk arasındaki tercihli yapıya adapte edilmesini teminen düzenlenmiştir.

Kaynak: https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/avrupa-birligi/tarim (Erişim Tarihi: 16.06.2022)

Tablo 2. İşlenmiş Tarım Ürünleri için Tercihli Ticaret Uygulamaları

TARİH	DAYANAK	İÇERİK	SONUÇ
1995	1/95 sayılı Türkiye-AT Ortaklık Konseyi Kararı	İşlenmiş tarım ürnleri	Türkiye ile Avrupa Birliği arasında tarım ürünleri ticaretinde birbirlerine tanıdıkları tercihli rejimleri aşamalı olarak ve karşılıklı avantajlar yaratacak biçimde geliştirmiştir.
2007	1/2007 sayılı Türkiye-AT Ortaklık Konseyi Kararı	-	1/95 sayılı OKK' nın genişletilmesi ve derinleştirilmesi yönünde karar alınmıştır.

Kaynak: https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/avrupa-birligi/tarim (Erişim Tarihi: 16.06.2022)

3.4. Gümrük Birliğinin Türkiye Üzerine Etkileri

Gümrük Birliğinin temel teorisine baktığımız zaman statik etkiler ve dinamik etkiler olarak sınıflandırıldığını görmekteyiz. Bu etkileri genel hatları ile özetlersek;

Tablo 3. Gümrük Birliğinin Etkileri

Statik Etkileri	Dinamik Etkileri
Ticaret etkisi	Piyasa büyümesi
Üretim etkisi	Teknoloji kullanımı
Tüketim etkisi	Uzmanlaşma
Gelir Dağılımı etkisi	Belirsizliklerin azalması

Kaynak: Balkır, 2016 kitabından derlenmiştir.

Gümrük Birliğinin teorik olarak beklenen etkilerini yukarıda gösterilmiştir. Statik etkiler, ticaret hadleri ve kaynak dağılımı etkilerinden oluşmakta olup, etkileri kısa ve orta vadede ortaya çıkmaktadır (Lipsey,1957:41). Ticaret etkisinin yanı sıra,

ticaret saptırıcı etkisi de bulunmaktadır. Kısaca özetlemek gerekir ise, ticaret saptırıcı etki ekonomik bütünleşme öncesi bir ürünü en ucuza üreten 3. ülkeden yapılan ithalatın, bütünleşme sonucu diğer üye ülkelerden yapılmasıdır. Ucuz üretim yapan birlik dışından bir ülkenin yerini, daha pahalı ama üye ülkeye almaktadır. Üçüncü ülkeden üye ülke kaynağına yönelme sonucunda ithal malların fiyatında artış ve tüketici refahında azalma görülür. Her iki sonucun toplamı birliğin ticaret saptırıcı etkisini oluşturur (Balkır,2016:373).

Türkiye özelindeki etkilerini incelemekte fayda olacaktır. Bu konuda yapılan literatür taraması tarih sırasına göre listelenmiştir.

2002 yılında Ahmet Can Bakkalcı tarafından yapılan "Avrupa Birliği ile Türkiye arasında gerçekleşen kaynak dağılımı üzerine etkileri" başlıklı çalışmasında; dış ticaretin Fasıl başlıklılarına göre yapılan incelemesinde, her ne kadar daha önce literatürde Türkiye'nin geleneksel ihraç malları olan tarım, tekstil ve konfeksiyon mallarında, bu sektörlerin Gümrük Birliğinden kazançlı çıkacaklarını öngörüsünü paylaşmaktadırlar. Ayrıca, söz konusu çalışmada da yirmi fasıl seçilmiş olup, bu fasıllar seçilirken Türkiye'nin ihracat hacmi göz önünde bulundurulmuş ve en yüksek hacme sahip olan fasılların analize konu edildiği ifade edilmiştir. Tespit edilen tarım ürünlerinde elde edilen sonuçlara göre; tarım sektörü açısından rekabet gücü kaybının yüksek olduğu ve ihracat hacimlerinde azalma gözlemlenmiştir. Ayrıca çalışmada, Avrupa Birliği dışında kalan başka bir deyişle üçüncü ülke olarak tabir edilen ülkeler ile yapılan dış ticaretin ticaret yaratıcı fakat Avrupa Birliği ile yapılan dış ticaret faaliyetlerinin ticaret saptırıcı olması sebebiyle, Türkiye'nin mevcut Gümrük Birliği anlaşmasında gerçekleştirmeyi hedeflediği ekonomik refahın beklenilen düzeyde ortaya çıkmadığı bulgusu vurgulanmıştır.

Emir Zafer Korkmaz tarafından 2005 yılında hazırlanan "Kuruluşu, Gelişme Süreci ve Geleceği Açısından Türk Endüstriyel İplik Sektörü" isimli yüksek lisans tezindeki sonuçlar da ilgi çekicidir. Çalışmada sentetik iplik sektörü için üretim, ithalat ve ihracat açısından yapılan değerlendirmelerde; sentetik sektörünün hammadde temininde yurt içi üretimin yeterli olmadığı, talebin çok altında olan üretimin Petkim

tarafından sağlandığı, iç üretimin azlığı sebebiyle talebin kalan kısmını ithalat yoluyla temin edildiğine değinilmiştir. Uzakdoğu Asya'nın özellikle işçilik ve diğer üretim maliyetlerinin az olmasının Avrupa Birliği ülkelerinin yatırımlarını bu ülkelere yönlendirmeleri ve düşük maliyetli üretim yapan ülkelerden ithalat yapmayı tercih etmeleri söz konusudur. Böylelikle dünyada kurulu kapasitelerin bölgesel dağılımını etkilediği, sentetik iplik cinsi eşya için gerek üretim gerek tüketime yönelik olarak dünya ticaret hacminde en büyük paya Uzakdoğu ülkelerinin sahip olduğuna değinilmiştir. Diğer yanda, Avrupa Birliği ülkelerinde uygulanan devlet yardımları mevzuatına göre desteklenecek sektörler açıkça belirtili olmasına ve sentetik elyaf yatırımlarının bu listede yer almaması hatta yasak olmasına rağmen, bu alanda faaliyet gösteren yabancı firmalar kendi devletleri bünyesinde stratejik kabul edildikleri için açık veya gizli şekilde teşvik edildiği bilinmektedir. Türkiye'nin sektördeki rekabet gücünün elektrik, hammadde fiyatı gibi stratejik faktörlere doğrudan bağlı olduğu, Türkiye'nin en önemli rekabet avantajı olan işçilik maliyetleri giderek bu özelliğini kaybettiği, ilerleyen dönemlerde iş gücü maliyetlerindeki yükselmenin sektörün rekabet gücünü olumsuz olarak etkileyeceği tahmini ön plana çıkarılmıştır. Toplam endüstriyel iplik ve elyaf ithalatının % 55'i Uzakdoğu Asya ülkelerinden, % 30'u AB ülkelerinden yapıldığı, Uzakdoğu Asya ülkelerinin ithalattaki payı artarken AB ülkelerinin payı düştüğü bulgular arasında yer alırken, sonuç kısmında ise tarife dışı önlemlerin Uzakdoğu ithalatında etkisi olmadığı, hammadde üretiminin ve birçok Avrupalı üreticinin o bölgede üretiminin olduğu, düşük girdi maliyetleri sayesinde ithalatın sürdürebilir fiyatlar çerçevesince seyrettiği belirtilmiştir.

2010 yılında Ela Çolpan Nart tarafından "Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin Dış Ticareti Üzerine Etkileri: Panel Veri Analizi" isimli çalışmasında ulaşılan ampirik incelemelerin sonucunda; Gümrük Birliği sonrasında, Türkiye'nin ticaret yaptığı diğer ülkelerle ticaretinde belirli bir farklılığın olmadığı vurgulanmıştır. Mevcut ticaretin istikrarlı olarak artış yaşadığı, bu çerçeveden bakıldığında Gümrük Birliğinin Avrupa Birliği açısından ticaret saptırıcı etkisinin etkin bir şekilde gözlenmediği, fakat Gümrük Birliği üyeliğinden sonra Türkiye'nin dış ticaretinde yapısal değişikliklerin olduğu görülmüştür. Özellikle bu değişikliklerin başında AB üyesi ülkeler ile ticaret hacminin artmasıyla üyeliğin ilk yıllarında Gümrük Birliğinden ithalattın, ihracata

göre daha çok artması sebebiyle net ihracatın azalması sonucu vererek, bu anlamda ticaret sapması yarattığı ve ticareti AB üyesi olmayan ülkelerden Gümrük Birliği üyesi olan ülkelere doğru saptırdığı tespit edilmiştir.

2011 yılında Seyhun Yiğit ve Semanur Soyyiğit Kaya tarafından "Gümrük Birliği sonrasında (1996-2009) Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Dış Ticaretinin Ülke ve Fasıl Bazlı Yoğunlaşma analizi" başlıklı çalışmasında, Almanya, İngiltere, İtalya ve Fransa ile ülke bazlı yoğunlaşma analizi yapılmıştır. Türkiye'nin toplam dış ticaretinin yaklaşık yarısını Avrupa Birliği ülkelerine gerçekleştirdiği, Türkiye'nin Gümrük Birliği gümrük bölgesi kapsamında yaptığı ihracatta bağımlı olması durumunun azaldığı tespit edilmiştir. Örneğin, Almanya'nın payında 1996 yılından 2009 yılına kadar yarı yarıya bir azalma gerçekleştiği, İngiltere, Fransa ve İtalya'nın payları artmakla beraber, bu artış çok önemli sayılabilecek bir düzeyde olmadığı ifade edilmektir. Bununla birlikte, Türkiye'nin AB ülkelerinden yaptığı ithalatta tek ülkeye yoğunlaşmasının azaldığı ve ülke çeşitliliğinin oluştuğu görüldüğü, Gümrük Birliği sonrasında Türkiye'nin, Avrupa Birliği'ne olan ihracatında yapısal bir değişim sağlansa da ithalatında Avrupa Birliği'ne bağımlılığın azalması yönünde yapısal bir değişimi gerçekleştiremediğini savunmuşlardır.

2015 yılında Nilüfer Argın tarafından "Firma Bazlı Ticaret Modelleri ve Türk Ekonomisi" başlıklı çalışmasında, Firma Bazlı Ticaret Modellerinin kurucusu olarak kabul edilen Meltiz modelini kullanarak, sektörel ve ülkeler arası ekonomik farklılıklara odaklanmışlardır. Söz konusu farklılıkların neden olduğu kaynak dağılımı etkileri, heterojeniteyi daha da güçlendirmektedir. Analizde ihracata konu olan 255 ürün grubu ve toplam ihracat değerleri, Uluslararası Standart Ticaret Sınıflandırması kategorisi çerçevesinde seçilmiştir. Analizler Türkiye, Avrupa Birliği ve dünya dış ticaretiyle ilgili türdeş veriler kullanılarak yapılmıştır. Bu kapsamda kutuplaşma, yayılma ve yoğunlaşma faktörleri açısından hesaplamalara gidilmiştir. UNCTAD verilerinden yararlanılarak 255 mal ürün ihracat açısından yapılan saptamalar ülkemiz ihracatı açısından değişim olduğunu göstermiştir. Her ne kadar ihracatımız içinde geleneksel ürünler ön plana çıkıp daha avantajlı gözükseler de yaşanan değişimler sonucunda eskisi kadar avantajlı olmadıkları aksine sermaye yoğun sektörlerin ön

plana geçtiği ve gelişim gösterdikleri gözlenmiştir. Kaybedilen avantajlar piyasa, ürün payı ve hacimsel olarak azalma olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Türkiye'nin avantajlı olduğu var sayılan tarım ve tekstil ürünlerinde dünya piyasalarındaki etkinliğini yitirmektedir. Diğer yandan pek çok üründe yayılma ve yoğunlaşma etkileri görülmüştür. Bunun tersine olarak ileri teknoloji ile üretilen ürünlerde yani sermaye yoğun sektörlerde Türkiye diğer rakipleri ile rekabet edebilir hale gelmektedir. Firma Bazlı Ticaret Teorilerinde vurgulananları doğrular nitelikte Türk ihracatında da kutuplaşma gözlenmektedir.

2016 yılında, Christopher Magge tarafından yazılan "Ticaret Yaratma, Ticaret Yönlendirme ve Ticaretin Genel Denge Etkileri Bölgesel Ticaret Anlaşmaları: Avrupa Topluluğu- Türkiye Gümrük Birliği Üzerine Bir İnceleme" başlıklı makalesinde; 1991-2010 dönemi için yaptığı 125 ülkeli çekim modeli analizinde Türkiye'nin GB üyeliğinin 1996-2010 yılları arasında ticaret artırıcı etkisinin (%12,1) ticaret sapmasına kıyasla (%4,8) daha fazla olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Ticaretin yaratılması (piyasa aksaklıklarının yokluğunda) her zaman refah artırıcı etki gösterirken, ticaret sapmasının refah etkilerinin belirsiz olduğunu vurgulamıştır.

2018 yılında, Yaghoob Jafari ve Wolfgang Britz tarafından yapılan "Serbest Ticarette Heterojen Firmaların ve Tarife Dışı Önlemlerin Hesaplanabilir Genel Denge Kullanılarak Modellenmesi" başlıklı çalışmalarında; Meltiz modeli kullanılarak, 57 sektörden 22 sini incelemiş, hem teori hem de ampirik bulgular neticesinde, Meltiz ortamında refahın ve ticaret çeşitliliğinin arttığı fakat, serbest ticaret ortamında uygulanan tarife dışı engellerin hem sabit hem de değişken maliyetleri ciddi oranda etkilediği ve dış ticaretin çeşitliliği ve refahı üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir.

2019 yılında Şahin Çetinkaya tarafından "Gümrük Birliği'nin Türk Dış Ticareti üzerinde Etkilerinin bir SWOT analiz ile incelenmesi" başlıklı çalışmasında ise Türkiye ile Avrupa Birliği açısından SWOT analizinin yapılmış, dış ticaret rakamları değerlendirilmiştir. Değerlendirmeye göre, Gümrük Birliği sonrasında ticaretin, Türkiye'nin AB'ye ihracatında da sürekli bir artış kaydedilmesine rağmen ithalat

lehine bir dağılım gösterdiği saptanmış, ancak sanayi ürünleri ihracatında ortalama %47 ile düşük teknolojili ve emek yoğun üretime dayanan tekstil ve konfeksiyon sektörünün en önemli paya sahip olduğu tespit edilmiştir.

2020 yılında Gökhan Aktaş ve Zeynep Kaplan tarafından "AB'nin Serbest Ticaret Anlaşmalarının asimetrik etkisi ve Türkiye" başlıklı çalışmalarında; AB'nin 3. Ülkelerle yaptığı serbest ticaret anlaşmalarını Türkiye'nin ekonomisi üzerindeki asimetrik etkiyi ölçmek amacıyla, 2000-2017 yılları arasında G. Afrika ve Meksika'dan en çok ithalat edilen 5 ürün özelinde yapılan ölçme ve değerlendirme sonucunda; Türkiye'nin ithalatta uyguladığı indirimle ya sıfır vergili ürün gruplarında ticaret saptırıcı etkinin olmadığı fakat, tarife dışı önlemlerle vergi oranlarının yükseltildiği ürünlerde ticaret sapmasının yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2020 yılında, Lerong Li tarafından "Ticaret Politikası Şokları, ABD İthalatları ve Tüketici Fiyatları" başlıklı doktora tezinin; *"Ticaret Politikası Belirsizliği ve ABD Ticaret Savaşında İthalat"* başlıklı 3. Bölümünde; ABD ile Çin arasında başlayan ticaret savaşlarında; ABD'nin Çin menşeli ürünlere uyguladığı yüksek tarife oranlarının uygulama tarihlerine göre 5 dalga halinde Farkların Farkı metodu ile analiz ederek, tarife duyurusu öncesi ve sonrası ithalat farklarını ölçülerek, duyuru sonrasında ürünlerin riskinin arttığını ve ithalat miktarlarındaki farkın istatiksel açıdan anlamlı bir farkının bulunmadığı, ocak 2014 ile aralık 2017 tarihleri arasında Trump'ın seçilmesinin neden olduğu ticaret politikası belirsizliğinin olduğunu, Armonize sistem 6'lı GTİP kapsamında yapılan incelemede, daha yüksek riskli ürünler için daha düşük ithalata yol açtığı tespit edilmiştir.

2020 yılında, Alejandro Gustavo Graziano tarafından "Ticaret Politikası ve Endüstriyel Yoğunlaşma" isimli dokta tezinin *"Oligopolistik Davranış Altında Yerçekimi Denklemi"* başlıklı 2. Bölümünde; Kolombiya ticaret politikası değişikliklerini, 2004-2008 yılları arasındaki ithalat verilerini, CIF, FOB kıymetlerini, miktar, ağırlık, Armonize sistem 10'lu GTİP kapsamındaki ürünler, farkların farkı yöntemi kullanarak yeni oluşan oligopolistik marjı test ettiği, ticaret serbestleşmesinin toplam etkisinin önemli ölçüde azaltılabileceği, menşe ülkeler arasında ticaret

serbestleşmesinin oldukça heterojen olduğu, yoğunlaşmanın en üst diliminde yer alan ülkelerden yapılan ithalat miktarının en alt basamaktaki ülkelere göre 13 birim aşağıda olduğu tespit edilmiştir.

2021 yılında, Oğuzhan Özçelik ve Elçin Aykaç Alp tarafından yazılan "Ekonomik Entegrasyonlara Katılımın Türkiye'nin Dış Ticaretine Etkileri: Panel Veri Analizi" başlıklı çalışmada; 1984 - 2017 döneminde Türkiye'nin dış ticaret hacminden (ihracat ve ithalat toplamları) on binde bir ve üstünde pay alan ve verisine ulaşılabilen 75 ülke ile örneklem oluşturulmuş, yapılan ampirik çalışma sonucunda; Türkiye'nin dış ticaretini olumlu yönde etkilemesi beklenen ekonomik entegrasyonların, Türkiye'nin dış ticaretini farklı düzey ve yönlerde etkilediği görülmüş, ilgili zaman aralığında, Türkiye'nin katıldığı en kapsamlı entegrasyon olan Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin dış ticaretini artırıcı etki göstermesine karşın, daha az kapsamlı serbest ticaret anlaşmalarında ele alınan dönem itibariyle bu etkinin ortadan kalktığı, tercihli ticaret anlaşmalarında ise bu etkinin ihracat noktasında olumsuza döndüğü, ithalatta ise olmadığı tespit edilmiştir.

2021 yılında, Xing Yao vd. Tarafından yapılan "Tercihli Ticaret Anlaşmalarının İkili Ticaret Üzerine Etkisi: Yapısal Çekim Modeli Analizi" başlıklı çalışmalarında, mevcut tercihli ticaret anlaşmalarının ürünlerin pazar erişimlerinde yetersiz kaldığı, ürün tabanlı ve kapsamlı endeks geliştirmek için Dünya Ticaret Örgütü'nün 1990-2015 yılları arasındaki 189 ülke verisini, tercihli ticaret ve ikili ticaret önlemlerini kullanarak , yapısal çekim modeli ile tercihli ticaret anlaşmalarının her iki tarafında nasıl etkilediğini bulmayı amaçlamışlar ve sonuç olarak; ortak serbest ticaret anlaşmasını paylaşan ülkelerin diğer ülkelere kıyasla ticaret hacmini arttırdığı başka bir değişle ticaret yaratma etkisinin olduğu, ancak ürün bazlı ticaret yaratma etkisinin oluşturulan endekse göre anlamlı farkın tercihli ticaret anlaşmasının bir taraf ülkesinin düşük yada orta düzey gelire sahip olması durumunda oluştuğu, ilgili anlaşmalarda ürün seçilirken hammadde olup olmamasının önem arz ettiği ve dünyadaki üretim çeşitliliğine katkısı olduğu tespit edilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TÜRKİYE'DEKİ KORUMACI DIŞ TİCARET POLİTİKALARININ SEÇİLİ SEKTÖRLERDEKİ ANALİZİ

4.1. Model

FARKLAR ARASINDAKİ FARK (FAF) YÖNTEMİ

Tezimizin analiz dayanağını oluşturan ve aslında ekonometrik bir tahmin yöntemi olarak kabul edilen; "Farklar Arasındaki Fark (Difference in Differences)" yaklaşımının temelleri Ashenfelter ile Card (1985) tarafından atılmıştır. Farklar Arasındaki Fark (FAF) yöntemi genel anlamda, "bilgi toplarken belirli birtakım süreçler sonucu ortaya çıkan verilerin gözlemine dayalı bir konuda, seçili gözlem verileri üzerinde gerçekleştirilen bir uygulamanın veya bir şokun sonrasındaki etkilerin analizini kapsar. Böylelikle tespit edilen bu uygulamanın veya şokun uygulama öncesine kıyasla, seçili gözlem verilerinden oluşan bu grubun üzerinde ne ölçüde bir etki oluşturduğunun belirlenmesinde kullanılır. FAF yönteminin uygulanabilmesi için tespit edilen süreçlerde biri uygulamaya veya şoka tabi olan, diğeri ise uygulamaya veya şoka tabi olmayan yarıca paralel eğilime sahip, en az iki gözlem grubu ve bu gruplarla ilgili uygulama öncesine ve sonrasına ait yeterli verinin olması gerekmektedir. FAF yönteminin temel varsayımlarından birisi olan "paralel eğilim" kabulüne göre, seçili gruplar üzerinde yapılan uygulamanın veya şokun, aslında gerçekleşmediği haline göre zaman içerisinde benzer yolları takip edebildiği ve benzer çıktıları da verebildiği kabul edilir (Ashenfelter,1986).

Formülasyon

Paralel eğilime sahip seçili A ve B grupları uygulama öncesi ve sonrası gözlemlenmiştir. A grubu uygulamaya tabi tutulurken, B grubu uygulamaya tabi tutulmamıştır. Yani A grubu "deney grubu", B grubu ise "kontrol grubudur". A grubunun uygulama sonrası ve öncesi çıktıları arasındaki farkı "α_A" aşağıdaki gibi hesaplanabilir (Ashenfelter,1986).

$$\alpha_A = \bar{Y}_{A1} - \bar{Y}_{A0} \quad (1)$$

Burada "$\bar{Y}_{A1}$" A grubu için uygulama sonrası ortalama çıktı ve "$\bar{Y}_{A0}$" A grubu için uygulama öncesi ortalama çıktıdır. Benzer şekilde B grubunun uygulama sonrası ve öncesi çıktıları arasındaki farkı "α_B";

$$\alpha_B = \bar{Y}_{B1} - \bar{Y}_{B0} \ (2)$$

Şeklinde hesaplanabilir. A ve B grupları paralel eğilime sahip oldukları için uygulamanın etkisi; A grubunun (deney grubunun) uygulama sonrası ve öncesi çıktıları arasındaki farkından, B grubunun (kontrol grubunun) uygulama sonrası ve öncesi çıktıları arasındaki farkı çıkarılarak aşağıda gösterildiği gibi belirlenebilir.

$$\hat{\alpha} = \alpha_A - \alpha_B = (\bar{Y}_{A1} - \bar{Y}_{A0}) - (\bar{Y}_{B1} - \bar{Y}_{B0}) \ (3)$$

Bu işlem bize yöntemin ismini aldığı "farklar arasındaki farkı" verir ve A grubunun tabi tutulduğu uygulamanın etkisinin ölçülmesini sağlar. Şekil 1'de A ve B gruplarının uygulama sonrası ve öncesi çıktıları ve bu çıktılar arasındaki farklar gösterilmiştir.

Şekil 1. A ve B gruplarının uygulama öncesi ve sonrası çıktıları

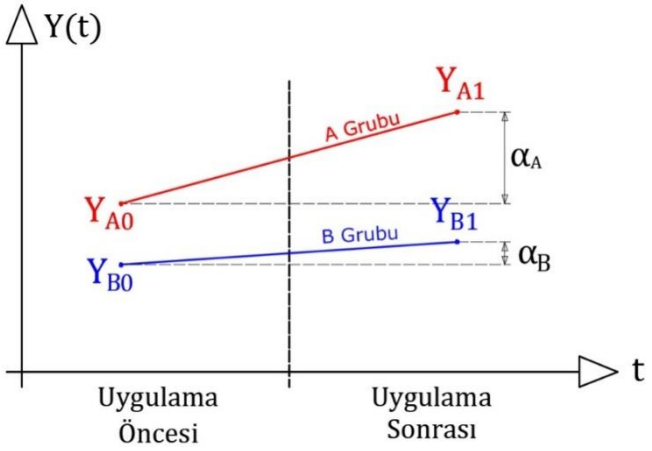

İncelenen bir Y_{Tt} çıktısı aşağıda verilen şekilde lineer olarak modellenebilir. Bu denklemde δ_t zamana bağlı bir terimdir eğer çıktı uygulama sonrasına ait ise "1", uygulama öncesine ait ise "0" değerini alır.

$$Y_{Tt} = \beta_0 + \beta_1\delta_t + \beta_2\delta_T + \beta_3\delta_t\delta_T + \varepsilon_i \qquad (4)$$

Benzer şekilde δ_T incelenen gruba bağlı bir terimdir. δ_T Değeri grup uygulamaya veya şoka tabi ise (deney grubu için) "1", grup uygulamaya veya şoka tabi değil ise (kontrol grubu için) "0" olarak alınır. β_0, β_1, β_2 ve β_3 terimleri ise sırasıyla baz değeri, kontrol grubunun zaman eğilimini, uygulama öncesi iki grup arasındaki farkı ve uygulamanın etkisini ifade eder. ε_i ise ölçümlerde veya gözlemlerde yapılan hatayı temsil eder. Şekil 2'de bu terimler grafik üzerinde gösterilmiştir.

Şekil 2. β_0, β_1, β_2 ve β_3 terimleri

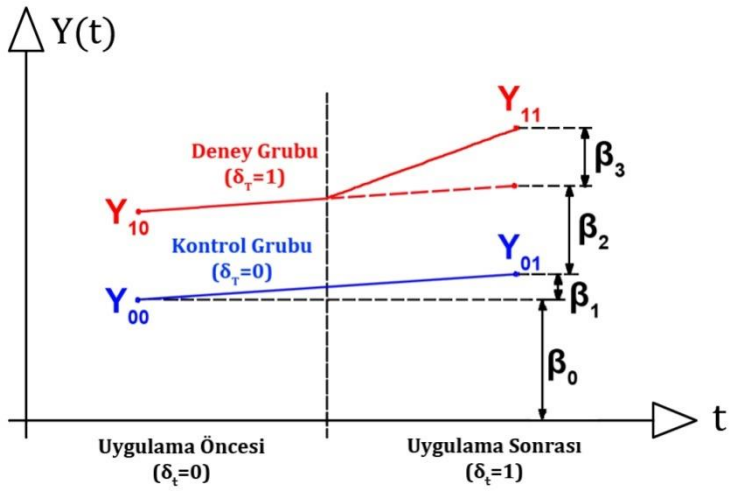

β_3 Terimi denklem (3) ve denklem (4) kullanılarak aşağıdaki gibi hesaplanabilir:

$$\hat{\alpha} = (Y_{11} - Y_{10}) - (Y_{01} - Y_{00}) \qquad (5a)$$

$$\hat{\alpha} = \big((\beta_0 + \beta_1 + \beta_2 + \beta_3 + \varepsilon_1) - (\beta_0 + \beta_2 + \varepsilon_2)\big) - \big((\beta_0 + \beta_1 + \varepsilon_3) - (\beta_0 + \varepsilon_4)\big) \qquad (5b)$$

$\hat{\alpha} = \beta_3 + \varepsilon_5$ (5b)

Eğer ölçüm hataları ihmal edilirse β_3 terimi bize "Farklar Arasındaki Farkı" verir.

$\hat{\alpha} = \beta_3$ (6)

4.2. Veri Seti ve Bulgular

Araştırmanın Amacı:

Türkiye'nin 1996 yılı itibariyle Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği anlaşması imzalamasının dış ticaret uygulamaları ve vergilendirme açısından yarattığı değişiklikleri önceki bölümlerde açıklamıştık. Türkiye'nin Gümrük Birliği ve GATT 24. maddesi kapsamında 3. ülkelere de uygulayabileceği korumacılık önlemleri farklılıklar göstermiştir. Gümrük Birliği anlaşması öncesi ve sonrasında tarife dışı engeller ithalat miktarını ve ithalat kaynağını değiştirip değiştirmediğini seçili veriler kapsamında ölçmeyi amaçlamaktadır.

Seçili sektör verilerine ait ürün gruplarında, sektörler arası karşılaştırma ve menşei değişmesi üzerine etkileri incelemek üzere aşağıdaki sektörler ve ürün grupları araştırılacaktır. Sektörleri ve ürünleri belirlerken Türkiye'nin üreticisi olduğu ve aynı zamanda da ithalatçısı olduğu sektörler ve bu sektörlere ait ürün grupları seçilmiştir.

Dış ticarette ürün grupları sınıflandırılan tarife cetveli kullanılmaktadır. Tarife cetveli ürünleri belirli sayılarla, ham halinden mamul haline doğru sınıflar. Bir ürünün tam olarak sınıflandırılması 12 haneden oluşan kod üzerinden yapılmaktadır.

4458 sayılı Gümrük kanunun 15. Maddesi, gümrük tarifesinin uygulanmasındaki dış ticaret politikasının belirlenmesinde esas alındığı hükmü amirdir. Bu maddede özetle; eşyaya uygulanacak dış ticaret politikalarını, vergileri, kota, tarife kontenjanı, tercihli tarife uygulamalarını belirlemede eşyanın tarife

pozisyonlarına göre saptanacağı ve her türlü idari ve kazai uygulamalara esas alınacağı hükmü amir olduğu açıkça görülmektedir (Ek 1: 4458 sayılı kanun, madde 15).

Ayrıca 4458 sayılı Gümrük Kanunu'na bağlı düzenlenen "Gümrük Yönetmeliği'nin 32. Maddesi kapsamında; klasik korumacılık önlemi olarak kabul ettiğimiz tarife önlemlerini ve tarife dışı korumacılık önlemlerinin tanımlarını hüküm altına almıştır (Ek 2: Gümrük Yönetmeliği, madde 32,7/10/2009 sayılı 27369 Mükerrer Resmî Gazete).

Yukarıda yasal dayanakları ve kullanım terimlerini belirttiğimiz tarife cetvelinin bölümlerini ve 12 haneden oluşan kodu şematik olarak göstermek gerekirse;

Şekil 3. 12 Haneli GTİP Kodunun Açılımı

Ürünler genel olarak sınıflandığında fasıl numarası kullanılmaktadır. Örneğin; camdan mamul bir eşyadan bahsedilecekse 70. Fasıl, ahşaptan mamul bir eşyadan bahsedilecekse 44. Fasıl vb. gibi bir rakam kullanır.

Fakat eşyanın sadece camdan oluşunu değil ancak, daha özel bir niteliği bulunduğunu belirteceksek; örneğin camdan kavanoz için 7010, camdan mutfak eşyası için 7013, kereste için 4407, kontrplak cinsi eşyadan bahsediyorsak da 4412 şeklinde pozisyon numarası belirtilmelidir.

Sadece Cam eşyası için (70. Fasıl) genel bir dış ticaret politikasından bahsedilmesi pek net sonuçlar taşımayabilir. Örnek olarak; 70. Fasıl içinde yer alan "serum ampulleri (7010)" cinsi eşya için sadece gümrük vergisi oranları açısından inceleyecek olursak, AB için %0, Venezüella için %1.2, diğer ülkeler sütununda için %3 olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine 70. Fasıl içinde yer alan "camdan sofra eşyası

(7013)" cinsi eşya için, sadece gümrük vergileri açısından inceleyecek olursak, AB için %0, Singapur için %2,7, Venezüella için %6.3, Genelleştirilmiş Tercihler Sisteminden Faydalanacak Gelişme Yolundaki Ülkeler (G.Y.Ü) için %7.5, Diğer ülkeler sütununda %11 olarak karşımıza çıkmaktadır (www.mevzuat.net) (Bkz *Ek3:* G.Y.Ü ülke listesi.).

Şekil 4. Aynı Fasılda Bulunan Fakat Farklı Alt Pozisyondaki Ürünlerin Vergilendirme Farkını Gösterir Mevzuat Ekran Görüntüsü

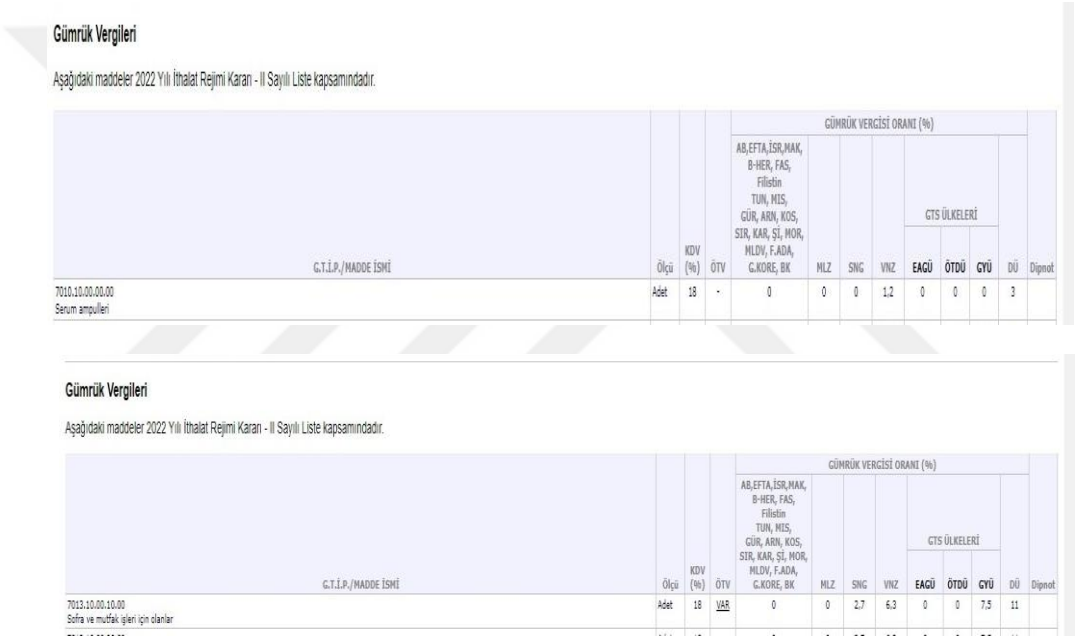

Gümrük Vergileri

Aşağıdaki maddeler 2022 Yılı İthalat Rejimi Kararı - II Sayılı Liste kapsamındadır.

G.T.İ.P./MADDE İSMİ	Ölçü	KDV (%)	ÖTV	GÜMRÜK VERGİSİ ORANI (%)							
				AB,EFTA,İSR,MAK, B-HER, FAS, Filistin TUN, MIS, GÜR, ARN, KOS, SIR, KAR, Şİ, MOR, MLDV, F.ADA, G.KORE, BK	MLZ	SNG	VNZ	GTS ÜLKELERİ			DÜ	Dipnot
								EAGÜ	ÖTDÜ	GYÜ		
7010.10.00.00.00 Serum ampulleri	Adet	18	-	0	0	0	1.2	0	0	0	3	

Gümrük Vergileri

Aşağıdaki maddeler 2022 Yılı İthalat Rejimi Kararı - II Sayılı Liste kapsamındadır.

G.T.İ.P./MADDE İSMİ	Ölçü	KDV (%)	ÖTV	GÜMRÜK VERGİSİ ORANI (%)							
				AB,EFTA,İSR,MAK, B-HER, FAS, Filistin TUN, MIS, GÜR, ARN, KOS, SIR, KAR, Şİ, MOR, MLDV, F.ADA, G.KORE, BK	MLZ	SNG	VNZ	GTS ÜLKELERİ			DÜ	Dipnot
								EAGÜ	ÖTDÜ	GYÜ		
7013.10.00.10.00 Sofra ve mutfak işleri için olanlar	Adet	18	VAR	0	0	2.7	6.3	0	0	7.5	11	

Kaynak: www.mevzuat.net (erişim tarihi: 09.06.2022)

Yukarıdaki örnekten anlaşılacağı gibi aynı fasıl içinde yer alan farklı cins eşyalara yönelik ticaret politikası önlemleri ve uygulanan korumacılık politikaları değişiklik göstermektedir.

Bu bağlamda, analizdeki değişkenlerin seçiminde hukuki dayanaklar ile tarifenin detayına girilmiştir. Böylelikle www.trademap.org, (2022) sitesinden elde edilen veriler için, ilgili sektörlerdeki ürünlerin tarifedeki pozisyon numaraları dikkate alınmış ve analiz yapılırken de bu farklılıklar göz önünde bulundurulmuştur.

Seçilen Sektörler ve Ürünler

Türkiye'de söz konusu seçili sektörler ve ürün grupları için Avrupa Birliği Ülkeleri menşeli ithalat yapılması durumunda, ithalat sürecinde herhangi bir ticaret politikası önlemi ve gümrük vergisinin yanı sıra, herhangi bir eş etkili vergiye tabi değildir. Üçüncü Ülkelere uygulanan Gümrük Vergisi ise Gümrük Birliği kapsamında aynı oranda uygulanmaktadır. Katma değer vergisi tüm ülkelere uygulanan bir vergi türü olduğu için korumacılık kapsamında değerlendirilmemektedir. Söz konusu eşya için Türkiye'nin uygulayabileceği korumacılık politikası önlemleri; tarife dışı önlemler olup, ilave gümrük vergisi (İGV), Ek mali yükümlülük (EMY), Gözetim, Damping veya Ek vergi gibi uygulamalardan oluşmaktadır.

Tezimizde sektörleri belirlerken; dikkat ettiğimiz bazı hususları açıklamak gerekmektedir.

Öncelikle seçili sektörler ile ilgili veriye ulaşabilmek ve söz konusu verinin çalışmanın temel amacına uygun olup olmadığı tespit etmek, birincil amacımız olmuştur. Bir ürüne ilişkin verinin modelimize uygun olması için, mevzuat açısından; AB'den ithalat aşamasında herhangi bir ticaret politikası önlemine tabi tutulmaması ve 3. ülke menşeili ürünlerde tarife dışı korumacılık politikalarına da tabi tutulması modelimizin çalışması açısından önem arz etmiştir. Öte yandan söz konusu ürünler açısından, Türkiye'nin üretici, ithalatçı ayrıca ihracatçı konumlarında olmasına da dikkat edilmiştir.

Ayrıca Grafik 2 de gösterilen imalat sanayii sektörlerinde ithalat – toplam arz oranları da sektör seçimimizde önemli olmuştur. Zafer Yükseler ve Ercan Türkan tarafından 2008 yılında yayımlanan "Türkiye'nin üretim ve dış ticaret yapısında dönüşüm" isimli çalışmalarında; imalat sektörlerinin üretim, ithalat, ihracat ve bunların toplam arz içindeki payları analiz edilmiştir. Grafik 2 bu çalışmada elde edilen bilgilerden oluşturulmuştur.

Grafik 2. İmalat Sanayii Sektörlerinde İthalat- Toplam Arz Oranları

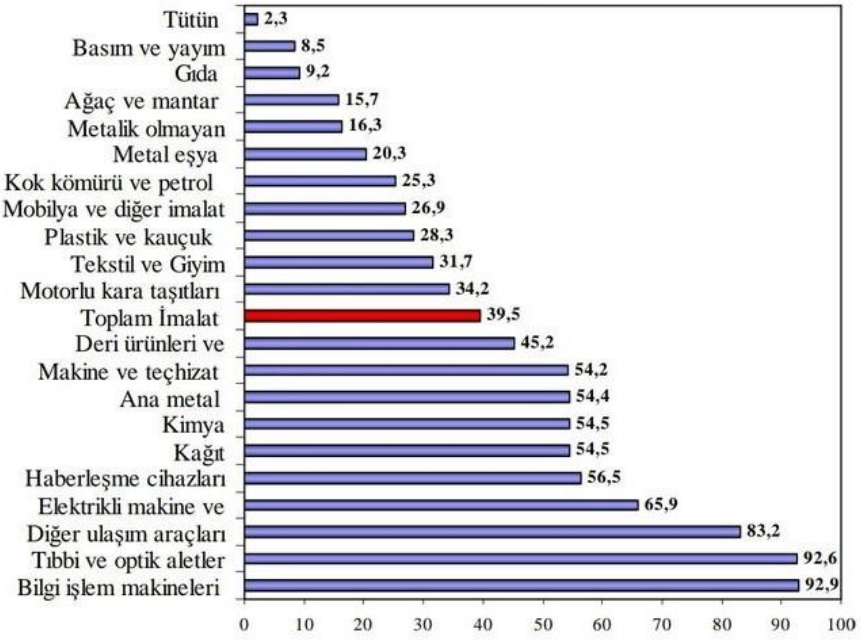

Kaynak: Yükseler ve Türkan (2008).

Dolayısıyla hem mevzuat açısından hem de yukarıda belirttiğimiz faktörler bünyesinde barındırması dolayısıyla tekstil (sentetik iplikler), ayakkabı sektörü (spor ayakkabılar), parça/yan sanayi ürünleri sektörü (menteşe), lastik sektörü (kauçuktan dış lastikler) ve mobilya sektörü bu şekilde ön plana çıkarılmıştır.

Yukarıda belirttiğimiz mevzuat kısıtına uygun ürünler olarak, lastik, tekstil ve parça sektörü tespit edilmiş ve modele konulmuştur. Ayrıca, Türkiye'de el işçiliği ile başlayan mobilya ve ayakkabı üretiminin, Cumhuriyet döneminde birer sanayi koluna dönüşmesi de bu ürünlerin modelimiz kapsamında analiz edilmesini gerekli kılmıştır.

Tespit ettiğimiz sektörlerde, farkların farkı (FAF) metodu kullanılarak, söz konusu sektörlerden seçilen ürünlerin ticaret saptırıcı etkisinin olup olmadığı test edilmiştir.

Modelin uygulanmasına geçmeden önce sabit terim, β1, β2 ve β3 terimlerinin anlamlarını belirtmek gerekmektedir. Daha sonraki bölümlerde bu tanımlara

değinilmeyecek olup, analiz sonucunda yorumlama yapılırken verinin kendisi yorumlanacaktır.

Sabit terim, damping uygulaması öncesi Avrupa Birliği (kontrol grubu)'den Türkiye'nin yaptığı ithalat uygulamasını,

β1, uygulama sonrası Avrupa Birliği (kontrol grubu) 'de gerçekleşen değişimi,

β2 ,uygulama öncesi Seçili ülke (uygulama grubu) ve Avrupa Birliği (kontrol grubu) arasındaki farkı,

β3, (dif. in diff.) kat sayısı ise söz konusu farkın nasıl değiştiğini göstermektedir.

4.3. Ampirik Bulgular

1) Tekstil Sektörü

Türkiye, tekstil sektöründe üretici, ihracatçı aynı zamanda da ithalatçı konumundadır. Türkiye'nin 2001 ve 2021 yılları arasında 5402 tarife pozisyonunda yaptığı ithalat miktarları aşağıdaki gibi gösterilmiştir.

Grafik 3. Türkiye'nin AB'den 5402 Pozisyonu İçin İthalat Değerleri

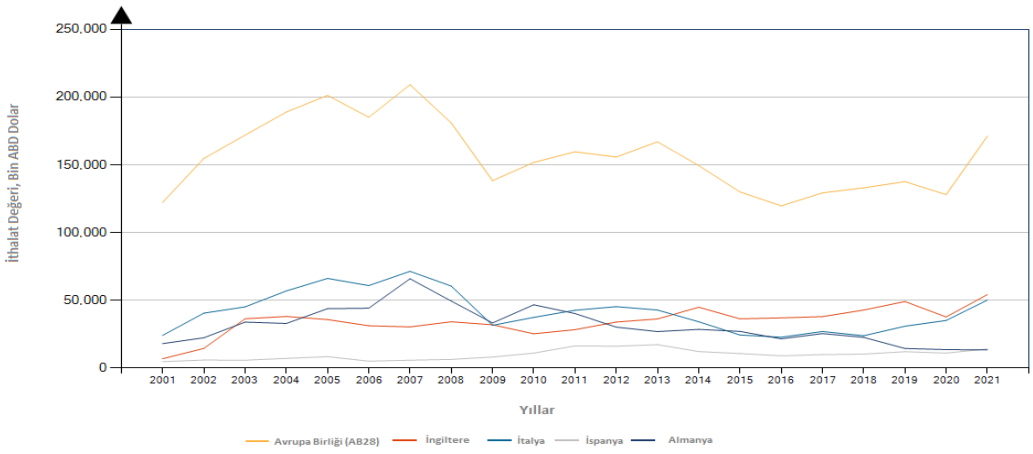

Kaynak: www.trademap.org (erişim tarihi: 12.12.2022)

Grafik 4: Türkiye'nin 5402 Pozisyonu İçin En Çok İthalat Yaptığı 5 Ülke

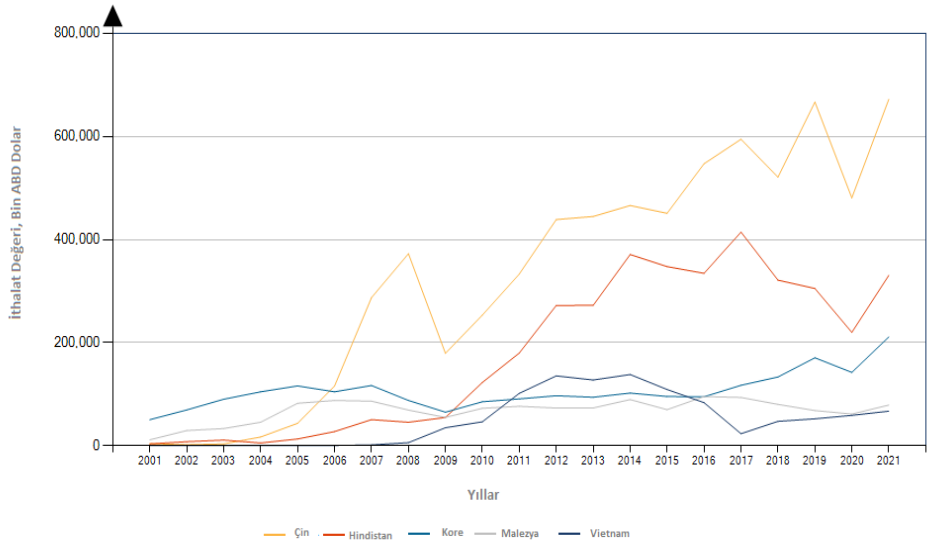

Kaynak: www.trademap.org (erişim tarihi:12.12.2022)

Yukarıdaki grafilerden anlaşılacağı üzere, Türkiye sentetik iplik cinsi eşya için yapılan ithalat tutarının, AB (28) ülkeleri ile sadece Çin açısından mukayese edersek bile; Çin'in tek başına AB (28) ülkeleri toplamının yarısını karşıladığı gözükmektedir. Türkiye'nin ithalat yaptığı en çok 5 ülkenin ise uzak doğu ülkelerinden oluştuğu ve toplam ithalat değerinin AB (28) 'den yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır.

Grafik 5: Türkiye'nin 5402 Pozisyon İçin AB (28) 'ye Yaptığı İhracat Değerleri

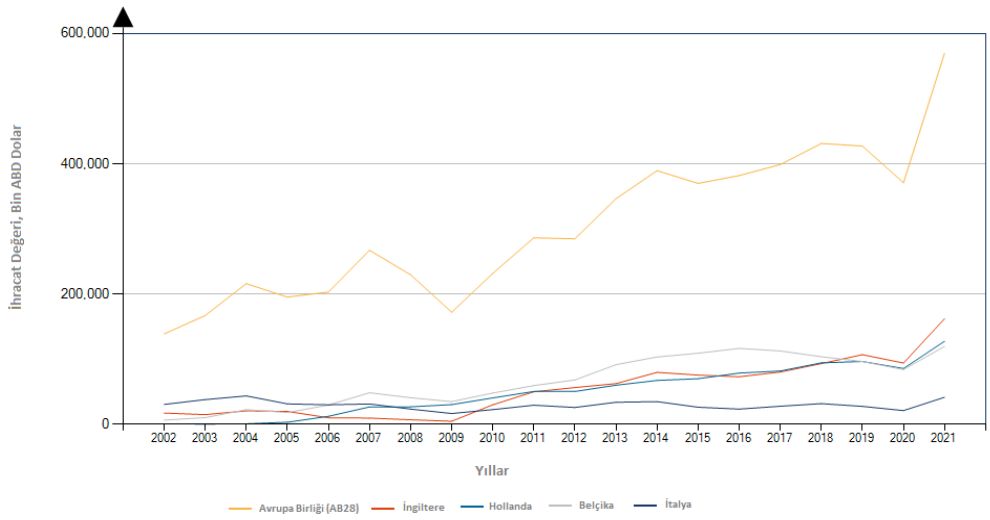

Kaynak: www.trademap.org (Erişim Tarihi: 12.12.2022)

Grafik 6. Türkiye'nin 5402 Pozisyonu İçin En Çok İhracat Yaptığı 5 Ülke

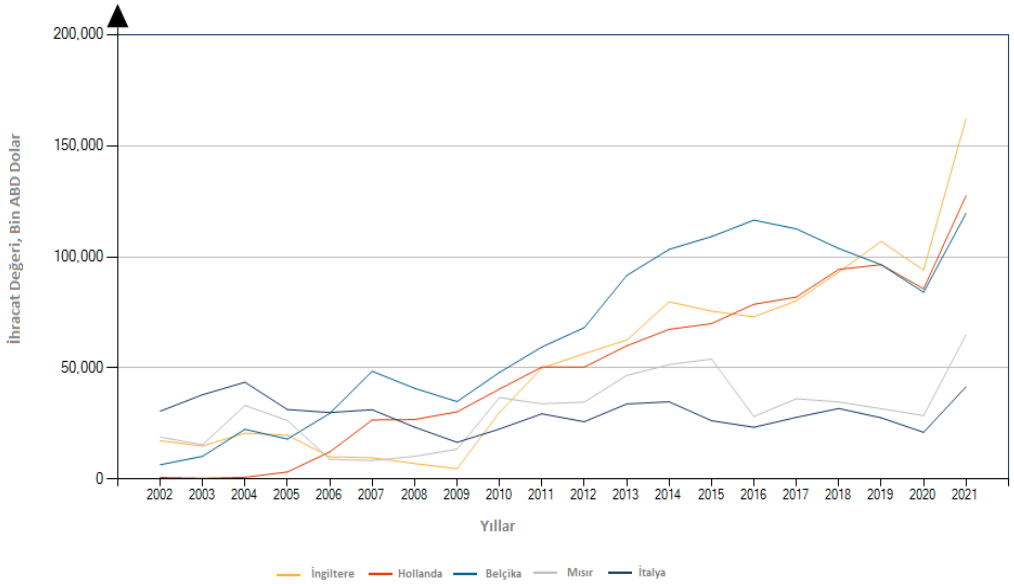

Kaynak: www.trademap.org (Erişim Tarihi:12.12.2022)

Türkiye'nin 2002 ile 2021 yılları arasında AB (28) ülkelerine ve en çok ihracat yaptığı 5 ülke verisi Grafik 5 ve 6'te gösterilmiştir. Grafiklerden de anlaşılacağı üzere Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı ülkeler AB ülkelerinden oluşmaktadır.

Gümrük tarife cetvelinde "sentetik iplikler" cinsi eşya 5402 tarife pozisyonunda sınıflandırılmaktadır. 5402 tarife pozisyonunda bulunan eşya için, damping uygulaması açısından incelenme yapılmıştır.

Türkiye'nin Damping uyguladığı başlıca ülkeler olarak; Malezya, Çin Halk Cumhuriyeti, Endonezya ve Vietnam olarak seçilmiştir.

Analizimiz, Türkiye'nin Avrupa Birliği (EU 28 ülkeleri)'den ve yukarıda belirtilen ülkelerden yaptığı toplam ithalat değerlerinin verileri, www.trademap.org uluslararası ticaret istatistik platformu üzerinden Ocak 2002-Mart 2022 tarihleri arasını kapsayacak şekilde aylık veri işlenerek elde edilmiştir. Seçili ülkelere uygulanan damping tarihleri ve oranları aşağıdaki tablodaki gibi özetlenmiştir.

Tablo 4. Ocak 2002- Mart 2022 Arası Uygulanan Damping Tarihleri ve Oranları (5402 pozisyonu için)

Ülke	Tarife dışı önlem Uygulama Başlangıç Tarihleri	Oran
Çin Halk Cumhuriyeti	Eylül 2008 Mart 2014 Aralık 2014 Ağustos 2017 Haziran 2018	-CIF %37.4 - 0.3 usd/kg ve 0.25 usd/kg - %8 -351usd/ton
Malezya	Eylül 2008 Ekim 2014 Aralık 2014 Ağustos 2017 Haziran 2018	- 276usd/ton - 0.15 usd/kg veya 0.17usd/kg - %8
Endonezya	Eylül 2008 Aralık 2014 Ağustos 2017 Haziran 2018	- 240 usd/ton %2.45- %8 arasında değişen oranlarda
Tayland	Aralık 2008 – Aralık 2013 Kasım 2016 Ağustos 2017 Haziran 2018	-CIF %37.69 - %8
Güney Kore	Haziran 2000- Aralık 2013	-CIF %33.7
Vietnam	Kasım 2016 Ağustos 2017 Haziran 2018	-CIF%34.81 -%8

Kaynak: www.mevzuat.net verilerinden derlenmiştir. (Erişim tarihi:10.09.2022)

Yukarıdaki tabloda seçili ülkelere ilişkin "İthalatta haksız rekabetin önlenmesi tebliğ" kapsamında açılan soruşturmalar sonucu damping uygulama kararlarının tarihleri baz alınmıştır. Söz konusu kararlar uygulamanın bitiş tarihleri belirtilir fakat henüz kararın uygulama bitiş tarihi gelmeden yeni bir karar uygulamaya koyulabilir. Tabloda bitiş tarihleri olanları; örneğin "Tayland; Aralık 2008 – Aralık 2013" olarak gösterilmiş olup, bitmeyenler için böyle bir gösterim yapılmamıştır. Tabloda gösterilen oranlar ilgili kararlardan derlediğimiz oranlardır. Analiz metodumuzda değişen oranların etkisi ölçülmeyeceği için detayına girilmemiştir.

2002-2022 yılları arasında Türkiye'nin Avrupa Birliği (EU-28) ülkelerinden yaptığı ithalat tutarları ve yukarıdaki tabloda belirtilen ülkeler 5402 için ayrı ayrı analiz edilmiştir.

Avrupa Birliği ile Malezya, Çin Halk Cumhuriyeti, Endonezya ve Vietnam ülkeleri arasında "Farkların Farkı" metoduna göre yapılan regresyon analizindeki sonuçlar aşağıdaki gibidir.

Tablo 5: Malezya – AB Regresyon Analiz Sonucu (5402 pozisyonu için)

IMP_mal	Coef.	Std. Err.	t	P>t	[95% Conf.	Interval]
b1_mal	-3.629.416	3.061.051	-11.86	0.000	-4230.881	-3.027.951
b2_mal	-10402.49	354.549	-29.34	0.000	-11099.14	-9.705.835
b3_mal	4.726.395	432.898	10.92	0.000	3875.795	5.576.996
_cons	15583.6	250.704	62.16	0.000	15090.99	16076.21

Tablo 6: Çin Halk Cumhuriyeti – AB Regresyon Analiz Sonucu (5402 pozisyonu için)

IMP_cin	Coef.	Std. Err.	t	P>t	[95% Conf.	Interval]
b1_cin	-3.629.416	1.454.525	-2.50	0.013	-6487.409	-7.714.231
b2_cin	-6.525.275	1.684.716	-3.87	0.000	-9835.571	-3.214.979
b3_cin	33911.54	2.057.009	16.49	0.000	29869.73	37953.36
_cons	15583.6	1.191.274	13.08	0.000	13242.87	17924.33

Tablo 7: Endonezya – AB Regresyon Analiz Sonucu (5402 pozisyonu için)

MP_end	Coef.	Std. Err.	t	P>t	[95% Conf.	Interval]
b1_end	-3.629.416	3.429.203	-10.58	0.000	-4303.219	-2.955.613
b2_end	-12863	3.971.905	-32.38	0.000	-13643.44	-12082.56
b3_end	8.108.399	4.849.626	16.72	0.000	7155.497	9.061.301
_cons	15583.6	2.808.561	55.49	0.000	15031.75	16135.45

Tablo 8: Vietnam – AB Regresyon Analiz Sonucu (5402 pozisyonu için)

IMP_viet	Coef.	Std. Err.	t	P>t	[95% Conf.	Interval]
b1_viet	-1.925.675	5.227.227	-3.68	0.000	-2952.772	-898.578
b2_viet	-9.261.281	3.823.314	-24.22	0.000	-10012.52	-8.510.039
b3_viet	1.809.373	7.392.416	2.45	0.015	356.839	3.261.907
_cons	13664.15	2.703.491	50.54	0.000	13132.94	14195.36

Regresyon analiz sonuçlarımız incelendiğinde; *β1*, uygulama sonrası Avrupa Birliği (kontrol grubu) 'de gerçekleşen değişimi, *β2,* uygulama öncesi Seçili ülke (uygulama grubu) ve Avrupa Birliği (kontrol grubu) arasındaki farkı, *β3,* (dif. in diff.) kat sayısı ise söz konusu farkın nasıl değiştiğini göstermektedir.

FAF yöntemine göre; *β3* kat sayısındaki değişim, ithalat farkında oluşan azalmayı ya da artışı göstermektedir. *β3* katsayısının pozitif (+) değere sahip olması, kontrol grubu (AB ülkeleri) adına negatif anlam taşıdığı yani Avrupa Birliği ile yapılan ithalat değer farkında bir azalma olduğu, damping uygulanan ülkeler adına pozitif görünüm sergilediği yani ilgili ülkelerle yapılan ithalat farkında bir artış olduğunu göstermektedir.

Tekstil sektöründe (5402 pozisyonu için) Avrupa Birliği ile tarife dışı önlemler uygulanan ülkelere ilişkin tüm analiz sonuçları (Tablo 4-5-6-7) irdelendiğinde, *β3* katsayısının pozitif (+) değere sahip olduğu ve ithalat farkının azaldığı gözlemlenmiş olup, uygulanan tarife dışı engelin, amacına ulaşamadığı, ticaret saptırıcı etki yaratmadığı tespit edilmiştir.

Tekstil sektöründe ise tarife dışı önlemlerin neden Avrupa Birliği'ne doğru bir ticaret sapması yaratmadığına ilişkin nedenleri maddeler halinde açıklarsak;

1. Sentetik iplik cinsi ürünün üretiminde kullanılan hammadde Malezya başta olmak üzere Uzakdoğu ülkelerinde üretilmesi,

2. Hammaddeye yakınlık, işçilik, enerji, elektrik ve su gibi girdi maliyetlerin, Uzakdoğu ülkelerinde AB ülkelerine göre düşük olması,

3. Girdi maliyetlerinin ucuz olması sebebiyle, sentetik iplik üretim tesislerinin Uzakdoğu ülkelerine kayması,

4. Türkiye'de sentetik iplik üretimi için gerekli hammaddeyi az sayıda firmanın üretebilmesi,

5. Türkiye'de kullanılan makine teçhizat hattının, Uzakdoğu ülkelerinde üretilen iplik üretim kalitesine göre şekillenmesi,

6. Avrupa Birliği'nde üretilen sentetik iplik cinsi ürünün, yüksek girdi maliyetlerinden dolayı fiyatının da yüksek olması,

Yukarıda açıkladığımız nedenler, TBMM'nin 2001 yılında hazırladığı Tekstil ve Hazır Giyim Araştırma Komisyon Raporunda açıkça belirtilmiş olup ayrıca Suni ve Sentetik İplik Üreticileri Birliği tarafından düzenli olarak yayınlanan araştırma raporlarında açıkça belirtilmiştir. 2000'li yılların başından beri sektöre ilişkin yayınlanan çeşitli birliklerin raporlarında, Uzakdoğu ülkelerinden yapılan ithalat miktarlarının artarak devam edeceği konusunda sektörde faaliyet gösteren firmaları ve ilgili kurumları bilgilendirmişlerdir.

2) Ayakkabı sektörü

1950'li yıllarda küçük atölyelerde üretimin artması ile başlayıp, 1980'lerde yapılan makine yatırımları ile büyük sanayi konumuna gelmeye başlayan ayakkabı sektörü, günümüzde hem iç piyasaya hem de dış pazarlara yönelik ürün üretmektedir. Ayakkabı cinsi eşya gümrük tarife pozisyonunda 64. Fasılda yer almaktadır. 6403 pozisyonunda sınıflandırılan eşya ise "Ayakkabı; Yüzü Deri, Tabanı Kauçuk, Plastik, Tabii, Suni Vb Kösele" olarak ticari tanıma sahip olmakla birlikle "spor ayakkabı" olarak sınıflandırılır. Ayakkabı sektörü için incelememizi "6403" pozisyonundaki eşya için yapılacaktır.

Türkiye'nin belirtilen eşya için Avrupa Birliği'nden ve en çok ithalat yaptığı 5 ülke grafikleri 2001 ve 2021 yılları için aşağıdaki gibidir.

Grafik 7: Türkiye'nin AB (28)'den 6403 Pozisyonu İçin Gerçekleştirdiği İthalat Değerleri

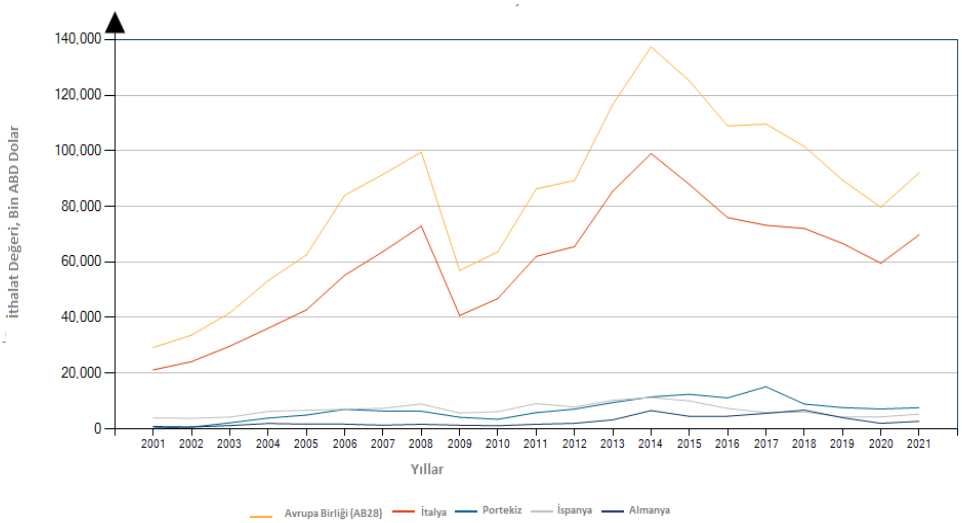

Kaynak: www.trademap.org. (Erişim Tarihi: 12.12.2022)

Grafik 8: Türkiye'nin 6403 Pozisyonu İçin En Çok İthalat Yaptığı 5 Ülke

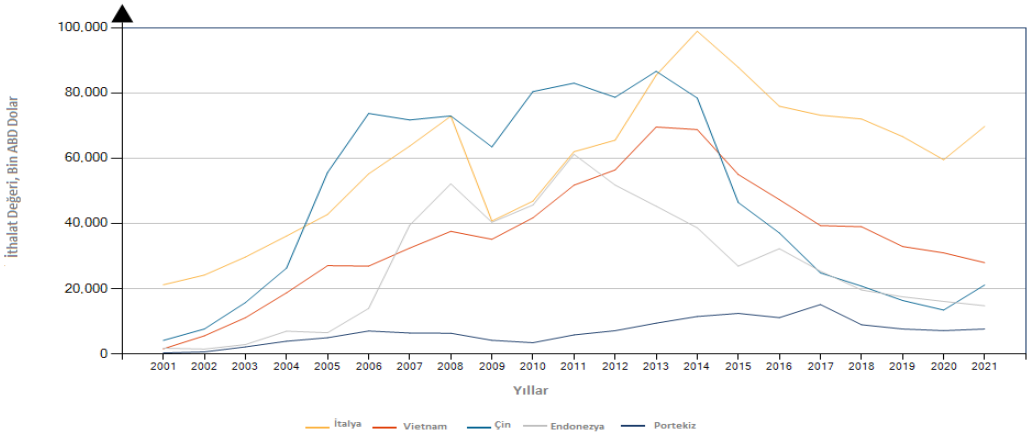

Kaynak: www.trademap.org (Erişim Tarihi: 12.12.2022)

Grafik 7 ve 8'den görüleceği üzere 2001-2021 yılları arasında Türkiye 6403 pozisyonu için en çok İtalya'dan ithalat gerçekleştirmiştir. AB (28) toplam verileri içinde İtalya'nın diğer AB ülkelerinden ayrıştığı ne bir şekilde ortaya koymaktadır.

Grafik 9: Türkiye'nin AB (28)'ye 6403 Pozisyonu İçin Gerçekleştirdiği İhracat Değerleri

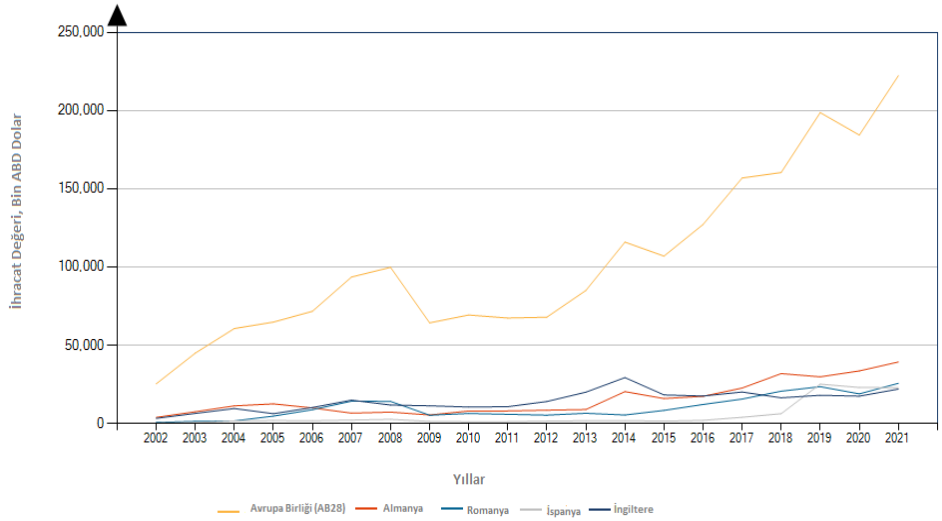

Kaynak: www.trademap.org (Erişim Tarihi:12.12.2022)

Grafik 10: Türkiye'nin 6403 Pozisyonu İçin En Çok İhracat Yaptığı 5 Ülke

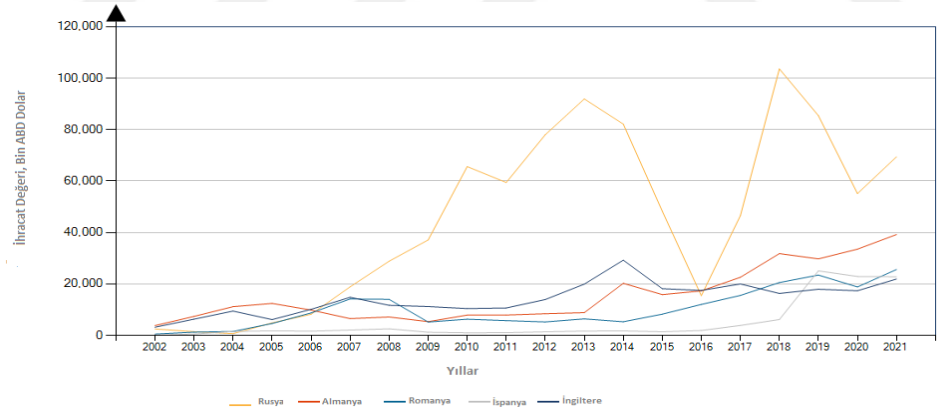

Kaynak: www.trademap.org (Erişim Tarihi:12.12.2022)

Türkiye'nin 2002- 2022 yılları arası ihracat verilerini gösterir Grafik 9 ve 10'u inceleyecek olursak, Türkiye'nin ihracatının en çok Rusya'ya gerçekleştirdiğini görmekteyiz. Fakat AB (28) toplam ihracatına baktığımız zaman ise Türkiye'nin AB'ye yaptığı ihracatın üçüncü ülkelerin üstüne çıktığını görmekteyiz.

Türkiye'nin 6403 cinsi eşya için başlıca ülkeler olarak; Çin Halk Cumhuriyeti, Endonezya ve Vietnam olarak seçilmiştir.

Analizimiz, Türkiye'nin Avrupa Birliği (EU 28 ülkeleri)'den ve yukarıda belirtilen ülkelerden yaptığı toplam ithalat değerlerinin verileri, www.trademap.org uluslararası ticaret istatistik platformu üzerinden Ocak 2004- Nisan 2022 tarihleri arasını kapsayacak şekilde aylık veri işlenerek elde edilmiştir. Seçili ülkelere uygulanan ek mali yükümlülük ve ek vergilere ilişkin oranlar aşağıdaki tablodaki gibi özetlenmiştir.

Tablo 9. Ocak 2004- Nisan 2022 Arası Uygulanan Damping Tarihleri ve Oranları (6403 pozisyonu için)

Ülke	Tarife dışı önlem Uygulama Başlangıç Tarihleri	Oran
Çin Halk Cumhuriyeti	Ağustos 2014 - Aralık 2022 (İGV)	-%50 – 5 Abd Doları/çift -%50 -%30
Endonezya	Ağustos 2014 – Aralık 2022 (İGV) Temmuz 2018 (EMY) Ocak 2019- devam(EMY)	-%50 – 5 Abd Doları/çift -%30 - CIF%3,5
Vietnam	Ağustos 2014 – Aralık 2022 (İGV) Temmuz 2018(EMY) Ocak 2019-devam(EMY)	-%50 – 5 Abd Doları/çift -%30 - CIF%3,5

Kaynak: www.mevzuat.net verilerinden derlenmiştir. (Erişim tarihi:10.09.2022)

Avrupa Birliği ile Vietnam, Endonezya ve Çin Halk Cumhuriyeti ülkeleri arasında "Farkların Farkı" metoduna göre yapılan regresyon analizindeki sonuçlar aşağıdaki gibidir.

Tablo 10: **Vietnam – AB Regresyon Analiz Sonucu (6403 pozisyonu için)**

IMP_viet	Coef.	Std. Err.	t	P>t	[95% Conf.	Interval]
b1_viet	214146.9	39522.02	5.42	0.000	136469.5	291824.3
b2_viet	-1867930	36339.95	-51.40	0.000	-1939353	-1796506
b3_viet	-214246.8	55892.58	-3.83	0.000	-324099.2	-104394.4
_cons	1871343	25696.22	72.83	0.000	1820839	1921847

Tablo 11: Endonezya – AB Regresyon Analiz Sonucu (6403 pozisyonu için)

IMP_end	Coef.	Std. Err.	t	P>t	[95% Conf.	Interval]
b1_end	214146.9	39521.98	5.42	0.000	136469.6	291824.2
b2_end	-1868303	36339.91	-51.41	0.000	-1939726	-1796880
b3_end	-215381.8	55892.52	-3.85	0.000	-325234.1	-105529.5
_cons	1871343	25696.2	72.83	0.000	1820839	1921847

Tablo 12: Çin Halk Cumhuriyeti– AB Regresyon Analiz Sonucu (6403 pozisyonu için)

IMP_cin	Coef.	Std. Err.	t	P>t	[95% Conf.	Interval]
b1_cin	214146.9	39522.41	5.42	0.000	136468.8	291825
b2_cin	-1865558	36340.3	-51.34	0.000	-1936982	-1794134
b3_cin	-217575.9	55893.13	-3.89	0.000	-327429.4	-107722.4
_cons	1871343	25696.48	72.82	0.000	1820839	1921848

FAF yöntemine göre; ithalat farklarının hangi yönde değişim gösterdiğini ifade eden *β3* katsayısının negatif (-) olduğu yukarıdaki tablolardan görülebilmektedir.

Ayakkabı sektörü (6403 pozisyonu için) açısından analiz sonuçları incelendiğinde; tüm ülke örneklemlerinde (Tablo 10-11-12) ithalat farkının Avrupa Birliği lehine arttığı, tarife dışı engellerin söz konusu sektörde ticaret saptırıcı bir etki yarattığı bulunmuş olup, bu etki en çok Çin Halk Cumhuriyeti'nde gözlenmiştir.

3) Parça sektörü

Türkiye, ara malı üretiminde ciddi makineleşme sağlamış ve montaj sanayi için tedarikçi konumuna gelmiştir. Yüksek hacimli çalışılan bu sektörde, menteşe cinsi eşya özelinde birbirine benzeyen, standart ve basit ürünlerin çokça üretilmesi yoluyla büyük pazar payları elde etmeyi hedefler. Sektör için dış ticaret önemli bir girdi unsuru olmasının yanı sıra pazar payını genişletmek için önemli bir faktördür.

Aşağıdaki grafiklerde, Türkiye'nin 2002-2022 yıllarına ait, AB (28)'den 8302 pozisyonu için gerçekleştirdiği ithalat değeri ve aynı üründe en çok ithalat gerçekleştirilen 5 ülkeye dair verileri görebilmekteyiz.

Grafik 11: Türkiye'nin AB'den 8302 Pozisyonu İçin İthalat Değerleri

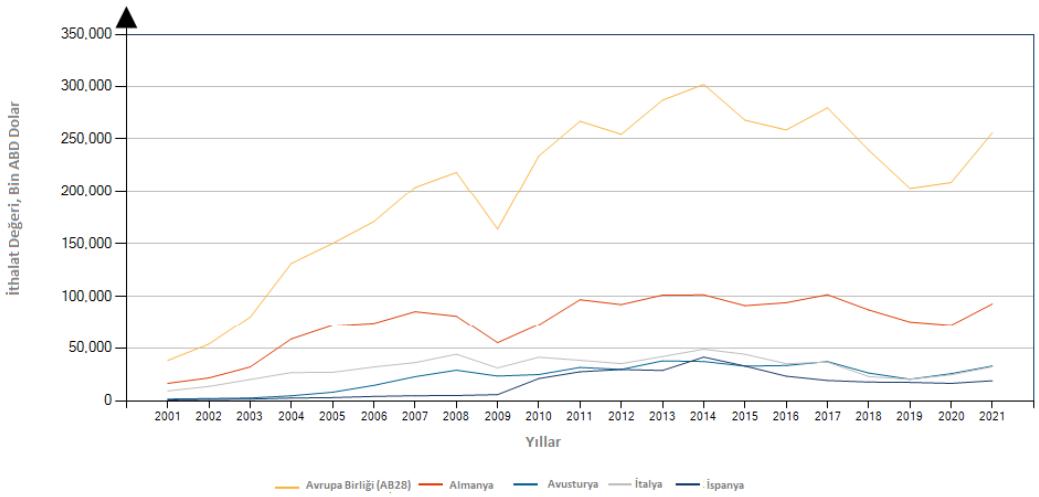

Kaynak: www.trademap.org (Erişim Tarihi: 12.12.2022)

Grafik 12: Türkiye'nin 8302 Pozisyonu İçin En Çok İthalat Yaptığı 5 Ülke

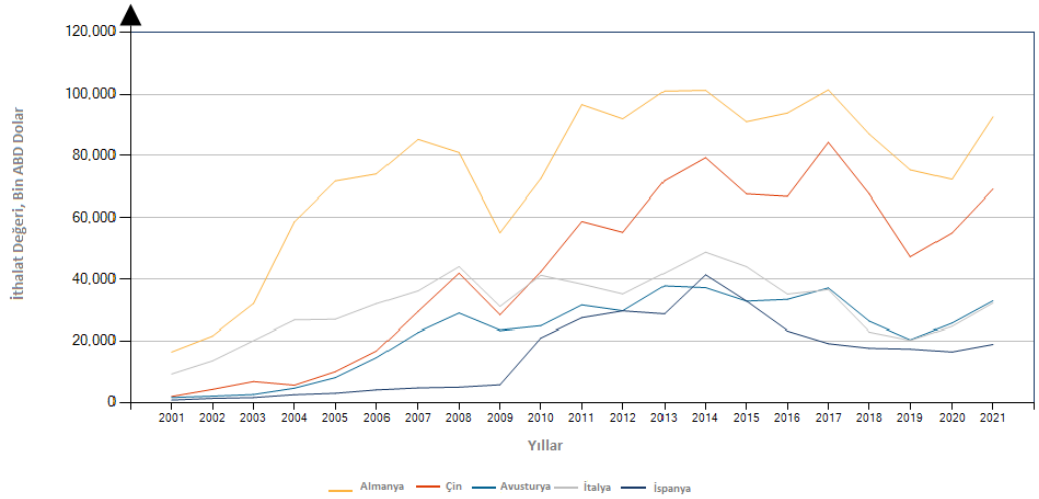

Kaynak: www.trademap.org (Erişim Tarihi: 12.12.2022)

Grafik 13: Türkiye'nin 8302 Pozisyonu için AB (28)'ye İhracat Değerleri

Kaynak: www.trademap.org (Erişim Tarihi: 12.12.2022)

Grafik 14: Türkiye'nin 8302 Pozisyonu İçin En çok İhracat Yaptığı 5 Ülke

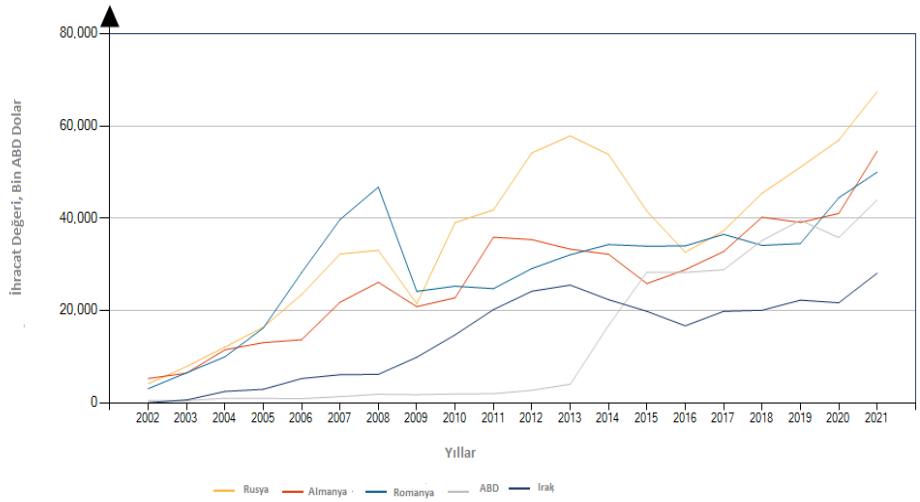

Kaynak: www.trademap.org (Erişim Tarihi: 12.12.2022)

Türkiye'nin grafik 13 ve 14'te belirtilen AB ve en çok ihracat yaptığı ülke verilerine 8302 pozisyonundaki eşya için en çok üçüncü ülkelere ihracat yaptığı, bu ülkelerin başında Rusya'nın olduğu ve ABD ile Irak toplamının AB (28)'den daha fazla olduğu gözlemlenmiştir.

Menteşe cinsi eşya 83. Fasılda yer almaktadır. Türk Gümrük Tarife Cetveline göre 8302 pozisyonunda sınıflandırılmış.

8302 pozisyonundaki "menteşe" cinsi eşya için tarife dışı önlem uygulanan uygulana ülkeler arasında Çin Halk Cumhuriyeti, Malezya ve Endonezya seçilmiştir.

Analizimiz, Türkiye'nin Avrupa Birliğinden (EU 28 ülkeleri) ve yukarıda belirtilen ülkelerden yaptığı toplam ithalat değerlerinin verileri, www.trademap.org uluslararası ticaret istatistik platformu üzerinden Ocak 2002- Haziran 2022 tarihleri arasını kapsayacak şekilde aylık veri işlenerek elde edilmiştir. Seçili ülkelere uygulanan damping oranları aşağıdaki tablodaki gibi özetlenmiştir.

Tablo 13. Ocak 2002- Haziran 2022 Arası Uygulanan Damping Tarihleri ve Oranları (8302 pozisyonu için)

Ülke	Tarife dışı önlem Uygulama Başlangıç Tarihleri	Oran
Çin Halk Cumhuriyeti	Şubat 2004 – devam (damping)	1.39 ABD Doları / Kg 1.64 ABD Doları / Kg
Endonezya	Temmuz 2010 – devam (damping)	1.64 ABD Doları / Kg
Malezya	Temmuz 2010 – devam (damping)	1.64 ABD Doları / Kg

Kaynak: www.mevzuat.net verilerinden derlenmiştir. (Erişim Tarihi:10.09.2022)

Avrupa Birliği ile Çin Halk Cumhuriyeti, Endonezya ve Malezya ülkeleri arasında "Farkların Farkı" metoduna göre yapılan regresyon analizindeki sonuçlar aşağıdaki gibidir.

Tablo 14: Çin Halk Cumhuriyeti– AB Regresyon Analiz Sonucu (8302 pozisyonu için)

IMP_cin	Coef.	Std. Err.	t	P>t	[95% Conf.	Interval]
b1_cin	13434.79	7.754.495	17.33	0.000	11911.16	14958.42
b2_cin	-5187.04	1.039.434	-4.99	0.000	-7229.359	-3.144.721
b3_cin	-9.658.729	1.096.651	-8.81	0.000	-11813.47	-7.503.988
_cons	5642.92	7.349.911	7.68	0.000	4198.782	7.087.058

Tablo 15: Endonezya – AB Regresyon Analiz Sonucu (8302 pozisyonu için)

IMP_end	Coef.	Std. Err.	t	P>t	[95% Conf.	Interval]
b1_end	8.833.815	4.147.042	21.30	0.000	8018.989	9.648.641
b2_end	-12535.65	4.487.114	-27.94	0.000	-13417.29	-11654
b3_end	-8.837.297	5.864.803	-15.07	0.000	-9989.636	-7.684.959
_cons	12541.37	3.172.869	39.53	0.000	11917.96	13164.79

Tablo 16: Malezya – AB Regresyon Analiz Sonucu (8302 pozisyonu için)

IMP_mal	Coef.	Std. Err.	t	P>t	[95% Conf.	Interval]
b1_mal	8.833.815	4.148.829	21.29	0.000	8018.638	9.648.992
b2_mal	-12407.32	4.489.048	-27.64	0.000	-13289.35	-11525.3
b3_mal	-8.942.065	586.733	-15.24	0.000	-10094.9	-7.789.231
_cons	12541.37	3.174.236	39.51	0.000	11917.69	13165.06

FAF yöntemine göre yapılan regresyon sonuçlarına göre Parça sektörü (8302 pozisyonu menteşe cinsi eşya için) $\beta 3$ katsayısının negatif (-) değer sahip olduğu görülmektedir.

Tüm ülke analizlerinde $\beta 3$ katsayısının negatif olması durumu menteşe cinsi eşya için Avrupa Birliği ile tarife dışı önlem uygulanan ülkeler arasında ithalat farklarının Avrupa Birliği'nin lehine artış olduğunu göstermektedir. Bu durumda,

uygulanan tarife dışı önlemlerin ticaret saptırıcı bir etkisinin olduğu ve *β3* katsayısının büyüklüğü göz önüne alındığında en çok Çin Halk Cumhuriyeti'nin etkilendiği tespit edilmiştir.

4) Lastik Sektörü

Kauçuk hammaddesinden imal edilen ürünler hem birçok sektör tarafından kullanılmakta hem de ticarete konu edilmektedir. PAGEV'in Türkiye Kauçuk Sektör İzleme Raporu – 2017 raporuna göre; Türkiye'nin kauçuk mamul ithalatının miktar bazında %67'sini ve değer bazında da % 51'ini araç dış lastikleri oluşturmaktadır.

Türkiye'nin 4011 pozisyonu için en çok ithalat yaptığı 5 ülke ile AB'den yaptığı ithalat değerlerini 2001-2021 yılları arasında gösteren grafikler aşağıdaki gibidir.

Grafik 15: Türkiye'nin AB'den 4011 Pozisyonu İçin İthalat Değerleri

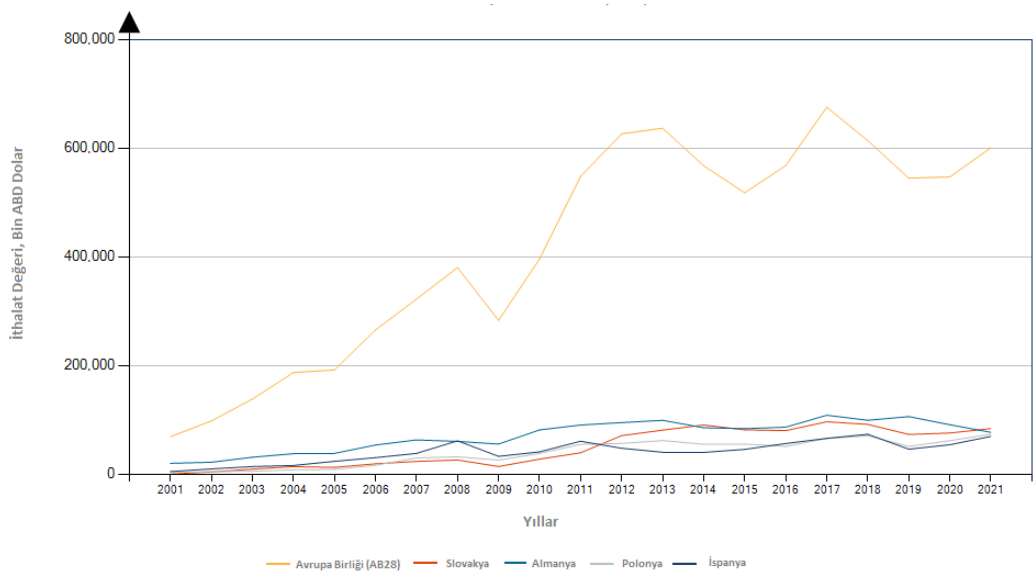

Kaynak: www.trademap.org (Erişim Tarihi: 12.12.2022)

Grafik 16: Türkiye'nin 4011 Pozisyonu İçin En Çok İthalat Yaptığı 5 Ülke

Kaynak: www.trademap.org (Erişim Tarihi: 12.12.2022)

Yukarıda belirtilen grafik 15-16 incelendiğinde Türkiye'nin en çok ithalat yaptığı ülkeler arasında AB üye ülkeler olduğu ve AB (28)'in toplam verilerine bakıldığında üçüncü ülkelerin çok üstende olduğu ortaya konulmaktadır.

Grafik 17: Türkiye'nin AB'ye Yaptığı 4011 Pozisyonu İçin İhracat Değerleri

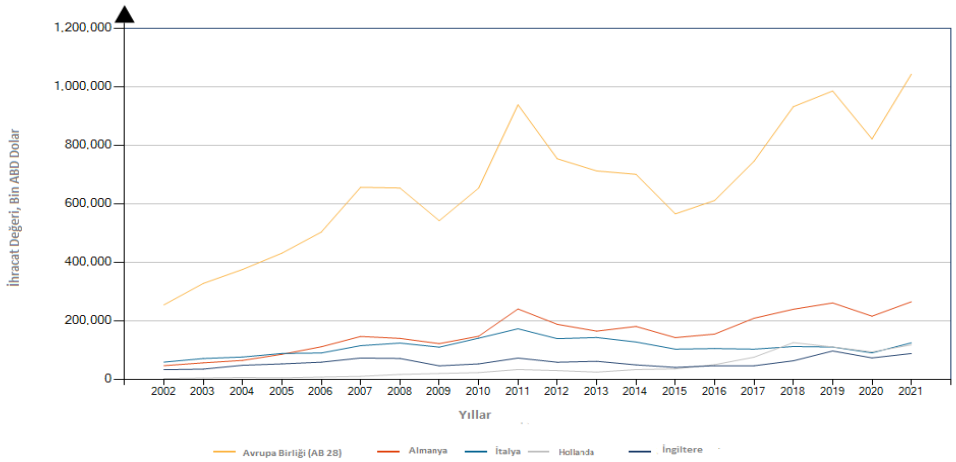

Kaynak: www.trademap.org (Erişim Tarihi: 12.12.2022)

Grafik 18: Türkiye'nin 4011 Pozisyonu İçin En Çok İhracat Yaptığı 5 Ülke

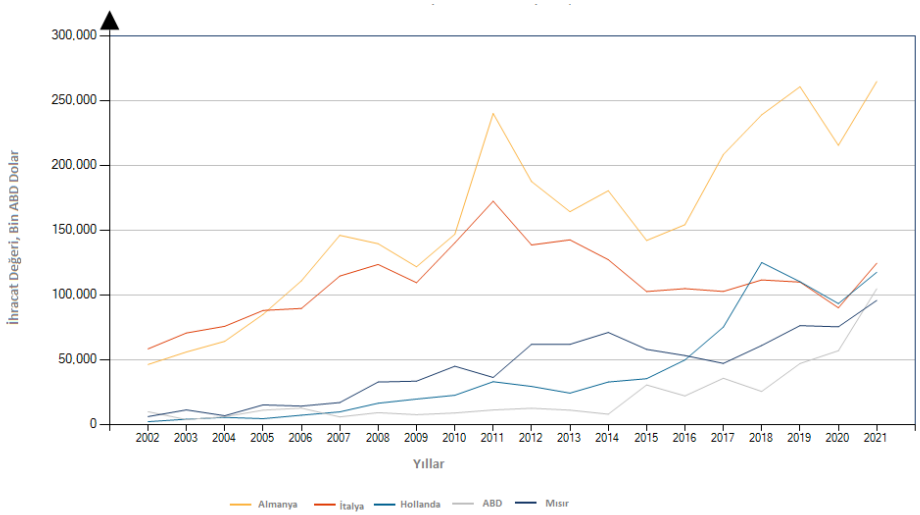

Kaynak: www.trademap.org (Erişim Tarihi: 12.12.2022)

Grafik 17-18'de Türkiye'nin 2002-2021 yılları arasındaki ihracat verileri derlenmiştir.

Hem yurt içi tüketimi hem dış ticaret açısından önemli olan bu ürüne ilişkin olarak; Türk Gümrük Tarife Cetvelinde 40. Fasılda bulunmakta, 4011 tarife pozisyonunda ise "Kauçuktan yeni dış lastikler" olarak sınıflandırılmaktadır.

4011 pozisyonundaki "Kauçuktan yeni dış lastikler" cinsi eşya için tarife dışı önlem uygulanan uygulana ülkeler arasında Çin Halk Cumhuriyeti, Hindistan ve Taylan seçilmiştir.

Analizimiz, Türkiye'nin Avrupa Birliği (EU 28 ülkeleri)'nden ve yukarıda belirtilen ülkelerden yaptığı toplam ithalat değerlerinin verileri, www.trademap.org uluslararası ticaret istatistik platformu üzerinden Ocak 2002- Haziran 2022 tarihleri arasını kapsayacak şekilde aylık veri işlenerek elde edilmiştir. Seçili ülkelere uygulanan damping oranları aşağıdaki tablodaki gibi özetlenmiştir.

Tablo 17. Ocak 2002- Haziran 2022 Arası Uygulanan Damping Tarihleri ve Oranları (4011 pozisyonu için)

Ülke	Tarife dışı önlem Uygulama Başlangıç Tarihleri	Oran
Çin Halk Cumhuriyeti	Nisan 2003 Ağustos 2009 Temmuz 2015 – Ocak 2027	-CIF %33 -0.73 ABD Doları / Kg
Hindistan	Nisan 2003 Ağustos 2009 Temmuz 2015 – Ocak 2027	-CIF%20 -0.73 ABD Doları / Kg
Taylan	Nisan 2003 Ağustos 2009 Temmuz 2015 – Ocak 2027	-CIF%100 -0.73 ABD Doları / Kg

Kaynak: www.mevzuat.net verilerinden derlenmiştir. (Erişim Tarihi:10.09.2022)

Avrupa Birliği ile Çin Halk Cumhuriyeti, Hindistan ve Tayland ülkeleri arasında "Farkların Farkı" metoduna göre yapılan regresyon analizindeki sonuçlar aşağıdaki gibidir.

Tablo 18: Çin Halk Cumhuriyeti – AB Regresyon Analiz Sonucu (4011 pozisyonu için)

IMP_cin	Coef.	Std. Err.	t	P>t	[95% Conf.	Interval]
b1_cin	29813.2	2.956.919	10.08	0.000	24003.33	35623.06
b2_cin	-7348.6	4.052.218	-1.81	0.070	-15310.55	6.133.489
b3_cin	-29088.63	4.181.715	-6.96	0.000	-37305.02	-20872.24
_cons	8.840.467	2.865.351	3.09	0.002	3210.519	14470.41

Tablo 19: Hindistan – AB Regresyon Analiz Sonucu (4011 pozisyonu için)

IMP_hin	Coef.	Std. Err.	t	P>t	[95% Conf.	Interval]
b1_hin	29813.2	2936.19	10.15	0.000	24044.06	35582.33
b2_hin	-8.774.267	4.023.812	-2.18	0.030	-16680.4	-8.681.321
b3_hin	-28666.76	4152.4	-6.90	0.000	-36825.55	-20507.97
_cons	8.840.467	2.845.265	3.11	0.002	3249.985	14430.95

Tablo 20: Tayland – AB Regresyon Analiz Sonucu (4011 pozisyonu için)

IMP_tai	Coef.	Std. Err.	t	P>t	[95% Conf.	Interval]
b1_tai	29813.2	2.940.868	10.14	0.000	24034.87	35591.52
b2_tai	-8.808.467	4.030.222	-2.19	0.029	-16727.2	-8.897.374
b3_tai	-28444.11	4.159.015	-6.84	0.000	-36615.9	-20272.32
_cons	8.840.467	2.849.797	3.10	0.002	3241.08	14439.85

Lastik sektörü için yapılan analiz sonuçları Tablo 18-19-20'de gösterilmiştir. Analiz sonuçlarında görüldüğü üzere *β3* katsayısı tarife dışı önlem uygulanan tüm ülkeler için negatif (-) tespit edilmiştir. Bu sonuca göre, Avrupa Birliği ile yapılan ithalat farkı tarife dışı önlem uygulanan ülkeler açısından Avrupa Birliği lehine artış gözlenmiş olup, uygulanan tarife dışı önlemin menşe saptırıcı etki yarattığı gözlemlenmiş olup, bu etkiden en fazla Çin Halk Cumhuriyeti'nin etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır.

5) Mobilya Sektörü

Türk mobilya sektörü, genelde çoğu geleneksel yöntemlerle çalışan atölye tipi, küçük ölçekli işletmelerin ağırlıkta olduğu bir görünüme sahiptir. Fakat son yıllarda artan yatırımlarla, büyük ölçekli fabrikalar kurulmaya başlanmıştır. Daha çok orman ürünlerini hammadde olarak kullanan sektör Türkiye'de üretim açısından belirli bölgelerde yoğunlaşmıştır. Kullanılan kereste cinsi eşyanın Türkiye ormanlarından tedarik edilse de bir o kadarda Bulgaristan başta olmak üzere, Ukrayna, Rusya gibi ülkelerden tedarik edilmektedir.

Mobilya cinsi eşyalar 94. Fasılda yer almakta olup, incelemeye esas aldığımız "Oturmaya mahsus mobilyalar, bunların aksam ve parçaları" cinsi eşyalar ise 9401 tarife pozisyonunda sınıflandırılmıştır.

Aynı görünüm mamul eşya olan mobilyalar için de geçerlidir. Türkiye hem üretici hem ihracatçı hem de ithalatçı konumundadır. Türkiye'nin mobilya cinsi eşya için hem AB'den hem de en çok ithalat yaptığı 5 ülke grafikleri aşağıdaki gibidir.

Grafik 19: Türkiye'nin AB'den 9401 Pozisyonu İçin İthalat Değerleri

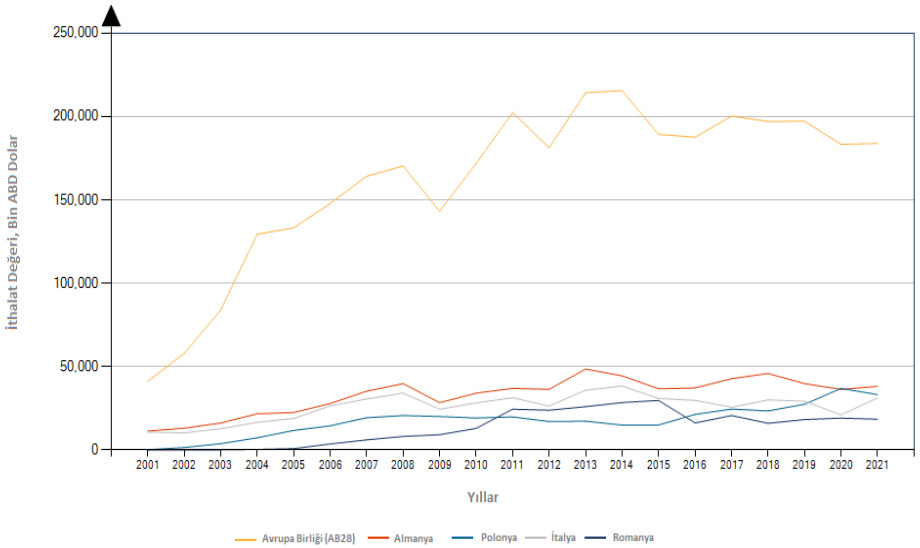

Kaynak: www.trademap.org (Erişim Tarihi: 12.12.2022)

Grafik 20: Türkiye'nin 9401 Pozisyonu İçin En Çok İthalat Yaptığı 5 Ülke Değerleri

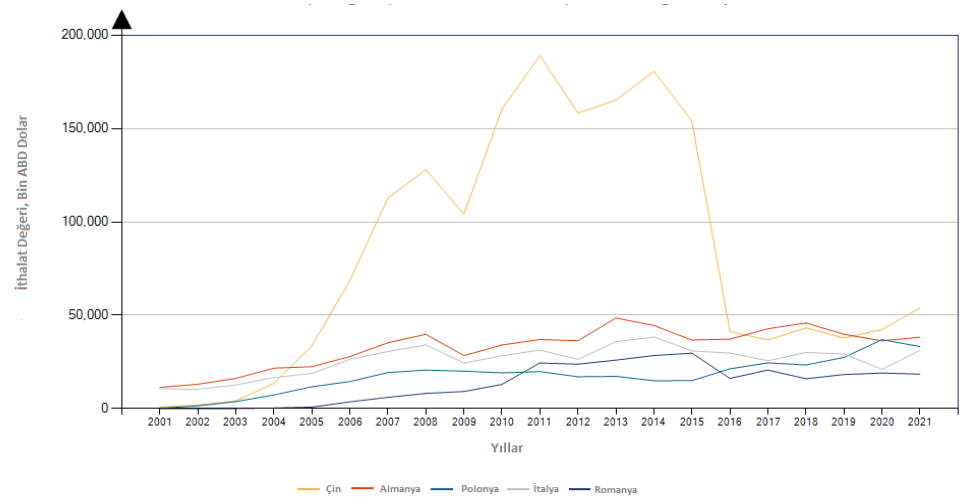

Kaynak: www.trademap.org (erişim tarihi: 12.12.2022)

Yukarıda gösterilen Türkiye açısından belirtilen ithalat miktarlarına baktığımızda Çin'den yapılan ithalat çok olsa da AB (28)'den yapılan toplam ithalatın aşağısında kaldığı açıkça gözlemlenmektedir.

Grafik 21: Türkiye'nin AB'ye 9401 Pozisyonu İçin İhracat Değerleri

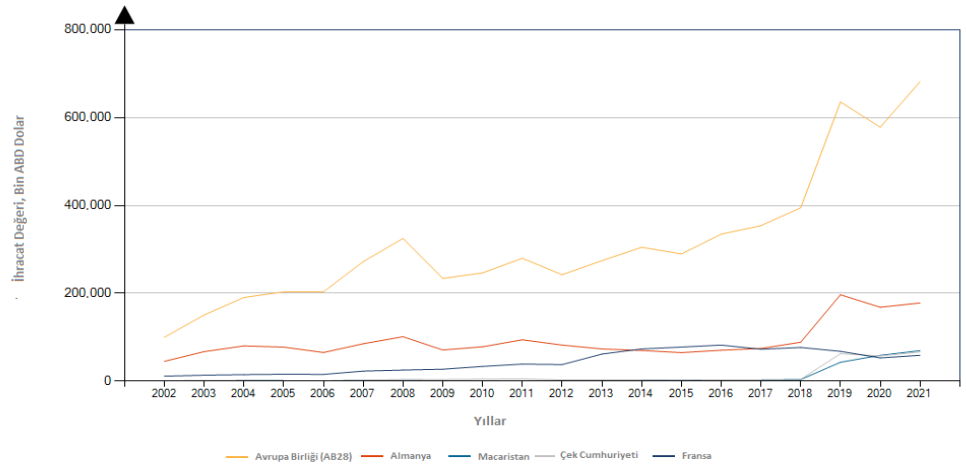

Kaynak: www.trademap.org (erişim tarihi: 12.12.2022)

Grafik 22: Türkiye'nin 9401 Pozisyonu İçin En Çok İhracat Yaptığı 5 Ülke

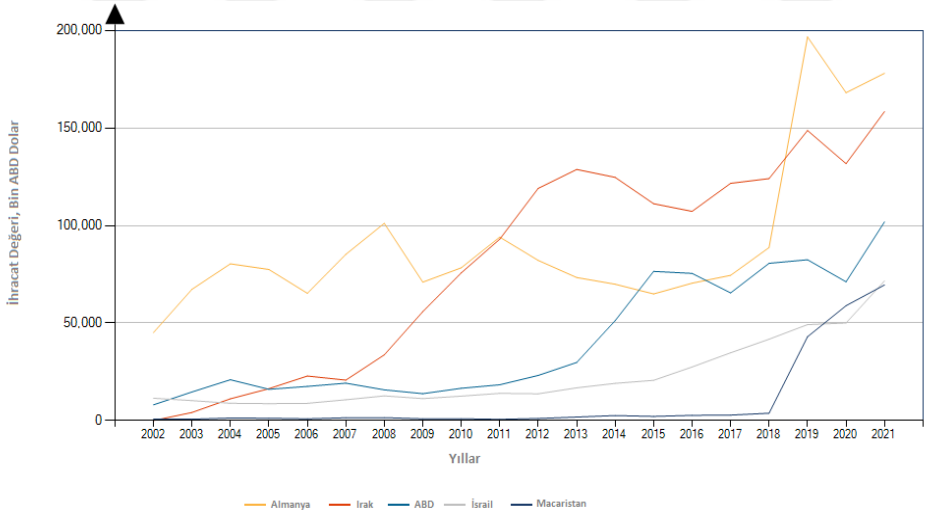

Kaynak: www.trademap.org (erişim tarihi: 12.12.2022)

Türkiye'nin 9401 pozisyonundaki ihracat verileri grafik 21 ve 22 de gösterilmiştir. Söz konusu eşya için AB ve üçüncü ülkelere olan ihracatının dengeli olduğu söylenebilir.

9401 pozisyonundaki “Oturmaya mahsus mobilyalar, bunların aksam ve parçaları” cinsi eşya için tarife dışı önlem uygulanan uygulana ülkeler arasında Çin Halk Cumhuriyeti, Endonezya ve Vietnam seçilmiştir.

Analizimiz, Türkiye’nin Avrupa Birliğinden (EU 28 ülkeleri) ve yukarıda belirtilen ülkelerden yaptığı toplam ithalat değerlerinin verileri, www.trademap.org uluslararası ticaret istatistik platformu üzerinden Ocak 2002 - Haziran 2022 tarihleri arasını kapsayacak şekilde aylık veri işlenerek elde edilmiştir. Seçili ülkelere uygulanan damping oranları aşağıdaki tablodaki gibi özetlenmiştir.

Tablo 21. Ocak 2002- Haziran 2022 Arası Uygulanan Damping Tarihleri ve Oranları (9401 pozisyonu için)

Ülke	Tarife dışı önlem Uygulama Başlangıç Tarihleri	Oran
Çin Halk Cumhuriyeti	Mayıs 2015- Aralık 2022 (İGV)	-%50 -%35 -%30
Endonezya	Mayıs 2015- Aralık 2022 (İGV) Ocak 2019- devam (EMY)	-%50 -%35 -%30 CIF %0 – CIF%3,7- CIF%5,6
Vietnam	Mayıs 2015- Aralık 2022 (İGV) Ocak 2019- devam (EMY)	-%50-%35-%30 -CIF %0 – CIF%3,7- CIF%5,6

Avrupa Birliği ile Çin Halk Cumhuriyeti, Endonezya ve Vietnam arasında "Farkların Farkı" metoduna göre yapılan regresyon analizindeki sonuçlar aşağıdaki gibidir.

Tablo 22: Çin– AB Regresyon Analiz Sonucu (9401 pozisyonu için)

IMP_cin	Coef.	Std. Err.	t	P>t	[95% Conf.	Interval]
b1_cin	3.138.548	6.402.308	4.90	0.000	1880.599	4.396.497
b2_cin	-4.043.162	5.353.443	-7.55	0.000	-5095.027	-2.991.298
b3_cin	-7.908.117	905.423	-8.73	0.000	-9687.125	-6.129.108
_cons	12892.89	3.785.456	34.06	0.000	12149.11	13636.67

Tablo 23: Endonezya – AB Regresyon Analiz Sonucu (9401 pozisyonu için)

IMP_end	Coef.	Std. Err.	t	P>t	[95% Conf.	Interval]
b1_end	3.138.548	3.667.311	8.56	0.000	2417.981	3.859.115
b2_end	-12140.09	306.651	-39.59	0.000	-12742.61	-11537.57
b3_end	-3.565.133	5.186.361	-6.87	0.000	-4584.169	-2.546.098
_cons	12892.89	216.835	59.46	0.000	12466.85	13318.94

Tablo 24: Vietnam – AB Regresyon Analiz Sonucu (9401 pozisyonu için)

IMP_viet	Coef.	Std. Err.	t	P>t	[95% Conf.	Interval]
b1_viet	3.138.548	3.701.721	8.48	0.000	2411.22	3.865.876
b2_viet	-12146.26	3.095.283	-39.24	0.000	-12754.43	-11538.08
b3_viet	-3.460.104	5.235.024	-6.61	0.000	-4488.701	-2.431.507
_cons	12892.89	2.188.696	58.91	0.000	12462.85	13322.94

Tablo 23, 23 ve 24'te gösterildiği üzere damping uygulamasına tabi tutulan tüm seçili ülkelerin *β3* katsayısının negatif (-) olduğu tespit edilmiştir.

FAF yöntemine göre yapılan analiz sonucunda elde ettiğimiz β*3* katsayılarının negatif olması durumu Avrupa Birliği ile Çin, Endonezya ve Vietnam ülkeleri arasında

ithalat farklarının Avrupa Birliği lehine olduğu, uygulanan tarife dışı engellerin menşe saptırıcı etki yarattığı, 3. ülkeler açısından ithalat farkının azaldığı ve etkiden en çok Çin Halk Cumhuriyeti'nin etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır.

SONUÇLAR

Ampirik modelimizin analizinde ise Farkların Farkı metodu kullanılarak tarife dışı önlemlerin, Türkiye'nin dış ticaretinde dikkat çeken tekstil, ayakkabı, parça, lastik ve mobilya sektörleri üzerinde, Gümrük Birliği sonrası ticaret saptırıcı etkilerin varlığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Analizimizin sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

SEKTÖRLER	ANALİZ SONUÇLARI
Tekstil sektörü (5402 pozisyonu)	AB üyesi ülkelere doğru ticaret sapması tespit edilmemiştir. İthalat, 3. ülkeler lehine artmıştır.
Mobilya sektörü (9401 pozisyonu)	AB üyesi ülkelere doğru ticaret sapması tespit edilmiştir. 3. ülkelerden ithalat tutarları azalmıştır.
Parça sektörü (8302 pozisyonu)	AB üyesi ülkelere doğru ticaret sapması tespit edilmiştir. 3. ülkelerden ithalat tutarları azalmıştır.
Kauçuk sektörü (4011 pozisyonu)	AB üyesi ülkelere doğru ticaret sapması tespit edilmiştir. 3. ülkelerden ithalat tutarları azalmıştır.
Ayakkabı sektörü (6403 pozisyonu)	AB üyesi ülkelere doğru ticaret sapması tespit edilmiştir. 3. ülkelerden ithalat tutarları azalmıştır.

Uygulanan tarife dışı politikaların tekstil sektöründe, farkların farkı yöntemine göre; 3. ülkeden Avrupa Birliği'ne doğru bir ticaret sapması yaratmadığı ve beklenenin aksine 3. ülkelerden ithalatın arttığı sonucuna varılmıştır. Ancak, modelin analizi sonucunda ayakkabı, parça, lastik ve mobilya sektörlerinde teorik olarak beklentiyle uyumlu biçimde, Avrupa Birliği'ne doğru bir "ticaret sapması" oluştuğu tespit edilmiştir.

Tekstil sektöründe ise tarife dışı önlemlerin neden Avrupa Birliği'ne doğru bir ticaret sapması yaratmaması, araştırmanın ilgi çekici sonuçlarından biridir. Sektörün kendine özgü olarak sahip olduğu etkenler de ayrıca analiz bölümünde geniş biçimde ele alınarak vurgulanmıştır.

Ayakkabı, parça, lastik ve mobilya sektörleri için yapılan analiz sonucumuzda; 3. ülkelerden Avrupa Birliği'ne doğru ticaret sapması olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, ekonomik eş bütünleşme kuramı açısından beklenen bir sonuçtur. Viner (1950), "Gümrük Birliği Sorunu" isimli eserinde, Gümrük Birliği'nin refah etkisi üzerinde ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etiklerine bağlı olduğunu ifade eder. Gerçek hayatta ise bazı ürünler için ticaret yaratıcı etkisi olurken, bazı ürünler için ticaret saptırıcı etkinin egemenliği söz konusudur (Balkır, 2016: 374).

Genel prensip açısından; ticaretin 3. ülkelerden birlik üyelerine kayması birliğin ticaret hadlerini olumlu olarak etkileyecek, fakat üçüncü ülkelerden yapılan talebi etkilemiyor ise birliğin kurulması ticaret hadlerini etkilemeyecektir.

Gümrük Birliği kuramında; tam rekabet koşullarında serbest ticaret dünyanın refahını arttıran en iyi politikadır. Ancak bu varsayım gerçek dünya ile ters düşer, çünkü gerçek dünyada tekeller, devlet müdahaleleri veya üretimdeki dış faktörler önemli rol oynar. Tam rekabet koşullarının sağlanmadığı bir ortamda yalnızca ticaretin serbestleştirilmesi optimum faydayı sağlayamaz (Seyidioğlu, 2017: 354).

Ayrıca, Gümrük Birliği kapsamından üye ülkeler ve 3. ülkeler açısından uygulanacak muafiyet veya ilave vergiler ilgili ürünün menşe ülkesine göre değişmektedir. Menşe kuralları, ürünün tamamen ihracatçı ülke topraklarında mı yetiştiği ya da esaslı işçilik kurallarına uygun olarak üretim yapılarak nihai şeklini aldığı esasına göre değişiklik göstermektedir. Bu durum Gümrük Birliği içindeki serbest dolaşımı da etkilemektedir (Baldwin, 2006: 43).

Tüm bunların yani sıra; Gümrük Birliği'nde üretim faktörlerinin de serbest dolaşımı söz konusu olduğundan, girişimci karın en yüksek ve üretim maliyetlerinin

en avantajlı olduğu bölgeye gitmek isteyecek, emek ise sadece yüksek ücret talep etmekle kalmayıp, daha iyi sosyal haklar ve emeklilik şartları da arayacaktır.

Sonuçlarımızı Gümrük Birliği açısından değerlendirecek olursak; ekonomik eş bütünleşme kuramı açısından ticaret sapmasının beklenen sonuçlardan biri olduğu, bu durumun birlik açısından ticaret hadlerini olumlu etkileyen bir durum yarattığı ifade edilebilir. Teorik çerçeveden bakıldığında bu ticaret sapmasının, ucuz ülkeden almak yerine, ürünün daha pahalı olan üye ülkeden temin edilmesinin ise ilk başta tüketici maliyetlerini arttırdığı, fakat orta ve uzun vadede fiyatların dengelenmesiyle üretim çeşitliliğine yol açtığı gözlenmektedir. Ayrıca menşe kurallarının uygulanmasıyla ürün çeşitliliğine katkıda bulunulduğu, tüm faktörlerin serbest dolaşımda olmasından dolayı, birlik üyelerinin üretim sürecinde birbirlerini tamamlayacağı beklentisini karşılanmaktadır.

Sonuçlarımızı Türkiye açısından yorumlayacak olursak; ülkenin Avrupa Birliği'ne tam üye olmaması nedeniyle üretim faktörlerinin dolaşımında bazı kısıtların bulunduğu bilinmektedir. Yani sanayi malları ile işlenmiş tarım ürünleri ve sermaye hareketleri serbest dolaşımda olup, emek piyasası Türkiye için erişebilir değildir. Dolayısıyla rekabet koşullarında birlik üyeleri ile eşit şartlara da sahip değildir. Ayrıca, Türkiye'nin, Gümrük Birliği'nin ortak tarife kullanımında söz hakkı bulunmamaktadır. Bu şartlar altında; ülkenin durumu eş bütünleşme kuramının temel varsayımlarıyla tam olarak örtüşmemektedir. Ancak, tarife veya tarife dışı herhangi bir vergiye tabi tutulmayan ürünler için Türkiye'nin ithalatının 3. ülkelerden Avrupa Birliği ülkelerine doğru kayması, Gümrük Birliği'nin beklenen sonuçlarıyla ve literatür ile de uyumludur.

Elde edilen sonuçların, FAF modeli ile analiz edildiği ve analiz yönteminin incelenen dönem içerisinde yaşanan diğer şokları yakalayamadığı tespit edememektedir. Dolayısıyla, ilerleyen dönemlerde yapılacak yeni çalışmalarda bu durum dikkate alınarak, gözlenen bulgulardaki rakamsal sapmaların derinliği veya tarife dışı engellerin haricindeki diğer faktörlerin de analize katılarak tartışılması gerekmektedir.

Ayrıca, diğer korumacılık politikalarını da dikkate alacak araştırmalara zemin hazırlaması bakımından tezimizin araştırmaya değer olduğu ve literatüre farklı bir bakış açısı kazandıracağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Aktaş, Gökhan, Kaplan Zeynep (2020), *"AB'nin Serbest Ticaret Anlaşmalarının Asitmerik Etkisi ve Türkiye"* , Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi, Sayı 4 , s;117-140

Argın, Nilüfer (2015), *"Firma Bazlı Ticaret Modelleri ve Türk Ekonomisi"*, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 5, Sayı 2, ss.661-690

Ayar,Murat
https://www.researchgate.net/profile/Murat-Ayar/publication/348601991_Sanayi_Devriminden_Bilimsel_Yonetim_Dusuncesine_Gecis/links/6006dce745851553a05430b7/Sanayi-Devriminden-Bilimsel-Yoenetim-Duesuencesine-Gecis.pdf

Ashenfelter OC, Card D. Using the longitudinal structure of earnings to estimate the effect of training programs. USA; National Bureau of Economic Research Cambridge; 1984.

Bakkalcı, Ahmet Can (2002), *"Avrupa Birliği ile Türkiye Arasında Gerçekleşen Kaynak Dağılımı Üzerine Etkileri"*,Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F.Dergisi Cilt:17 Sayı:2, s:39-53

Baldwin, E. Richard (2006*), "Multilateralising Regionalism: Spaghetti Bowls as Building Blocs on the Path to Global Free Trade"*, National Bureau of Economics Research Working Paper, no: 12545, Cambrige

Balkır, Canan (2016), *"Uluslar arası Ekonomik Bütünleşme Kuram, Politika ve Uygulama AB ve Dünya Örnekleri"* , İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Blaug, Mark (2014), *"İktisat Kuramının Geçmişine Bakış"*, Efil Yayınları

Bozkurt, V. (1992), *"Türkiye ve Avrupa Topluluğu"*Ağaç Yay., İstanbul.

Clark, Gregory (2013), *"Fukaralığa Veda"* , İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Çetinkaya, Şahin (2019), *"Gümrük Birliği'nin Türk Dış Ticareti üzerinde Etkilerinin bir SWOT analiz ile incelenmesi"*, IMCOFE 2019 Antalya, 25-26 Nisan , s;22-29

Çelik, Oğuzhan, Aykaç Alp, Zeynep (2021), *"Ekonomik Entegrasyonlara Katılımın türkiye'nin Dış Ticaretine Etkileri: Panel Veri Analizi"*, Ekonomi Maliye İşletme Dergisi , 4(1) Araştırma Makalesi/Research Article Doi: 10.46737/emid.862423

Çolpan Nart, Ela (2010), ""Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin Dış Ticareti üzerine etkileri: Panel Veri analizi", Journal of Yasar University ,17(5), s;2874-2885

Dış Ticaret Müsteşarlığı(DTM), 20.03.2008/ 120002164 sayılı yazı ile 2008/2 Dahilde İşleme Rejimi Kapsamındaki Telafi Edici Vergi Uygulamalarına ilişkin Genelge

Eğilmez, Mahfi (2018), *"Tarihsel Süreç İçinde Dünya Ekonomisi"* , Remzi Kitabevi

Ekinci, Aykut (1997), *"Günümüzde Dünyada ve Türkiye'de Korumacılık Politikaları"*, Anadolu Üniversitesi, Doktora Tezi

Focuseconomics, (2018). The Economic Effects of Trade Protectionism. https://www.focuseconomics.com/blog/effects-of-trade-protectionism-on-economy

Hatipler, Mustafa (2011), *"Türkiye -AB Gümrük Birliği Antlaşması ve Antlaşmanın Türkiye Ekonomomisine Etkileri"*Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Haziran 2011 Cilt 13 Sayı 1 (14-32)

İncekara, A., (1995), *"Türkiye'de Teşvik Sistemi"*, İto Yayınları, İstanbul.

Jafari, Yaghoob, Britz Wolfgang, (2018), "Serbest Ticarette Heterojen Firmaların ve Tarife Dışı Önlemlerin Hesaplanabilir Genel Denge Kullanılarak Modellenmesi", Economic Modelling, 73,s;279–294, https://doi.org/10.1016/j.econmod.2018.04.004

Kazgan, Gülten (2013), *"Tarım ve Gelişme"* , İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Kazgan, Gülten. (1988) , *"Ekonomide Dışa Açık Büyüme"* İstanbul: 2. Basım, Altın Kitaplar Yayınevi.

Li, Lerong (2020), *"Trade Policy Shocks, U.S. Imports and Consumer Prices"*, Faculty of the Graduate School of the University of Maryland, Doktora Tezi.

Lipsey, Richard G (1957), *"The Theory of Customs Unions: Trade Diversion and Welfare"*, Economica, New Series, Vol. 24, No. 93 (Feb., 1957), pp. 40-46

Göktepe, H., (2015), *"İthalatta Haksız Rekabet Ve Türkiye'de Anti- Damping Uygulamaları"*, International Conference On Eurasian Economies, Kazan/ Rusya.

ONGUN, M. Tûba. 1998, *"Ekonomik Kronoloji (1923-1997)"*, Türkiye Ekonomisi Sektörel Analiz, Ankara: (Yayına Hazırlayan: Ahmet ŞAHİNÖZ), 1. Baskı, İçinde, Turhan Kitabevi.

SERİN, Necdet. 1998, *"Dış Ticaret ve Dış Ticaret Politikası (1990 Sonrası)"*, Türkiye Ekonomisi Sektörel Analiz, Ankara: (Yayına Hazırlayan: Ahmet ŞAHİNÖZ), 1. Baskı, İçinde, Turhan Kitabevi.

Seyidioğlu, Halil (2007), *" Uluslararası İktisat"*, Güzem Can Yayınları

World Trade Organisation (2020), *"Annual Trade Report"*

Petty, William (1662), *"Treatise of Taxes and Contributions"* ((https://www.hargaden.com/enda/wp-content/petty_taxescontributions.pdf)

Mun, Thomas (1630), *"Englands Treasure by Forraign Trade. or The Ballance of ournForraign Trade is The Rule of our Treasure"* (http://la.utexas.edu/users/hcleaver/368/368MunTreasuretable.pdf)

Savaş, Vural Fuat. (2005), *"Var Sayalım ki; İktisat"*, Yeditepe Üniversitesi Yayınları

Greenaway, David (2013) *"Global Trade Policy 2012"*, ISBN-13: 978-1118513026

SAVAŞ, Vural Fuat (1997), *"İktisadın Tarihi, Liberal Düşünce Topluluğu"*, Avcıol Matbaacılık, İstanbul

Karluk,Rıdvan, (1995), *"Küreselleşen Dünya'da Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar"*, Tütünbank Yayınları

Kuşat,Nurdan (2015), *"Ekonomik Kalkınmanın Sürdürülebilirliğinde Liberal Dış Ticaret: 1980 Sonrası Türkiye Örneği"* Gaziantep University Journal of Social Sciences sayı 14

Korkmaz, Emir Zafer, (2005), *"Kuruluşu, Gelişme Süreci ve Geleceği Açısından Türk Endüstriyel İplik Sektörü"*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisan Tezi

Kösekahyaoğlu, Levent (2012). *"Dış Ticaret ve Rekabet Gücü"* 1923-2011. Alter Yayıncılık

Vitale, Alessandro (2020), *"Protectionism and the global trade stagnation"*Przegląd Europejski, ISSN: 1641-2478 vol. 2020, no. 4

Aydemir, Cahit, Güneş, Hüseyin Haşimi (2006) Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi www.e-sosder.com ISSN:1304-0278 Kış-2006 C.5 S.15(136-158)

GABAÇLI, Nihal, UZUNÖZ, Meral, *"IV.Sanayi Devrimi: Endüstri 4.0 ve Otomotiv Sektörü"*, 3 nd International Congress on Political, Economic and Social Studies (ICPESS), 09-11 Nov. 2017

Atakişi, Ahmet, 2020, *"Güncel Ekonomik Sorunlar: Dış Ticaret Savaşları-Avrupa Birliği Boyutundan Ticareti Savaşları"*, Literatür Yayınları, s:83-108

Magee, Christopher, 2016, *"Trade creation, trade diversion, and the general equilibrium effects of regional trade agreements: A study of the European Community — Turkey customs union,"* Review of World Economics, 152 (2), 383-399.

Nelson, Richard (1987), *" The Political Structure of Protectionisim"*, World Bank Stuffworking papar, No:431

Demişbaş, Muzaffer (2003), *"1980 Dönüşümünün İhracat ve İthalat Üzerine Etkisi"* Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Fırat University Journal of Social Science Cilt: 13, Sayı: 2, Sayfa: 233-249

Doğan, Sibel (2002),*"Dünya Tarım Ürünleri Ticaretinin Liberalleşmesine Yönelik Düzenlemelerin Türk Tarımına Yansımaları"*, SBE Dergisi,7

Uysal, Yaşar (1993) , *"GATT Anlaşmasının Dünya Tarım Ürünleri Ticareti ve Türkiye Tarım Sektörü Üzerine Etkileri"* , İzmir Ticaret Borsası Yayınları

Xing Yao , Yongzhong Zhang, Rizwana Yasmeen, Zhen Cai (2021), "The impact of preferential trade agreements on bilateral trade: A structural gravity model analysis", Plos One Journal, https://doi.org/10.1371/journal.pone.0249118

United Nations Conference On Trade And Development (UNCTAD), (2004), Incentives, UNCTAD Serisi Uluslararası Yatırım Anlaşmalarındaki Sorunlar, New York.

Viner, Jacop (1950), " The Customs Union Issue", Carnegie Endowment for İnternational Peace, New York

Yılmaz,Hasan (2021), *"Türkiye'de Yatırım Teşviki ve Sübvansiyonların Siyasal ve Ekonomik Etkisi"* , İnönü Üniversitesi, Sosya Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi

Yiğit, Seyhun, Soyyiğit Kaya, Semanur (2011), *"Gümrük Birliği sonrasında (1996-2009) Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Dış Ticaretinin Ülke ve Fasıl Bazlı Yoğunlaşma analizi"*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Sayı:14 2011 (1–18)

Yükseler, Z., Türkan, E., (2008) *"Türkiye'nin Üretim ve Dış Ticaret Yapısında Dönüşüm: Küresel Yönelimler ve Yansımalar"* TCMB-TÜSĐAD-EAF ortak yayını, No: TÜSĐAD-T/2008-02/453, İstanbul

TBMM, Tekstil ve Hazır Giyim Araştırma Komisyon Raporu, Ankara, 2001

Türk Plastik Sanayicileri Araştırma Geliştirme ve Eğitim Vakfı (PAGEV) (2017), Türkiye Kauçuk Sektör İzleme Raporu http://pagev.org/upload/files/Hammadde%20Yeni%20Tebli%C4%9F%20Bilg.%203/Kau%C3%A7uk%20Sekt%C3%B6r%20%C4%B0zleme%20Raporu%202017.pdf

World Trade Organisation (WTO) www.wto.org

ISO (International Organization for Standardization) certification www.iso.org

https://ourworldindata.org/economic-growth

T.C Dış İşleri bakanlığı resmi internet sitesi (https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-gumruk-birligi.tr.mfa#:~:text=Bu%20ba%C4%9Flamda%2C%20G%C3%BCmr%C3%BCk%20Birli%C4%9Fi%20bir,Ocak%201996%20tarihinden%20itibaren%20tamamlanm%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r.)

T.C. Gümrük Bakanlığı resmi internet sitesi https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/avrupa-birligi/gumruk-birligi

www.resmigazete.gov.tr

www.mevzuat.net

www.trademap.org

EKLER

EK 1. 4458 Gümrük Kanunu Madde 15.

İKİNCİ KISIM

Gümrük Vergileri ile Eşya Ticareti Konusunda Öngörülen Diğer Önlemlerin Uygulanmasına İlişkin Unsurlar

BİRİNCİ BÖLÜM

Gümrük Tarifesi ve Eşyanın Tarife Pozisyonlarına Ayrılması

Madde 15 –

1. Gümrük vergileri, gümrük yükümlülüğünün başladığı tarihte yürürlükte olan gümrük tarifesine göre hesaplanır.

2. Eşya ticaretine ilişkin özel hükümlerle belirlenmiş diğer önlemler, gerektiği takdirde, söz konusu eşyanın tarife pozisyonuna göre uygulanır.

3. Gümrük Tarifesi:

a) Cumhurbaşkanınca kabul edilen Türk Gümrük Tarife Cetvelini,

b) Tamamen veya kısmen Türk Gümrük Tarife Cetveline dayanan veya bu cetvele alt açılımlar ekleyen ve eşya ticaretine ilişkin tarife önlemlerinin uygulanması için tespit edilen diğer cetvelleri,

c) Türk Gümrük Tarifesinin kapsadığı eşyaya uygulanacak;

- Gümrük vergi oranlarını,

- Tarım politikası veya tarım ürünlerinin işlenmesi sonucu elde edilen bazı ürünlere uygulanan özel düzenlemeler çerçevesinde alınan ithalat vergilerini,

d) Türkiye'nin bazı ülkeler veya ülke grupları ile yaptığı tercihli bir tarife uygulaması gerektiren anlaşmalarda yer alan tercihli tarife uygulamalarını,

e) Türkiye tarafından tek taraflı olarak bazı ülkeler, ülke grupları veya toprak parçaları için tanınan tercihli tarife uygulamalarını,

f) İthalat vergilerinde, bazı eşyaya şartlı olarak uygulanacak muafiyet veya indirim uygulamalarını,

g) Yukarıdakilerin dışında kalan diğer tarife uygulamalarını,

7- Gümrük Tarife Cetveli, izahnamesi ve eşya fihristi, Müsteşarlıkça hazırlanır ve Resmî Gazetede yayımlanır. Bu şekilde yayımlanan metinler idari ve kazai uygulamalarda esas tutulur. (4/11/1999 tarihli, 23866 sayılı Resmî Gazete)

EK 2. Gümrük Yönetmeliği Madde 32.

İKİNCİ KİTAP

Gümrük Vergileri ile Eşya Ticareti Konusunda Öngörülen Diğer Önlemlerin Uygulanmasına İlişkin Unsurlar

BİRİNCİ KISIM

Gümrük Tarifesi ve Eşyanın Tarife Pozisyonlarına Ayrılması

Tanımlar

MADDE 32 – (1) Gümrük tarifesi uygulamasına ilişkin bu kısımda geçen;

a) Bölüm: Türk Gümrük Tarife Cetvelinde birbirine benzeyen aynı nitelikteki veya çoğunlukla aynı hammaddeden yapılan eşyayı içine alacak şekilde oluşturulan grupları,

b) Bölüm başlığı: Türk Gümrük Tarife Cetvelinde bulunan her bölümün başında yer alan ve tarifenin yorumu bakımından bağlayıcı olmayıp, yol gösterici nitelikte olan ibareleri,

c) Bölüm notu: Türk Gümrük Tarife Cetvelinde bölümlerle ilgili olarak bölüm başlıklarından sonra yer alan, bölümde geçen bazı tabirlerin ne anlama geldiği, ilgili bölümde bir eşyaya yapılan bir atfın hangi tür eşyayı kapsadığı, hangi eşyanın sadece ilgili bölümde yer alabileceği ve bu eşyanın bu bölümde yer alabilmesi için hangi şartların gerektiği, hangi eşyanın o bölüme dahil olmadığı hakkında bilgi veren açıklamaları,

ç) Eşyanın ticaretine ilişkin özel hükümlerle belirlenmiş önlemler: Bir eşyanın ticaretine ilişkin olarak uluslararası anlaşmalardan kaynaklanan yükümlülükler ya da kanun, kararname, yönetmelik ve benzeri mevzuat çerçevesinde, ilgili kurumlarca belirlenmiş özel düzenlemeleri,

d) Fasıl: Bölümlerden daha alt düzeyde ve bölümlere nazaran daha çok birbirine benzeyen aynı nitelikteki eşyayı içine alan ve altı basamaklı Armonize Sistem Kodunun ilk iki rakamını,

e) Fasıl başlığı: Türk Gümrük Tarife Cetvelinde yer alan fasılların başında bulunan ve bağlayıcı olmayan ibareleri,

f) Fasıl notu: Türk Gümrük Tarife Cetvelinde fasıl başlıklarından sonra gelmek üzere, fasıllarla ilgili yapılan açıklamaların yer aldığı kayıtları,

g) Gümrük tarife istatistik pozisyonu: Türk Gümrük Tarife Cetvelinde, oniki rakamdan oluşan pozisyonu,

ğ) İşlenmiş tarım ürünleriyle ilgili özel düzenlemeler: Tarım ürünlerinin işlenmesi sonucu elde edilen işlenmiş tarım ürünlerinin ticaretinde uygulanan özel hükümleri,

h) Kota: Bir takvim yılı içinde veya muayyen bir dönem itibarıyla yapılmasına izin verilen ithalatın miktar ve/veya değerini,

ı) Tarife alt pozisyonu: Türk Gümrük Tarife Cetvelinde pozisyon numarasını izleyen iki rakam ile birlikte altılı rakamlarla ifade edilen grupları,

i) Tarife kotası veya tarife kontenjanı: Bir mal ya da mal grubunun gümrük vergisi oranlarında belirli bir miktar veya değer için indirim yapılması ya da muafiyet sağlanmasını,

j) Tarife önlemleri: Dış ticaretin serbest piyasa koşullarında gelişmesine, konulan gümrük vergileri ile engel olunmasını,

k) Tarife pozisyonu: Türk Gümrük Tarife Cetvelinde fasıla ilişkin ilk iki rakamdan sonra gelen iki rakamla birlikte dörtlü rakamlarla ifade edilen grupları,

l) Tarife tavanı: Belirli bir dönem içinde, belli malların belirlenen değer ya da miktar için ithalatta ve ihracatta normal gümrük vergisi oranında bir indirime

gidilmesi ve bunu aşan miktar için belirlenen dönemin sonuna kadar bu tarife indirimlerinin askıya alınabilmesi uygulamasını,

m) Tercihli tarife: İki ya da daha çok ülkenin yaptıkları ticaret anlaşması uyarınca, aralarındaki ticarette karşılıklı olarak ya da bir ülkenin belli ülke ya da toprak parçaları menşeli eşyaya tek taraflı olarak daha düşük tarife uygulamasını,

n) Türk Gümrük Tarife Cetveli: Eşyanın cins ve niteliklerine göre sistematik bir şekilde numaralandırılarak sınıflandırıldığı ve 474 sayılı Gümrük Giriş Tarife Cetveli Hakkında Kanunda yer alan gümrük vergisi oranlarının gösterildiği Bakanlar Kurulunca kabul edilen cetveli,

ifade eder. (7/10/2009 tarihli, 27369 sayılı Mükerrer Resmi Gazete)

EK 3. Genelleştirilmiş Tercihler Sisteminden Faydalanacak Gelişme Yolundaki Ülkeler (G.Y.Ü) (10.10.2022 tarihi itibariyle geçerli bilgiler)

Bolivya, Cape Verde, Cook Adaları, Filipinler, Kenya, Kırgızistan, Kongo, Mikronezya, Nauru, Nijerya, Niue Adası, Özbekistan, Pakistan, Samoa, Seylan (Sri Lanka), Tacikistan, Tonga